

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Možnosti odstraňování komunikační bariéry u jedinců s těžkým sluchovým postižením

Diplomová práce

Studijní program: N7506 – Speciální pedagogika
Studijní obor: 7506T002 – Speciální pedagogika
Autor práce: **Bc. Jana Pavlíková**
Vedoucí práce: **Mgr. Hana Joklíková, Ph.D.**

Liberec 2017

Technická univerzita v Liberci
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Jana Pavlíková
Osobní číslo: P16000648
Studijní program: N7506 Speciální pedagogika
Studijní obor: Speciální pedagogika
Název tématu: Možnosti odstraňování komunikační bariéry u jedinců s těžkým sluchovým postižením
Zadávací katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl diplomové práce: Popsat možnosti odstraňování komunikační bariéry u jedinců s těžkým sluchovým postižením z pohledu různých účastníků procesu komunikace.
Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava výzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.
Metody: Dotazování.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HRUBÝ, Jaroslav, 1998. Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu 1. díl. 1. vydání. Praha: Septima. ISBN 80-7216-096-6.

HRUBÝ, Jaroslav, 1998. Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu 2. díl. 1. vydání. Praha: Septima. ISBN 80-7216-075-3.

HORÁKOVÁ, Radka, 2012. Sluchové postižení: úvod do surdopedie. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0084-0.

KRAHULCOVÁ, Beáta, 2014. Komunikační systémy sluchově postižených. 1. vydání. Praha: Beakra. ISBN 978-80-903863-2-7.

PIPEKOVÁ, Jarmila, 2010. Kapitoly ze speciální pedagogiky. 3. přepracované a rozšířené vydání. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-198-0.

SKÁKALOVÁ, Tereza, 2011. Uvedení do problematiky sluchového postižení. 1. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-098-6.

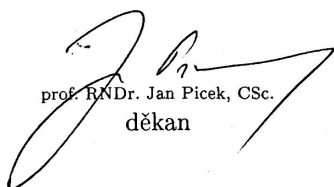
Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Hana Joklíková, Ph.D.

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání diplomové práce: **3. dubna 2017**

Termín odevzdání diplomové práce: **30. dubna 2018**

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

Ing. Zuzana Palounková, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 3. dubna 2017

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejích skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí své práce paní magistře Haně Joklíkové, Ph.D. za trpělivost, cenné rady a připomínky, které mi při zpracování mé diplomové práce poskytovala.

Anotace

Diplomová práce pojednává o bariérách v komunikaci mezi jedinci se sluchovým postižením a intaktní společností, a o možnostech, jak tuto komunikační bariéru zmírnit. Cílem práce bylo zjistit, jaké jsou možnosti odstranění této bariéry z pohledu různých účastníků komunikace. Na základě zjištění byly stanoveny vhodné možnosti vedoucí ke zlepšení stavu v této oblasti.

Diplomová práce sestává z části teoretické a praktické. V teoretické části je objasněna základní terminologie a klasifikace ve vztahu ke sluchovému postižení, pojem komunikace, ontogenze lidské řeči a komunikace s jedincem se sluchovým postižením.

Praktická část diplomové práce je zaměřena na hledání komunikačních bariér jedinců se sluchovým postižením v komunikaci s intaktní společností a možnosti zmírnění či jejich odstranění. Realizovaný výzkum popisuje názory pedagogů pracujících s dětmi se sluchovým postižením, jedinců se sluchovým postižením a intaktní společností. Výsledky realizovaného výzkumu ukazují, že všichni účastníci komunikace vnímají mezi sebou komunikační bariéry, velký význam přikládají nedostatečné informovanosti ze strany institucí.

Klíčová slova: sluchové postižení, komunikace, ontogenze mluvené řeči u osob se sluchovým postižením, komunikační bariéra, neslyšící.

Abstract:

Thesis deals with barriers in communication between individuals with hearing impairment, intact society and about possibilities of reducing this communication barrier. The aim of this thesis was to find out the possibilities of removing this barrier from the point of view of various participants in the communication. Based on the findings, appropriate measures had been identified to improve the situation in this area.

Thesis is composed by theoretical and practical part. The theoretical part explains the basic terminology and classification in relation to hearing impairment, the notion of communication, the ontogeny of human speech and communication with the individual with hearing impairment.

The practical part of the diploma thesis is focused on searching for communication barriers of individuals with hearing impairment in communication with intact society and possibilities of mitigation or elimination. The conducted research describes the opinions of teachers working with children with the hearing impairment, hearing impaired people and intact society. The results of this research show that all communication participants perceive communication barriers among themselves, with insufficient information from institutions.

Key words: hearing impairment, communication, spoken speech ontogeny in people with hearing impairment, communication barrier, deaf.

Obsah

Seznam grafů.....	8
Seznam tabulek.....	9
Úvod.....	10
I. Teoretická východiska.....	12
1 Jedinec se sluchovým postižením.....	12
1.1 Základní terminologie a klasifikace ve vztahu ke sluchovému postižení	12
1.2 Jedinec s těžkým sluchovým postižením.....	15
1.2.1 Jedinec s (těžkou) nedoslýchavostí.....	15
1.2.2 Neslyšící jedinec.....	17
1.2.3 Uživatel kochleárního implanátu.....	19
1.3 Vliv sluchového postižení na jedince.....	22
2 Komunikace.....	27
2.1 Ontogenze lidské řeči.....	27
2.1.1 Ontogenze mluvené řeči jedinců se sluchovým postižením.....	28
2.2 Komunikace jedinců se sluchovým postižením.....	31
2.2.1 Komunikace ve vzdělávání neslyšících jedinců.....	36
2.3 Komunikační bariéry ve vztahu k jedincům s těžkým sluchovým postižením.....	43
2.4 Možnosti odstraňování komunikační bariéry.....	45
II. Praktická část.....	48
3 Metodologické aspekty práce.....	48
3.1 Cíle práce.....	48
3.2 Stanovené výzkumné otázky.....	48
3.3 Charakteristika výzkumného vzorku a metody sběru dat.....	49
3.3.1 Dotazník.....	49
3.3.3 Charakteristika výzkumného vzorku.....	49
3.4 Analýza a interpretace dat.....	53
3.4.1 Interpretace dat z dotazníkového šetření.....	53
4 Zhodnocení výzkumu.....	90
5 Diskuze.....	97
6 Doporučení pro praxi.....	100
Závěr.....	102

Seznam použitých zdrojů.....	104
Seznam příloh.....	107

Seznam grafů

Graf č. 1: Pohlaví respondentů.....	50
Graf č. 2: Profese respondentů pracujících s dětmi se sluchovým postižením.....	51
Graf č. 3: Gramatika českého jazyka.....	52
Graf č. 4: Kontakt s jedincem se sluchovým postižením.....	54
Graf č. 5: Komunikace jedinců se sluchovým postižením.....	54
Graf č. 6: Komunikace s jedincem se sluchovým postižením.....	55
Graf č. 7: Komplikace v komunikaci neslyšícího a slyšícího jedince.....	58
Graf č. 8: Vyhledávají neslyšící jedinci komunikaci.....	58
Graf č. 9: Vyhýbají se slyšící jedinci komunikaci s neslyšícím.....	59
Graf č. 10: Je komunikace s jedincem se sluchovým postižením nepříjemná.....	60
Graf č. 11: Odstraňování bariér.....	62
Graf č. 12: Typ sluchového postižení.....	64
Graf č. 13: Délka praxe ve vzdělávání žáků se sluchovým postižením.....	65
Graf č. 14: Znalost znakového jazyka.....	65
Graf č. 15: Komunikační systémy při běžné výuce.....	66
Graf č. 16: Komunikace žáků se svými rodiči.....	67
Graf č. 17: Komunikace žáků mimo výuku.....	68
Graf č. 18: Dorozumí se žáci se slyšícím jedincem.....	69
Graf č. 19 Potřeba tlumočníka ZJ u lékaře.....	70
Graf č. 20 Bariéry mezi intaktní společností a jedinci se sluchovým postižením.....	70
Graf č. 21 Komunikační prostředek.....	72
Graf č. 22 Žádost o pomoc slyšícího jedince.....	73

Graf č. 23 Domluvil jste se vždy se slyšícím jedincem.....	73
Graf č. 24 Vyhýbají se slyšící jedinci komunikaci s neslyšícím jedincem.....	74
Graf č. 25 Nepříjemnost komunikace se slyšícím jedincem.....	75
Graf č. 26 Mám problém se domluvit.....	77
Graf č. 27 Využití tlumočnicka znakového jazyka.....	78
Graf č. 28 Bariéry při cestování hromadnou dopravou.....	78
Graf č. 29 Výuka znakového jazyka.....	82
Graf č. 30 Zaměstnanec úřadu či nemocnice ovládající ZJ.....	85
Graf č. 31 Funguje v ČR dobře informovanost o jedincích se sluchovým postižením.....	86
Graf č. 32 Znakový jazyk v ČR jako jazyk úřední.....	87

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Klasifikace vad sluchu podle BIAP.....	14
Tabulka č. 2: Odlišné znaky ve vývoji řeči slyšících a neslyšících dětí.....	29
Tabulka č. 3: Jak pomůžu jedinci se sluchovým postižením.....	56
Tabulka č. 4: Jak se zachovám, pokud mě jedinec se sluchovým postižením nerozumí.....	57
Tabulka č. 5: Vyskytují se komunikační bariéry s jedincem se sluchovým postižením.....	61
Tabulka č. 6: Vyskytují se komunikační bariéry se slyšícím jedincem.....	79

Motto:

„Cožpak záleží na hluchotě ucha, když slyší duše? Jediná skutečná hluchota a neléčitelná hluchota je hluchota ducha.“

Viktor Hugo

Úvod

Komunikace je specificky lidská vlastnost, která pomáhá lidem utvářet, udržovat a pěstovat mezilidské vztahy. Komunikace je součástí každodenního života. Každý člověk má právo vybrat si svého komunikačního partnera a vybrat si za jakým podmínek a kde bude s tímto partnerem komunikovat.

Sluch nám pomáhá získávat důležité informace z okolního světa. Sluch nám také pomáhá navazovat sociální vztahy, orientovat se v prostředí a pomáhá nám zvládnout mluvenou řeč. Jedinci se sluchovým postižením mají díky vadě ztíženou schopnost komunikovat mluvenou řečí, zároveň se však také chtějí podílet na vytváření, udržování a pěstování mezilidských vztahů. Pokud, ale jedinec se sluchovým postižením, bude chtít navázat kontakt se slyšící osobou, která komunikuje převážně mluveným jazykem, pravděpodobně se setká s problémy. Většina neslyšících komunikuje pomocí znakového jazyka, který je pro tyto jedince mateřským jazykem. Způsoby komunikace jedinců se sluchovým postižením jsou závislé i na dalších faktorech, jako je doba vzniku hluchoty, vliv školy, vliv rodiny či osobnostní předpoklady.

Diplomová práce pojednává o komunikačních bariérách jedinců se sluchovým postižením s intaktní společností a o možnostech zmírnění těchto komunikačních bariér. Cílem práce je zjistit možnosti odstranění komunikační bariéry s různých pohledů účastníků komunikace. Na základě zjištění budou stanoveny vhodné možnosti vedoucí k odstranění či zmírnění těchto bariér.

Teoretická část diplomové práce objasňuje základní terminologii a klasifikaci ve vztahu ke sluchovému postižení, popisuje pojem komunikace, zabývá se komunikací osob se sluchovým postižením a komunikačních bariér osob se sluchovým postižením.

Praktická část diplomové práce se zaměřuje na hledání komunikačních bariér u jedinců se

sluchovým postižením v komunikaci s intaktní společností. Především se zaměřuje na možnosti zmírnění či odstranění těchto bariér. Výzkum byl realizován pomocí dotazníkového šetření. Užité metody se staly stěžejním prostředkem k získání potřebných dat.

V loňském roce absolvovala autorka kurz znakového jazyka v České unii neslyšících a tím více pronikla do problematiky sluchového postižení. Zjistila, že někteří jedinci se sluchovým postižením mají problémy v komunikaci se slyšícími jedinci. Proto se autorka pokusí v diplomové práci poukázat na komunikační bariéry a navrhnout možné způsoby vedoucí k jejich odstranění či zmírnění a to z pohledu jedinců se sluchovým postižením a slyšících jedinců. V této práci autorka uvádí poznatky ze své praxe, poznatky svých přátel a poznatky autorů použité literatury.

I. Teoretická východiska

1 Jedinec se sluchovým postižením

Označení jedinec se sluchovým postižením se někdy zaměňuje s neslyšícím jedincem. Podle Zákona o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob (Zákon 384/2008 Sb.) se za neslyšící jedince považují jen ti, kteří ohluchly před rozvinutím mluvené řeči a u nichž sluchová ztráta a vada neumožňuje plnohodnotný rozvoj mluveného jazyka, a dále osoby později ohluchlé či nedoslýchavé, které považují znakový jazyk za svou primární formu komunikace. Samotní jedinci se sluchovým postižením mají možnost se identifikovat s tímto označením, které podle nich vystihuje jejich stav a vnímání vlastní identity (Slowík, 2007, s. 71).

1.1 Základní terminologie a klasifikace ve vztahu ke sluchovému postižení

„Sluchové postižení je následkem organické nebo funkční vady (resp. poruchy), v kterékoli části sluchového analyzátoru, sluchové dráhy a sluchových korových center, příp. funkcionálně percepčních poruch“ (Slowík, 2007, s. 72).

Sluchem, jeho normální funkcí, i jeho postižením se zabývá lékařský obor nazývaný audiologie. Tento obor posuzuje funkce sluchu, zkoumá způsoby a možnosti vnímání zvuku. Vedle audiologie funguje příbuzný lékařský obor, foniatrie, která zkoumá všechny komunikační funkce člověka a zabývá se diagnostikou i léčbou jejich poruch (Mukšnábllová, 2014, s.15-16).

Speciálněpedagogickou disciplínou, která se zabývá výchovou, vzděláváním a rozvojem jedinců se sluchovým postižením, je pak surdopedie, která spolupracuje s dalšími pedagogickými obory, ale také obory biologickými, psychologickými a sociologickými. Cílem pozornosti surdopedie jsou však nejen jedinci se sluchovým postižením, ale také jedinci s dalším přidruženým postižením, tedy například hluchoslepí, neslyšící s mentálním postižením, neslyšící s poruchou autistického spektra apod. Jedinci se sluchovým postižením přitom tvoří velice heterogenní skupinu osob, kterou lze dále rozdělit na základě stupně a typu sluchového postižení, přičemž základními kategoriemi jsou osoby neslyšící, osoby

nedoslýchavé a osoby hluché (Horáková, 2012, s. 9-10).

Existuje řada kritérií, na jejichž základě lze sluchové poruchy klasifikovat. Může se jednat o dobu vzniku poruchy, typ konkrétní vady, stupeň intenzity sluchové ztráty nebo o etologii postižení. Pokud budeme rozlišovat sluchové poruchy podle doby vzniku, pak je rozdělujeme na endogenní, tedy vnitřní, vrozené, které jsou v genetickém kódu dítěte, a na exogenní, tedy vnější. I exogenní příčina však může způsobit vrozenou vadu sluchu, pokud působí již v prenatální období. Vrozenou vadu sluchu má více jak polovina dětí se sluchovým postižením, přičemž více než 50 % těchto postižení má genetickou příčinu, 30 % je způsobeno ostatními prenatálními riziky a u 20 % vad nelze zjistit žádnou konkrétní příčinu nebo riziko. Nejčastějšími geneticky podmíněnými vadami jsou autozomálně recesivně dědičné poruchy. Exogenní, vnější příčiny, můžeme rozdělit na fyzikální, chemické a biologické, které mohou působit prenatálně, perinatálně nebo postnatálně (Mukšnáblova, 2014, s.20-21).

Z hlediska typu a lokalizace vzniku postižení rozdělujeme sluchové vady na periferní nedoslýchavost nebo hluchotu a centrální nedoslýchavost nebo hluchotu. Periferní nedoslýchavost nebo hluchotu dále dělíme na převodní, percepční nebo smíšenou. V případě převodní nedoslýchavosti jsou sluchové buňky v pořádku, avšak nejsou stimulovány zvukem, protože jeho přesunu brání nějaká překážka ve středouší. Percepční nedoslýchavost nebo hluchota vzniká poškozením vnitřního ucha, sluchových buněk nebo sluchového nervu. Tyto poruchy můžeme dále rozdělit na kochleránii – poruchu přeměny zvuku v elektrický signál ve vnitřním uchu a retrokochleární – poruchu vedení zvukového signálu osmým hlavovým nervem a sluchovou dráhou v mozgovém kmeni. Sluchové vady mohou být i smíšené, při jejich vzniku se v různém stupni a zastoupení kombinují příčiny způsobující poruchu převodní i percepční (Horáková, 2012, s. 13-14).

Ve vztahu k řeči můžeme vady sluchu dělit na vady získané před fixací řeči, tj. do 6 roku života dítěte, a na vady získané po fixaci řeči. Vady sluchu získané před fixací řeči mají různý dopad na komunikační možnosti, protože nejen že se řeč nevyvíjí, ale navíc dochází k rozpadu již získaných řečových stereotypů. K těmto vadám může dojít například v důsledku infekčních chorob, úrazů hlavy a různých traumat, ale také opakovanými hnisavými záněty středního ucha. Také k poruchám sluchu získaným po fixaci řeči může dojít následkem úrazu nebo poranění v oblasti hlavy a vnitřního ucha, ale také dlouhodobým působením silné

hlukové zátěže, následkem působení toxinů nebo jedů apod. (Pipeková, 2010, s. 146).

Pokud se jedná o klasifikaci vad sluchu z hlediska stupně postižení, pak v roce 2001 přijala Světová zdravotnická organizace kategorizaci poruch sluchu, která je rozděluje na lehkou nedoslýchavost, střední nedoslýchavost, těžkou nedoslýchavost a velmi těžkou nedoslýchavost včetně hluchoty. Jedinec s lehkou nedoslýchavostí neslyší pouze velmi tichý šepot, může hůře rozumět rozhovoru, pokud ho provází hluk v okolí, nebo rozhovoru na větší vzdálenost. Středně nedoslýchavý jedinec již má problém rozumět mluvené řeči běžné hlasitosti. Jedinec s těžkou vadou sluchu slyší pouze hlasitou řeč a hlasité zvuky v blízkosti. I se sluchadly bývá obtížnější porozumět řeči v hlučnějším prostředí. Jedinci s velmi těžkou ztrátou sluchu již téměř vždy při komunikaci využívají odezírání a často také znakový jazyk. U dětí není možné, aby se bez kvalitních kompenzačních pomůcek rozvíjela řeč. Jak však upozorňuje Jungwirthová pro pedagoga není v zásadě důležité, jakou má dítě ztrátu sluchu, ale jak je jeho ztráta sluchu kompenzovaná (Jungwirthová, 2015, s. 18-19).

Mezinárodní úřad pro audiologii (BIAP) doporučil klasifikovat sluchové vady následovně:

Tabulka č.1 Klasifikace vad sluchu podle BIAP

	Průměrná ztráta sluchu	Sluchové vnímání
I. Normální sluch	0-20 dB	Eventuálně se jedná o lehké omezení sluchu bez společenského vlivu
II. Lehká ztráta sluchu	21-40 dB	Mluva běžné hlasitosti je vnímána, problémy jsou při vnímání ztišeného či vzdáleného hlasu. Většina běžných zvuků je vnímána.
III. Středně těžká ztráta sluchu	I. stupeň 41-55 dB II. stupeň 56-70 dB	Porozumění mluvě při zvýšené hlasitosti. Lepší porozumění za pomoci odezírání. Většina běžných zvuků je stále vnímána.
IV. Těžká ztráta sluchu	I. stupeň 71-80 dB II. stupeň 81-90 dB	Vnímání hlasité mluvy těsně u ucha. Vnímání silného hluku.

V. Velmi těžká ztráta sluchu hraničící s hluchotou	I. stupeň 91-100 dB II. stupeň 101-110dB III. stupeň 111-119 dB	Mluva už není vnímána, pouze vnímání velmi silného hluku.
VI. Úplná ztráta sluchu, hluchota	120 dB a více	Žádné vnímání sluchem.

Zdroj: Skácelová, T., 2016, s.20

1.2 Jedinec s těžkým sluchovým postižením

Pokud jako slyšící jedinec ztratíme sluch, přijdeme tím okamžitě o přísun 60 % informací. Jedinci od narození neslyšící nebo jedinci těžce sluchově postižení mají více rozvinuté určité kompenzační schopnosti, ovšem sluchový handicap dopadá na jejich život výrazněji, než by se mohlo zdát. Tito jedinci mají výrazné komunikační bariéry, deficity v orientačních schopnostech a jsou také omezeni v navazování sociálních vztahů. Sluch má kromě jiného i bezpečnostní funkci, kdy sluch zůstává aktivní i když spíme. V bdělém stavu má také sluch funkci, kdy kontroluje zvuky z okolí mimo naše zorné pole a jakýkoliv nebezpečný zvuk vyvolává únikovou nebo spontánní reakci. Jedinec s těžkým sluchovým postižením se v tomto smyslu stává více zranitelnějším (Slowík, 2007, s. 71-72).

Mezi jedince s těžkým sluchovým postižením řadíme jedince s těžkou nedoslýchavostí, neslyšící jedince a jedince s kochleárním implanátem.

1.2.1 Jedinec s (těžkou) nedoslýchavostí

Pod pojmem nedoslýchavost rozumíme každé zhoršení sluchu oproti běžné populaci, avšak nikoli jeho úplné vymizení. Stupeň nedoslýchavosti se rozlišuje na základě možnosti použití sluchu, ztráty jeho rozsahu v decibelech (dB) a sociálního uplatnění. O lehké nedoslýchavosti hovoříme při ztrátě 26-40 dB. V tomto případě jedinec slyší hlasitou řeč na vzdálenost větší než 3 m, ale trpí ztíženou veřejnou komunikací v hlučném prostředí nebo při tiché řeči. Mírná nedoslýchavost znamená audio ztrátu 40-50 dB. Takto postižený jedinec slyší hlasitou řeč na vzdálenost 2-3 m. V tomto případě již dochází bez použití sluchadel k výraznému omezení sociálního a kulturního vyžití, a v některých hláskách dochází k deformitám v řeči. Při středně těžké nedoslýchavosti je hlasitá řeč slyšet pouze do vzdálenosti jednoho metru, audio ztráty se

pohybují v rozsahu 50-60 dB. Rozhovor je u takto postižených jedinců možný pouze se sluchadlem nebo za pomoci odezírání a řeč bývá často v některých hláskách nesrozumitelná. (Mukšnáblova, 2014, s. 28).

O těžké nedoslýchavosti hovoříme při audio ztrátě 61-80 dB. Člověk již slyší pouze hlasitou řeč zblízka nebo velmi hlasité zvuky. V běžném prostředí lze toto postižení dobře zkompenzovat kvalitními sluchadly, avšak v hlučnějším prostředí bývá schopnost porozumět obtížná i s nimi. V případě velmi těžkých ztrát sluchu jedinec s postižením slyší pouze zvuky nad 80 dB. Ke komunikaci je téměř vždy využíváno odezírání a často také znakový jazyk. Kvalitní sluchadla postačují v případě postižení na dolní hranici (80 dB), avšak u dětí s postižením okolo 90 dB je ve většině případů již potřebný kochleární implantát (Jungwirthová, 2015, s. 19).

Lidé, kteří trpí nedoslýchavostí, využívají většinou ke komunikaci mluvený jazyk, avšak existují výjimky, například děti, které pochází z neslyšící rodiny, a pro něž bývá základní formou komunikace znakový jazyk. Pokud se nejedná o postižení hraničící s praktickou hluchotou, vnímání mluvy do jisté míry umožňuje využití sluchadel. Avšak vzhledem k tomu, kolik jednotlivých stupňů nedoslýchavosti a kolik forem projevů postižení existuje, nelze jednoduše konstatovat, že sluchadla dokážou plně kompenzovat sluchovou vadu. Jak upozorňuje Skákalová, existují jedinci, u kterých přestože mají zachované částečně využitelné zbytky sluchu, sluchadla nepomáhají, a je potřeba komunikaci podpořit dalšími prostředky, zvláště odezíráním (Skákalová, 2016, s. 22).

Sluchadla umožňují i těžce nedoslýchavým jedincům rozlišit mezi dvojicemi znělých a neznělých hlásek, které se stejně artikulují, ale jenom v jednom případě znějí současně sykavky. Oproti tomu hluchým jedincům sluchadla neumožňují nic jiného než v nejlepším případě vibrační vjemy. Tento rozdíl je zcela zásadní z hlediska možnosti rozvoje mluvené řeči, a také z hlediska optimální volby vzdělávacího a výchovného programu (Hrubý, 1999, s. 43).

Sluchadla můžeme dělit podle tvaru (kapsičková, závěsná, individuální), podle způsobu přenosu akustického signálu (sluchadla pro vzdušné nebo kostní vedení) a podle způsobu zpracování zvukového signálu (analogová nebo digitální). K dalším pomůckám pro nedoslýchavé patří osobní zesilovače, pojítka s infračerveným a rádiovým přenosem, indukční smyčky a pomůcky pro zesílení televize a pro zesílený poslech telefonu (Pipeková, et al.,

2010, s. 148).

Naprosto rozhodující část nedoslýchavých tvoří senioři, protože zhoršování sluchu je přirozeným důsledkem procesu stárnutí. Až u 30 % starších lidí se objevuje zhoršení sluchové percepce a mezi lidmi nad 70 let výskyt sluchových vad dokonce přesahuje 83 %. Postupnou ztrátu sluchu věkem označujeme jako tzv. presbykauzii. Jedná se o degenerativní proces v Cortiho orgánu ve vnitřním uchu, projevuje se jako oboustranně souměrná nedoslýchavost percepčního typu doprovázená ušním šelestem. K poruchám sluchu dochází postupně a tempo zhoršování je značně individuální, patologickým jevem se stává ve chvíli, kdy začne významnou měrou ovlivňovat sociální interakce jedince a jeho komunikaci (Skákalová, 2016, s. 22–23).

1.2.2 Neslyšící jedinec

V případě neslyšících jedinců musíme rozlišovat dvě základní skupiny, a to postlingvální neslyšící a prelingválně neslyšící. Tyto názvy napovídají tomu, kdy k úplné ztrátě sluchu došlo, což má pro jedince zásadní význam a následky.

O postlingvální hluchotě hovoříme také jako o ohluchlosti. K úplné ztrátě sluchu v tomto případě dochází až v průběhu života poté, co si člověk osvojil mluvenou řeč a poznal strukturu mluveného jazyka (Skákalová, 2016, s. 24). K ohluchnutí může také dojít ve velmi raném věku, kdy došlo pouze k částečnému rozvoji mluvené řeči, ve věku 2-4 let. Avšak i tyto děti mají nesrovnatelně menší problémy při komunikaci se slyšícím okolím než lidé, kteří se neslyšící již narodili nebo ohluchli tak brzy, že se řeč neměla šanci rozvinout žádným způsobem. Stejně tak i děti ohluchlé v raném věku nemají později problémy se čtením (Hrubý, 1999, s. 44).

Ohluchlí lidé většinou pro dorozumívání používají mluvený jazyk, zachován zůstává stupeň rozvoje individuálního jazykového systému. Samozřejmě sluchová ztráta neumožňuje vnímat akustické informace z okolí přirozenou cestou, avšak mohou je vnímat vizuálně, proto často využívají odezírání. Schopností odezírat však nejsou vybaveni všichni ohluchlí, a tato schopnost ohluchlým umožňuje pouze odhadovat vyslovovaná slova. Pokud se rozhodnou využívat znakových systémů, zpravidla se snaží osvojit si znakovanou češtinu. Díky svým zkušenostem nemívají ohluchlí lidé problémy zásadní potíže v produkci jazyka, běžně mluví. Kvalita mluvy může být samozřejmě ovlivněna absencí zpětné sluchové vazby, stejně jako

srozumitelnost. Zde nejvíce závisí na věku, kdy člověk ohluchl. Pokud dojde k absolutní ztrátě sluchu, nepomůžou sluchadla, ale v některých případech lze ohluchnutí řešit kochleárním implantátem. I když nejde o úplnou náhradu přirozeného sluchového vnímání, v kombinaci se zkušeností s mluveným jazykem a slyšením obecně u ohluchlých, bývají výsledky po implantaci zpravidla velmi dobré (Skákalová, 2016, s. 24).

Prelingválně neslyšící jsou jedinci, kteří se neslyšící již narodili, nebo u nich došlo k úplné ztrátě sluchu ještě před začátkem rozvoje řeči. Tito lidé se jen málokdy naučí mluvit, a pokud ano, často zní jejich uměle vytvořená mluva tak nepřirozeně, že ji veřejnost považuje za mluvu mentálně postiženého jedince. Schopnost číst je také na velmi nízké úrovni, většinou pouze na úrovni funkční gramotnosti. Ani ty nejkvalitnější sluchadla jim nemohou pomoci, protože stále zůstávají pouze zesilovači zvuku. Kochleární implantáty pomoci mohou, avšak k jejich implantování musí dojít velice brzy, před druhým rokem věku, jinak dojde k atrofii sluchového centra v mozku (Hrubý, 1999, s. 45).

Protože prelingválně neslyšící dítě nemá možnost si přirozeně osvojit většinový mluvený jazyk, je nezbytné použití vizuální komunikace. Nejběžnější formou takové komunikace je znakový jazyk, který je v dnešní době již považován za jazyk přirozený, ve všech ohledech srovnatelný s jazyky mluvenými. To, na jaké úrovni dítě znakový jazyk ovládne, je ovlivněno zvláště formou komunikace v rodině a následně ve škole, přičemž platí, že výhodu mají neslyšící děti neslyšících rodičů. Pro ně je znakový jazyk přirozeným a mateřským jazykem od raného dětství. Avšak naprostá většina dětí se rodí slyšícím rodičům, kteří primárně řeší, zda podstoupit kochleární implantaci, nebo jakou formu komunikace optimálně zvolit (Skákalová, 2016, s. 26).

Pro prelingválně neslyšící děti je nezbytné, aby byly co nejdříve zařazeny do rehabilitačního programu založeného na využití znakového jazyka. Tento program musí zahrnovat nejen samotné neslyšící děti, ale také členy jejich rodiny. Je nezbytné, aby se i oni naučili znakovému jazyku, a poskytli tak dítěti dostatek příležitostí k plnohodnotné komunikaci a náhodnému učení. Jak zdůrazňuje Hrubý, mluvenou řeč se dítě musí učit také, ale až jako druhý jazyk, s důrazem na čtení a psaní, a této výuce nesmí být v žádném případě obětováno dětství dítěte (Hrubý, 1999, s. 45).

Pomůcky, které neslyšícím usnadňují vnímání mluvené řeči, jsou kochleární implantát a kmenový implantát. Kochleární implantát představuje nitroušní elektronickou smyslovou

náhradu, která přenáší sluchové vjemy přímou elektrickou stimulací sluchového nervu uvnitř hlemýžďe vnitřního ucha. Kmenový implantát je určen k obnovení sluchových vjemů, které vznikají prostřednictvím elektrické stimulace elektrodami speciálního tvaru (Pipeková, et al., 2010, s. 149).

1.2.3 Uživatel kochleárního implantátu

Indikacemi k implantaci kochleárního implantátu je oboustranná hluchota bez efektu při používání sluchadel, ztráta v tónovém audiogramu na různých frekvencích vyšších než 80 dB, ztráty na frekvencích řeči přesahující 90 dB. Zatímco dříve se jako maximální věk u vrozených vad uváděly 4 roky a u vad postlingválních 6 let od vzniku vady, dnes již tato věková kritéria nejsou přísně dodržována. Stále však platí, že za optimální se považuje uskutečnit implantaci okolo druhého roku věku dítěte, u postlingválních vad je implantace největším přínosem, pokud k ní dojde do šesti let od ohluchnutí. U prelingválních vad je nejlepších výsledků dosaženo tehdy, pokud je vrozená vada diagnostikována, rehabilitována a odoperována implantací do čtyř let věku dítěte. Velký význam je před implantací kladen na připravenost samotného dítěte, ale také celé rodiny, na dlouhodobou a komplikovanou následnou péči, a také jejich poučenost a reálná očekávání (Mukšnáblová, 2014, s. 48).

Dětem před implantací se dávají sluchadla a provádí se s nimi sluchová výchova. Tato výchova nemá většinou žádné aktuálně viditelné výsledky, avšak ty se dostavují později s kochleárním implantátem. Pulda uvádí výsledky výzkumu Robinsonové, která provedla výzkum vnímání hlasité řeči u dospělých neslyšících jedinců s kochleárním implantátem, přičemž srovnávala výkony s odezíráním s kochleárním implantátem a s bez něho. Výkony s odezíráním a kochleárním implantátem byly výrazně lepší, přičemž nejlepších výsledků dosahovaly ty osoby, které ještě před implantací nosily sluchadla a prošly kvalitní sluchovou výchovou. Proto by se se sluchadly a sluchovou výchovou nemělo čekat až do doby operace, naopak čím dříve dítě sluchadla dostane a zapojí se do sluchové výchovy, tím lepší je prognóza na efektivní a rychlé využívání kochleárního implantátu (Pulda, 1999, s. 95).

Kochleární implantát je zařízení, které umožňuje do určité míry obejít nefunkční buňky v hlemýždi (Hrubý, 1998, s.146). Samotný kochleární implantát se skládá z vnější a vnitřní části. Vnější část tvoří mikrofon, zvukový procesor a vysílací cívka. Mikrofon slouží k zachycení zvuku z prostředí a k odeslání tohoto zvuku do procesoru. Tam dojde k jeho

analýze, digitalizace do kódovaných signálů a jejich přeposlání vysílací cívkou přímo do přijímače. Energie a informace jsou přenášeny elektromagnetickou indukcí přes kůži. Samotná vnitřní část obsahuje přijímač a svazek 22 elektrod, které jsou implantovány do hlemýžďe, kochley. Každá elektroda končí v jiné části hlemýžďe, čímž je umožněno co nejvíce diferenciované vnímání odlišných zvukových podnětů (Horáková, 2012, s. 101).

Před a po operační implantaci kochleárního implantátu je dítě hospitalizováno, po propuštění do domácího ošetření dítě zůstává v ambulantní péči zdravotníků, a to až do konce života. V první řadě se dítě i rodiče musí naučit, jak s implantátem zacházet, a také jak čistit jeho zevní část. 5-6 týdnů po implantaci se řečový procesor nenastavuje, poté technik každý týden pomocí počítačového nastavení upravuje výši vpuštěných zvukových signálů. Programátor musí pečlivě sledovat, při jakých hodnotách zvuku dítě vnímá neoptimálnějším způsobem. Uváděná doba rehabilitace neslyšícího dítěte po kochleární implementaci se různí dle autorů od 2 do 5 let. U postlingválně ohluchlých je z logických důvodů rozvoj řeči znatelně rychlejší a zřetelnější než u prelingválně hluchých. Aby mohlo dojít k optimálnímu využití kochleárního implantátu je nezbytná důsledná a správně prováděná pooperační rehabilitace, jejíž cílem je běžná audio-orální komunikace bez odezírání.

Dítě s kochleárním implantátem se musí naučit:

- Detekovat, tedy vnímat a reagovat na první zvuky.
- Identifikovat, tedy přiřazovat ke zvukům význam.
- Vytvořit si sluchovou paměť.
- Interpretovat zvukové vjemy.
- Používat sluch k rozvoji řeči (Mukšnáblova, 2014, s. 48-49).

Následná pooperační rehabilitace je zpravidla ukončena při nástupu dítěte do školy. Avšak po celý zbytek života je nezbytná kontrola nastavení, a to zhruba jednou až dvakrát ročně, a také pravidelná výměna baterií (Mukšnáblova, 2014, s. 50).

Dlouhodobá odborná rehabilitační péče však není jediným faktorem, na kterém by závisela úspěšnost implantace kochleárního implantátu. K dalším faktorům patří doba vzniku, délka trvání hluchoty, věk implantovaného prelingválně neslyšícího dítěte, jeho osobnostních předpoklady a další. Výsledky implementace jsou výrazně individuální, avšak při správné

pěči jsou výsledky velice pozitivní. 3 roky a více po operaci rozumí až 65 % operovaných dětí běžné konverzaci bez odezírání, polovina dětí je schopná telefonovat (Horáková, R., 2012, s. 103-104). Jak uvádí Muknšnáblova, plné dvě třetiny dětí s kochleárním implantátem jsou integrovány do běžných školek a škol (Muknšnáblova, 2014, s. 50).

Ohledně kochleárních implantátů a vhodnosti jejich aplikace se dlouhodobě vedou poměrně vzrušené diskuze. Nikdo nezpochybňuje implantaci u postlingválně ohluchlých lidí, diskuze se vztahují na použití kochleárních implantátů u prelingválně neslyšících dětí. Hlavním diskutovaným momentem je fakt, že pro co největší užitek z kochleárního implantátu je nezbytné, aby jeho implantace proběhla v útlém dětství, tedy v době, kdy dítě o sobě a svém dalším životě není schopné rozhodnout samo.

Mezi nejčastější argumenty zastánců kochleárních implantátů patří:

- Kochleární implantát ušetří dítě života s postižením, je jedinou cestou k uzdravení.
- Užívání mluveného jazyka u dítěte s kochleárním implantátem po operaci a následné reedukaci sluchu a mluvené řeči srovnatelné s mluvením a slyšením dětí slyšících.
- Dítě s kochleárním implantátem nevyžaduje žádné neobvyklé komunikační strategie, což mu v budoucnu přinese obrovskou výhodu v mezilidských vztazích.
- Na rozdíl od neslyšících nebudou děti s kochleárním implantátem v budoucnu znevýhodněny ve vzdělání a na trhu práce.

Mezi nejčastější argumenty odpůrců kochleárních implantátů patří:

- I u dětí s kochleárním implantátem se vyskytují jedinci, kteří se nenaučí komunikovat mluveným jazykem, číst a psát, nechovají se jako slyšící děti.
- Mnohé děti čekající na kochleární implantaci se ocitají v komunikačním, jazykovém, informačním a sociálním vakuu vzhledem k tomu, že lékaři nedoporučují rodičům s dítětem před operací komunikovat znakovým jazykem, ale mluvenému jazyku malé neslyšící dítě nerozumí.
- Vzhledem k věku implantace nemůže dítě o svém životě rozhodnout samo.
- Zdravotní rizika plynoucí z anestezie a operace.
- Kochleární implantát přináší kromě výhoda také omezení, zejména při sportu, při

některých lékařských vyšetřeních, ale i v běžném životě (Hronová, Hudáková 2005, s. 32- 34).

1.3 Vliv sluchového postižení na jedince

„Bez ohledu na to, jak a kdy jste přišli o sluch, jedna věc je jistá: nejen zpočátku, ale po celý zbytek života vám bude vadit, že nerozumíte tomu, o čem si slyšící lidé kolem vás povídají, budete-li potřebovat porozumět situaci, ve které se nacházíte.“ (Strnadová 2001, s. 51).

Důsledky sluchového postižení na jedince úzce souvisí s dobou, kdy sluchová vada vznikne. Z logických důvodů celkový vývoj dítěte nejvíce ovlivňují vrozené nebo prelingválně percepční vady. V prvním roce života je rozdíl mezi dítětem se sluchovým postižením a dítětem slyšícím téměř neznatelný, sluchová vada v tomto období ještě není natolik zřetelná, aby jednoznačně vyvolala obavy ze smyslového defektu. I dítě s těžkým sluchovým postižením může reagovat na velmi silné zvukové podněty, i když ve skutečnosti se jedná především o reakci na vibrace, které tento zvuk provázejí. Také začátek předřečového vývoje se zdá jako naprosto obvyklý, i neslyšící dítě začíná žvatlat a broukat, protože se jedná o aktivitu reflexního charakteru. Až do tzv. období napodobivého žvatlání, tedy 6-8 měsíců, se objevují i u těžce sluchově postižených dětí všechny běžné projevy. Poté však v důsledku chybějící zpětné sluchové vazby, hlasové projevy ustávají. Sluchové postižení také začne výrazně ovlivňovat proces sociální interakce, což se projevuje zejména okolo prvního roku života a dále, kdy zdravé dítě začne rozumět formální i obsahové složce řeči, avšak sluchově postižené dítě v této oblasti selhává. I v raném období lze však vysledovat projevy, které mohou vyvolat podezření na sluchovou vadu. Ty jsou následující:

- Období novorozenecké a kojenecké – dítě na neočekávané hlasité zvuky nereaguje ani úlekem, ani pohybem, ani pláčem, hluk ho neprobudí, neotáčí hlavu ve směru zvuku, nenapodobuje zvuky okolí a nelze ho utiшит pouhým hlasem.
- Období 6-12 měsíců – dítě neukáže na známou osobu nebo věc, nežvatlá nebo předchozí žvatlání pozvolna ustává, pokud mu dospělý nepředvede požadovaný pohyb, ani věku okolo jednoho roku nereaguje na výzvy typu „paci paci“.
- Období 1-2 roky – dítě nevěnuje pozornost zvukům v okolí, neobrací se ve směru hlasu na zavolání, nezačíná s napodobováním, nereaguje na nečekané hlasité zvuky,

nevšímá si televize, pokud je puštěna na normální hlasitost, nemluví stejně jako ostatní děti, nedochází k rozvoji slovní zásoby a nezlepšuje se porozumění řeči (Horáková, 2012, s. 37-38).

Další ontogenetický vývoj orální řeči u dětí se sluchovou vadou závisí na mnoha faktorech. Mezi ty hlavní patří zejména stupeň sluchového postižení, případné další postižení, věk a dosažené stádium vývoje řeči, kdy k sluchové vadě došlo, exogenní sociální faktory stimulačního rodinného prostředí z hlediska úspěšné nebo neúspěšné obousměrné komunikace, včasná diagnostika a kvalita rehabilitační péče, účinnost kompenzačních pomůcek, schopnost dítěte využívat sluchového potenciálu, nadání pro řeč a další. V období předškolního věku, kdy u zdravých dětí dochází k určitému osamostatňování, se může u dětí se sluchovou vadou objevit naopak závislost na matce vycházející z nemožnosti kontrolovat její blízkost a činnost jinak než zrakově. Jindy naopak může ze strany dítěte být patrný menší zájem o standardní komunikaci s ní, obzvláště v případě, že k ní dochází prostřednictvím mluvené řeči, preference interakce s hračkami, obtíže v chápání a osvojování si norem a pravidel a další (Horáková, 2012, s. 40).

Doba vzniku sluchové vady také ovlivňuje utváření osobnosti člověka. Zásadním faktorem je, zda se sluchová vada objevila v době, kdy již člověk měl plně zformovanou osobnost, nebo v době, kdy ještě k vytvoření osobnosti v dospělé formě nedošlo. U vrozených vad je pomyslnou výhodou fakt, že člověk je na svoje postižení zvyklý od raného věku. Avšak v mezních životních obdobích může dojít ke konfrontaci s ostatními vrstevníky, uvědomění si svojí vady a její závažnosti a jejímu bolestnému prožívání. U neslyšících dětí bývá takovým obdobím puberta, změna školy, následně pak hledání partnera, práce atd. Prožívání těchto těžkých období je přitom zásadním způsobem ovlivněno tím, jak má daný člověk vytvořen funkční způsob dorozumívání. Pokud dostatečně vytvořen není, pak důsledky omezeného jazykového vývoje překonává celý život. Získaná vada sice méně zasahuje do vývoje funkcí, avšak postižení vzniklé později znamená pro každého člověka silné emoční trauma, které je o to závažnější, čím rychleji k postižení došlo. To, jak se s novou situací jedinec vyrovná, závisí na mnoha faktorech, mezi něž patří zejména jeho osobnostní předpoklady, stupeň dosaženého vývoje, ale také na podpoře jeho sociálního okolí. Na vývoj osobnosti má samozřejmě také vliv stupeň vady. Samozřejmě platí, že čím je stupeň vady vyšší, tím jsou dopady větší, avšak nelze v žádném případě zlehčovat ani vady lehčího rázu, které však

mohou být pro konkrétního jedince zásadní a výrazně limitující. „*Označení stupně ještě přesně nehovoří o tom, jaký konkrétní (funkční) dopad na člověka má a jak on vadu a vzniklá omezení subjektivně vnímá*“ (Skákalová, 2016, s. 31-33).

Na každém jedinci individuálně závisí, na kolik jeho postižení ovlivní jeho osobnost. Sluchová vada představuje vždy náročnou životní situaci, avšak člověk jí může zvládnout takovým způsobem, že nedojde k výraznějším změnám ve struktuře osobnosti. Pokud k tomu však nedojde, můžou do popředí vystoupit určité rysy osobnosti, které by u zdravého jedince zůstaly upozaděny. V takovém případě se mohou u lidí postižených sluchovou vadou vyskytnout následující negativní jevy:

- Egocentrismus – projevuje se vztahovačností, přecitlivělostí na, byť domnělé, narážky týkající se vady, upozorňování na sebe sama.
- Agresivita – může být projevem zvýšené potřeby sebeprosazení, avšak také reakcí na přehnaný soucit, který jedinec cítí jako podceňování vlastní osoby.
- Nedůvěra, negativismus – nedůvěra se může objevit jako reakce na špatné zkušenosti v minulosti, negativismus je v tomto případě obrannou technikou člověka.
- Závislost a nesamostatnost – vzniká nevhodným výchovným stylem rodičů nebo také následkem ústavní výchovy
- Obtíže v sociálních kontaktech – mohou být způsobeny povahou vady, avšak může k nim dojít vznikem sekundární introverze na základě techniky izolace
- Snížení aktivity a převaha pasivity v chování – vznik zvláště v důsledku nevhodného přístupu v dětském věku, kdy došlo k omezování příležitostí k vlastní iniciativě a spontánní aktivitě
- Poruchy sebehodnocení – jedince s vadou často provázejí pocity méněcennosti a snížené sebehodnocení. Tyto pocity vznikají reálným omezením výkonu a aspirací člověka, jeho reálným postavením ve společnosti, a také postoji společnosti k němu. Druhým extrémem je situace, kdy člověk ve snaze překonat tyto problémy dojde paradoxně ke zvýšenému sebehodnocení až sebepřeceňování (Skákalová, 2016, s. 39 - 40).

Také Procházková a Vysuček uvádějí některé znaky, se kterými se v praxi u jedinců se

sluchovým postižením nejčastěji setkávají v souvislosti s následky vady na jejich osobnost. Za zásadní problém považují nedotvořenou nebo nestabilní identitu. Jedinec s neucelenou sebeidentitou nejen že nezná svoji vlastní hodnotu a nevnímá sám sebe jako plnohodnotnou osobnost, ale nevnímá ani své pocity, prožívání a mnohdy ani své vlastní potřeby. To výrazným způsobem ovlivňuje jeho život a může ho to přivádět do problematických situací. Z narušeného sebehodnocení vyplývají další problémy, například omezené sociální schopnosti. Člověk neumí nebo nechce přijmout všeobecně uznávaná společenská pravidla, má problémy s mezilidskou komunikací, což vede k tomu, že se jedinec chová a reaguje vzhledem k situacím nevhodně nebo neobvykle. Jedinec, který není schopný vnímat svoje pocity a potřeby, se není schopný vžít ani do jiného člověka, není schopen pochopit náhled druhého při určitém rozhovoru nebo situaci, což vede k netaktnímu chování, neschopnosti empatie, projevům agrese a k dětskému chování. Okolí však takové chování nechápe, považuje ho za neadekvátní, což následně vede k dalšímu vzájemnému nepochopení. Pocity méněcennosti mohou však neslyšícího jedince vést i do nebezpečných situací. Člověk, který sám sebe nedohodnocuje, má mnohdy naopak přehnaně důvěřivý vztah ke svému okolí, nemá dostatečně realistický a kritický pohled na druhé, může se tak lehce stát objektem zneužívání. Pokud jedinec se sluchovou vadou není schopen kvalitně komunikovat, dochází k narušování vztahů s ostatními lidmi. To je obzvláště zásadní, pokud jde o vztahy s nejbližšími, s rodinou, rodiči, dětmi atd., v některých případech může mít nedostatečná komunikace až fatální dopad na osobnostní vývoj jedince (Procházková, Vysuček, 2007, s.).

Sluchové vady mají vždy vliv na identitu postižených jedinců. Přitom pro fungující mezilidské vztahy, úspěšnou seberealizaci a samotné fungování v životě je stabilní a celistvá identita základní podmínkou. Rozvoj identity je celoživotním procesem a různé životní zvraty a okolnosti mohou na něj mít zásadní vliv. Pro postiženého jedince je budování vlastní identity o to složitější, oč vážněji ho jeho vada ovlivňuje, problematické může být budování nejen osobní, ale také skupinové identity. Rozhodujícím faktorem vždy zůstává to, zda a jak se konkrétní jedinec se svojí vadou vyrovnal, zda jí akceptuje. Zatímco u jednoho jedince může jeho postižení narušovat jeho sounáležitost se skupinou, u druhého jedince se stejným postižením k ničemu takovému nedochází a on se necítí nijak odlišný. Někteří jedinci se sluchovou vadou se cítí být členy minority a navazují vztahy převážně mezi sebou, jiní se naopak s touto minoritou neidentifikují a cítí se být součástí běžné většinové společnosti. Nelze tedy tuto problematiku zjednodušovat a zevšeobecňovat. Základní modely vnímání

vlastní identity však můžeme shrnout do čtyř základních přístupů:

- Jedinci identifikující se s komunitou neslyšících – identita bývá úplná s pevnými základy, tito lidé mají jasnou představu o tom, kdo jsou, jejich chování a vnější život odpovídá jejich vnitřnímu cítění.
- Jedinci, kteří odmítají patřit mezi neslyšící a identifikují se s většinovou slyšící společností – jedná se o osoby, které se navzdory své sluchové vadě dokážou dobře integrovat mezi slyšící, jejich identita je pevná a úplná.
- Jedinci, kteří by chtěli být součástí slyšící majority, avšak jejich sluchová vada jim dostatečně kvalitní integraci komplikuje. Tito lidé se brání přijmout sluchovou vadu jako součást své identity, proto ji skrývají, popírají.
- Jedinci, kteří svoji zdravotní vadu naopak zdůrazňují, cítí se být zdravotně postiženými, jako zdravotně postižení se cítí bezpečněji, vyhovuje jim nemít zodpovědnost za vlastní život, vlastní samostatný normální život odmítají (Skákalová, 2016, s. 34-35).

2 Komunikace

Komunikaci chápeme jako libovolné chování, které se týká vysílání a přijímání informací mezi dvěma organismy (Freeman 1992, s.103). Jedná se o vzájemné sdělování určité zprávy jedním jedincem a její přijímání jedincem druhým. Zpráva je sdělovatelem převedena do určitého komunikačního kódu, který je následně příjemcem dekodován. Za dva nejdůležitější komunikační kanály u lidského druhu považujeme kanál optický a kanál akustický, přičemž akustický kanál je aktivní trvale a člověk jeho prostřednictvím vnímá až 60 % všech informací. Komunikace má verbální, tedy řečovou složku, a složku nonverbální. Jedním z nástrojů komunikaci je řeč a nástrojem řeči jsou mluvené nebo znakové jazyky. Za další modifikované nástroje považujeme psaní a čtení. Řeč má určité znaky, které ji charakterizují – je systematická, symbolická a má významnou sociální funkci. V průběhu času se řeč vyvíjí a mění (Houdková, 2005, s. 16).

Včasná a aktivní interakce mezi dítětem a matkou jsou základem pro celkový rozvoj osobnosti dítěte. Řeč matky orientovaná na dítě je specifická, tempo řeči je pomalejší, hlas je výše posazen, často se objevuje použití zdvořilostí a osobitě výrazy pro pojmenování. Matka se tak automaticky snaží řeč zpřístupnit dítěti. Po narození dítěte se sluchovou vadou vyvstává tak matce problém, jak komunikovat se svým dítětem. Hlavním cílem rané komunikace s dítětem se sluchovou vadou je proto zpřístupnění matky dítěti a dostatečná zpětná vazba. Matka musí s dítětem navazovat zejména zrakový kontakt a kontakt hmatový představující doteky, mazlení atd. Je nezbytné, aby pro navázání kontaktu matka využívala všech možných příležitostí. I u sluchově postiženého dítěte musí matka reagovat na žvatlání dítěte opakováním, a také využíváním zrakového kontaktu a nonverbální komunikací, čímž dítěti poskytuje zpětnou vazbu a motivuje ho pro další rozvoj řeči. Nutné je aktivním způsobem rozvíjet komunikační dovednosti, a tím předejít opožďování v oblasti osvojování si jazyka, jehož důsledkem může být i opožďování v oblasti poznávací, emocionální, sociální a intelektuální (Houdková, 2005, s. 17-18).

2.1 Ontogeneze lidské řeči

„Řeč je schopnost, která je dána pouze člověku a její rozvoj je těsně vázán s rozvojem myšlení“ (Kutálková 2010, s. 9). Prvním zvukovým projevem dítěte po jeho příchodu na svět

je zvuk označovaný jako pláč, avšak spíše se jedná o neurčitý křik. Křik neznamena, že dítěti něco schází, je to reflexní činnost, směřující k budoucímu používání hlasu (Kutálková 2010, s. 10). Z této reflexivní činnosti se však velmi rychle stane nástroj vůle, který dítě používá ke kontaktu s okolím a přivolání dospělých lidí a tím tělesného kontaktu. Chování, mazlení a dotyky jsou přitom základním předpokladem pro pocit jistoty a bezpečí, které dítě potřebuje pro svůj další vývoj. Již kolem šestého týdne se neutrální hlasový projev začíná měnit, zvětšuje se rozsah hlasu i jeho intenzita a roste schopnost hlasovou modifikací vyjádřit různé pocity. Už v tomto útlém věku je tak schopen dát kojenec najevo svoji spokojenost, nespokojenost nebo přivolat pomoc. Následující období je nazýváno obdobím žvatlání. Dítě rozšiřuje svůj repertoár zvuků, od půl roku napodobuje gestikulaci a výrazy obličeje, a také se snaží napodobovat to, co slyší, melodii a tempo řeči. Sluch a zrak hrají v tomto napodobování zásadní roli. V období rozumění řeči začíná dítě postupně spojovat předměty a situace se slovy, která je provázejí. Slovům jako takovým ještě dítě nerozumí, avšak na významu postupně nabývají hláskové celky. Dítě se učí rozumět prvním básničkám a prvním slovním pokynům. Toto období je velmi důležité vzhledem k tomu, že dítě vrůstá do kulturního prostředí a přizpůsobuje se jeho zvyklostem. Na příležitostech ke komunikaci a možnostech být s dospělými závisí další vývoj řeči a myšlení. I když se může zdát, že již před dosažením prvního roku dítě vyslovuje poměrně zřetelně nějaké slovo, jedná se o výsledek napodobovacího reflexu. K vědomě vyslovenému slovu však dochází až po roce života, když slovo už prošlo nejen prahem pochopení, ale i prahem proslovení. První slova bývají jedno nebo dvouslabičné a jejich počet rychle narůstá, přičemž jedno slovo zpočátku zastupuje celou větu. S rozvojem myšlení dochází následně k tomu, že jednotlivá slova již přestávají stačit k vyjádření myšlenky a slova začíná dítě spojovat, rodí se první věta. Věk okolo tří let je pak považován za hranici tzv. fyziologické nemluvnosti, v tomto věku již by mělo být zcela zřejmé, že se řeč rozvíjí a dochází k rozšiřování slovní zásoby. Ve třech letech se uvádí aktivní slovní zásoba zhruba 400 slov (Kutálková, 2009, s. 36-41).

2.1.1 Ontogenze mluvené řeči jedinců se sluchovým postižením

Těžce sluchově postižené děti mívají obvykle omezený, přerušovaný a opožděný vývoj řeči. Ten je ovlivněn zejména stupněm jejich postižení, tím, zda u nich existuje ještě nějaké další postižení, věkem a dosaženým stádiem vývoje řeči, kdy k sluchové vadě došlo a exogenními sociálními faktory stimulačního rodinného prostředí z hlediska úspěšné nebo neúspěšné

obousměrné komunikace. Zcela zásadní vliv má časná diagnostika postižení a včasné zahájení speciální rehabilitační péče, která je také ovlivněna rodinnou výchovou. Změny ve vývoji řeči, které jsou pro sluchově postižené děti charakteristické, lze vysledovat již od hranice 60 dB ztráty sluchu, přičemž se tyto změny individuálně liší v závislosti na dalších faktorech. Z hlediska všech aspektů mluvené řeči dnes za prakticky neslyšící považujeme však osoby až se ztrátou větší než 71 dB, protože nižší ztráty lze v dnešní době kompenzovat výkonnými sluchadly (Krahulcová, 2014, s. 90).

Dítě s těžkou sluchovou vadou prochází ve vývoji řeči stádiem reflexního křiku, emocionálního křiku, broukání a částečně stádiem pudového žvatlání. I těžce sluchově postižené dítě žvatlá, avšak postupně toto žvatlání ustává, až se zastaví úplně, a to v době, kdy se u slyšících dětí nejvíce rozvíjí prostřednictvím napodobování řeči. V přirozených neovlivňovaných podmínkách je právě stádium zrakového napodobování mluvních pohybů posledním stádiem vývoje řeči, kterého jsou těžce sluchově postižené děti schopné dosáhnout. Spontánní mluvená řeč se z logických důvodů nevyvíjí, chybí tendence k imitaci, chybí stimulace k činnosti obsahovými a významovými zvuky. I předverbální zvukové projevy jsou deformované typickým způsobem pro těžce sluchově postižené děti, křik těchto dětí je tlumený, žvatlání monotónní, protože chybí vědomá sluchová kontrola vlastních hlasových projevů. U postlingválně neslyšících dětí hraje nejzásadnější roli věk, ve kterém k poruše došlo. Za věkovou hranici nutnou k zafixování řeči je považován sedmý rok života dítěte. Pokud ke ztrátě sluchu dojde tedy před sedmým rokem, má tato vada negativní důsledky ve všech akustických charakteristických a jazykových rovinách a je nevyhnutelné zahájit kvalitní rehabilitační program. Pokud ke ztrátě sluchu dojde až po sedmém roku věku, je prognóza příznivější, protože jsou již dostatečně zafixovány řečové stereotypy, je rozvinuta slovní zásoba. Slovní formy myšlení a vnitřní řeč i mluvené projevy ani bez schopnosti vlastní sluchové kontroly řeči zcela nezanikají. Pozitivní roli sehrávají i procesy čtení a psaní (Krahulcová, 2014, s. 92-93).

Tabulka č. 2 Odlišné znaky ve vývoji řeči slyšících a neslyšících dětí

SLYŠÍCÍ DÍTĚ	NESLYŠÍCÍ DÍTĚ
Zvuky, které samo vytváří, slyší a vnímají pohybovým smyslem. Sluchem vnímá modulované hlasy jiných lidí a zvuky z okolí.	Zvuky, které samo vytváří, vnímá pouze pohybovým smyslem. Ostatní zvuky z okolí vnímá při velké intenzitě pouze hmatem jako

	vibraci.
Rozeznává zvuky, spojuje je s významem a určuje jejich zdroj	Bez sociální pomoci nedokáže rozeznávat zvuky, určovat jejich zdroj a význam.
Určuje význam slova podle zvuku hlasu, výrazu a gestikulace mluvčí osoby	Odhaduje význam slova na základě výrazu obličeje a gestikulace.
Má dostatek příležitostí opakovat a zřetelně od více osob slyšet slova a spojovat je s jejich významem.	Může se opírat pouze o odezírání slov, což v nízkém věku není dostatečné pro chápání vlastního sdělovaného významu slova.
Používá slova při myšlení.	Zůstává v rovině neverbálního myšlení.
V průběhu rozvoje řeči začne pro komunikaci přednostně používat slova, zmenšuje se podíl posunků a znaků.	Přednostně využívá znaků a posunků k vlastnímu vyjádření a posunky a znaky jiných osob se také řídí.
Rozvíjí schopnost myšlení ve slovech, porozumění řeči, vyjadřování svých myšlenek, což podporuje duševní a sociální vývoj.	Duševní a sociální vývoj je limitován nedostatkem slovních forem řeči.
Ve věku 3 let na základě řeči rozvíjí své chápání a znalosti.	Přirozené posunky a gesta nestačí k přesnému vyjádření, ve svém rozvoji je omezeno pouze na uspokojování materiálních potřeb.

Zdroj: Krahulcová, B., 2014, s. 94-96

Rozvoj řeči je zásadní pro rozvoj myšlení, protože společně s řečí se rozvíjí i verbální myšlení a s určitým stupněm vývoje řeči se začíná také rozvíjet myšlení abstraktní. Nejzávažnějším důsledkem sluchové vady je deformace vývoje řeči a tím i myšlení. Pokud není věnována dostatečná pozornost rozvoji řeči, nemůže dojít ani k rozvoji myšlení, ať již verbálního nebo abstraktního. V uvažování většinou převládají náhodné a zevní znaky, projevují se různé nelogičnosti, dítě nemá přehled o situaci nebo má přehled zkreslený a myšlení může být přehnaně subjektivní. Myšlení těžce sluchově postižených může být v návaznosti na výše uvedení vcelku kvalitativně odlišné od myšlení slyšících osob (Vaněčková, 1996, s. 9).

Pokud jsou u dítěte nasazeny vhodné kompenzační pomůcky, bude jeho řečový vývoj probíhat následně v podstatě identicky jako u slyšícího dítě, samozřejmě se zpožděním, které odpovídá věku nasazení kompenzační pomůcky. V prvních měsících se dítě učí nově zvuky

detekovat, rozvíjí svoje sluchové vnímání. Dalším krokem je pak identifikace zvuků, tedy přiřazení zvuků k jejich zdroji. Společně s identifikací zvuků se začne rozvíjet také porozumění prvním slovům. U některých dětí se může poměrně dlouho rozvíjet pouze pasivní porozumění řeči, teprve posléze se objevují první aktivní slova. I tento vývoj však odpovídá vývoji slyšícího dítěte, které v prvním roce života také „pouze“ poslouchá. V ideálním případě by měl následný vývoj probíhat o něco rychleji než u slyšících dětí tak, aby před nástupem do školy bylo dítě na úrovni vývoje řeči na úrovni svých slyšících vrstevníků. Jak upozorňuje Jungwirthová, někdy může přetrvávat hůře srozumitelná výslovnost, avšak pokud dítě pasivně rozumí mluvené řeči dobře, není potřeba se tím znepokojovat, protože výslovnost se bude zlepšovat mnoho let (Jungwirthová, 2015, s. 37-38).

2.2 Komunikace jedinců se sluchovým postižením

Vytvoření funkčního dorozumívacího prostředku musí být hlavní prioritou edukace jedinců s postižením sluchu. Rozhodnutí, zda pro naše dítě bude vhodnější slovo, nebo znak se nedá udělat ze dne na den. Musíme k němu mít spoustu informací. V raném období je nejdůležitější navázat s dítětem jakoukoliv fungující komunikaci (Roučková 2006, s. 17). Mnoho odborníků upozorňuje, že fakticky není pro neslyšící děti největším problémem ztráta sluchu jako taková, ale absence adekvátního komunikačního systému. Je proto nezbytné nalézt a vytvořit adekvátní komunikační systém pro každého jedince, a to individuálně. Zatímco jedinci, jejichž vadu jsou schopni kompenzovat sluchadla nebo kochleární implantát, budou preferovat pro komunikaci mluvenou řeč a odezírání, lidé zcela neslyšící budou pravděpodobně upřednostňovat znakový jazyk. Při komunikaci s jedinci se sluchovým postižením se tak nejčastěji setkáváme se dvěma základními komunikačními systémy. Mluvený jazyk slyšící společnosti reprezentuje auditivně-orální systém, znakový jazyk, znakový jazyk a prstové abecedy pak systém vizuálně-motorický (Horáková, 2012, s. 49- 50).

Mluvený jazyk

V dnešní době je záměrem, aby i děti s vadou sluchu byly schopné mluvit. Prostřednictvím podrobně rozpracovaných logopedických metod jsou odborníci schopni naučit mluvit všechny děti bez ohledu na velikost ztráty sluchu, tedy i děti zcela hluché. Na velikosti ztráty sluchu však závisí, za jak dlouho budou cíle dosaženy a s jakým výsledkem. Děti nedoslýchavé

používající kvalitní sluchadla se naučí mluvit téměř stejně snadno jako děti slyšící, a hlavní prací logopeda je zejména úprava výslovnosti některých hlásek. Pokud dítě vnímá i se sluchadlem pouze zvuk, ale řeči nerozumí, je již práce logopeda mnohem náročnější a mluvu je potřeba z větší části vytvořit uměle. U hluchých dětí pak musí být mluva vyvozena pouze umělými prostředky, které jsou založeny na odhmatávání chvění hlasivek učitele, napodobování postavení jeho artikulačních orgánů a soustavné korekci výslovnosti. U těchto dětí i přes maximální logopedickou péči nedojde většinou k vyslovování prvních slov dříve než ve čtyřech nebo pěti letech, a mají tak ve věku školní docházky zcela nerozvinutou mluvní komunikaci (Hrubý, 1999, s. 55-56).

Řeč je závislá na rozvoji senzomotorických dovedností, přičemž u dítěte se sluchovou vadou se nedostatečnost sluchového ústrojí kompenzuje zrakem a hmatem. Aby docházelo k rozvoji senzomotorických dovedností, využívají se sluchově-motorická cvičení, zrakově-motorická cvičení a cvičení kinesteticko-motorická. V průběhu výchovy samotné řeči pak musí docházet k souběžnému rozvoji jednotlivých složek řeči – složky zvukové, obsahové a gramatické stavby řeči:

- Rozvíjení zvukové stránky řeči – jde o vytváření výslovnosti a o rozvíjení modulačních faktorů řeči. Vytváření výslovnosti spočívá ve vyvozování správně artikulovaných hlásek, jedná se o úpravu mluvidel do žádoucí polohy pro konkrétní hlásku, a také docílení zpětné akustické vazby za maximálního využití zbytků sluchu. Rozvíjení modulačních faktorů řeči v sobě obsahuje rozvoj modulace tónové, hlasové a časové, které společně utvářejí plynulost a srozumitelnost řeči.
- Rozvíjení obsahové stránky řeči – během rozvíjení obsahové stránky řeči musí docházet jednak k rozvíjení slovní zásoby, jednak k rozvíjení gramatické stavby řeči. Prioritou ve výchově řeči zejména v předškolním věku by mělo být zlepšování komunikačních možností dítěte, čemuž nejvíce napomáhá právě rozvíjení slovní zásoby. To zároveň podporuje také rozvoj myšlení. Aby mohlo dítě správně komunikovat, je nezbytné, aby bylo schopné sestavit větu, musí tedy mít dostatečnou slovní zásobu nejen podstatných jmen, ale také sloves, přídavných jmen, příslovčí a spojek. S rozšiřováním slovní zásoby pak úzce souvisí rozvíjení gramatické stavby řeči, které představuje jednu z nejobtížnějších složek výchovy řeči. Zatímco u dětí vzniká povědomí o gramatické stavbě řeči spontánně, u dětí se sluchovou vadou je

nezbytné volit vhodná jazyková cvičení, které je správnou gramatickou stavbu naučí.

- Rozvíjení schopnosti odezírání řeči – vedle rozvíjení samotné řeči je nezbytné také rozvíjení schopnosti řeč odezírat. Dítě se většinou naučí odezírat spontánně ještě dříve, než se dostane do logopedické péče. Výcvik odezírání probíhá zároveň s výcvikem sluchu, díky současnému vyhodnocování zrakových a sluchových vjemů dojde ke zvláštnímu způsobu vnímání řeči, kdy „zvuk slova splyne se zrakovým vjemem natolik, že nedoslýchavý má dojem, že slyší i to, co vlastně ve skutečnosti odezírá“ (Vaněčková, 1996, s. 8-12).

Zvláštní význam ve výchově řeči je reedukace sluchu. Cílem reedukace sluchu je zdokonalovat rozumění řeči. Dříve se vedly diskuze o tom, zda nejprve cvičit sluch pomocí zvuků a až následně řeč, nebo řeč ihned používat. Vzhledem k tomu, že cílem je, aby dítě mohlo dobře komunikovat, a řeč i zvuky se navzájem prolínají, je zřejmé, že při reedukaci je nanejvýše vhodné používat současně řeč, tak zvuky. Reedukace sluchu proto není prováděna pouze izolovaně, ale v návaznosti na rozvíjení řeči, cvičení jsou zaměřená tak, aby docházelo co nejdříve k procvičování běžné komunikační situace. Během reedukace sluchu jsou prováděna cvičení zaměřená na vnímání a rozlišování zvuků, rozlišování různých kvalit zvuku, rozlišování neřečových a řečových zvuků, cvičení k rozumění obsahu na úrovni věty, k rozumění obsahu na úrovni slova, cvičení k poznání emocionální kvality řeči a procvičování sluchové paměti (Janotová, 1996, s. 8).

Znakový jazyk, prstová abeceda, znakovaná čeština

Ve všech dobách a ve všech zemích si neslyšící spontánně vytvářeli vlastní vizuální komunikační prostředek, znakový jazyk. Znakový jazyk je plnohodnotným jazykem, kterým lze vyjádřit vše, co jazykem běžným. Také český znakový jazyk je jazykem plnohodnotným, který však s běžnou češtinou nemá nic společného. Má vlastní dokonalou gramatiku a vlastní neznakovou složku, která se obvykle vyjadřuje mimikou. Stejně jako všechny další znakové jazyky se vyvíjí a často přejímá slova z jiných jazyků (Hrubý, 1999, s. 70).

Znakový jazyk je zákonem č. 384/2008 Sb. (v úplném znění vyhlášen pod č. 423/2008 Sb.) definován následovně: „*přirozený jazyk a plnohodnotný komunikační systém tvořený specifickými vizuálně-pohybovými prostředky, tj. tvary rukou, jejich postavením a pohyby, mimikou, pozicemi hlavy a horní části trupu*“.

Nejmenší významovou jednotkou znakového jazyka je znak. Ten má manuální a nemanuální složku. Manuální složka je reprezentována tvarem ruky, kterou je znak tvořen, pohybem této ruky a místem, kde se znak ukazuje. Dalšími částmi manuální složky jsou orientace dlaně, orientace prstů, vzájemná poloha rukou a kontakt s tělem. Nemanuální složkou je v případě znakových jazyků mimika, gestikulace, které jsou doplněné dalšími neverbálními prostředky. Manuální i nemanuální složky při komunikaci fungují simultánně, díky trojrozměrnosti artikulačního prostoru lze jednotlivé znaky provádět současně. To je hlavní rozdíl od mluvených jazyků. Znakový jazyk preferují zejména lidé nedoslýchaví a ohluchlí, kterým vyhovuje odezírání. Při komunikaci sledují primárně ústa komunikačního partnera a jednotlivé znaky vnímají jako doplněk. Naopak u prelingválně neslyšících lidí není znakový jazyk příliš často používán. Důvodem je fakt, že bez aktivní znalosti češtiny, nedává posloupnost znaků ukazovaných ve znakové češtině smysl (Horáková, 2012, s. 54-62).

Další vizuálně motorickou komunikační formou je prstová abeceda. Při ní se využívá různých poloh a postavení prstů k vyjádření písmen. Prstová řeč, jejímž základem je prstová abeceda, je vizuální formou doslovného, přesného až absolutního tlumočení textu. Její výhodou je, že je velmi snadno naučitelná a produkovatelná. Česká prstová abeceda obsahuje 27 znaků pro hlásky, ty jsou doplněny o znaky pro háčky a čárky. Umožňuje vyjadřovat slovo písmeno po písmenu, gramaticky přesně, usnadňuje vštípení slov do paměti a opětovné vybavení slova. Její nevýhodou je však to, že způsob její realizace vytváří slovo úryvkovitě a prchavě, slovo nevzniká celistvě, ale hláskuje se písmeno po písmenu. Při použití je prstová abeceda pomalejší než mluvení, a pokud se používají tyto dva komunikační metody současně, prstové znaky zpomalují hovorové tempo (Krahulcová, 2014, s. 254-255).

Mezi posunkovými kódy má zcela mimořádné postavení znakovaná čeština. Jde o umělý systém, který je založen na tom, že se ústy zřetelně vyslovuje česká věta a pod její jednotlivá slova se podsouvají znaky vypůjčené ze slovníku českého znakového jazyka. Znakovaná čeština tak plně závisí na češtině. Usnadňuje neslyšícím odezírání a je nezastupitelná především v situacích, ve kterých společně komunikují slyšící a neslyšící, kteří neovládají znakový jazyk. Je mnohem snáze naučitelná pro slyšící osoby (Hrubý, 1999, s. 72).

Odezírání

Odezírání je jednou z možností, jak mohou slyšící a neslyšící navzájem komunikovat. Slyšící lidé však považují odezírání za samozřejmost a neuvědomují si, že je velmi náročné se

odezírat naučí a ne vždy je to spolehlivý způsob vnímání řeči. Schopnost odezíráni vyžaduje určitou kombinaci vloh, které buď máme a nebo nemáme. Teprve na základě těchto vrozených vloh si můžeme vypěstovat dovednosti, které rozvíjejí naši schopnost odezírat (Strnadová, 1998, s. 7, s. 16). Jak uvádí Hudáková „*Odezíráni je asi nejčastější způsob, který většina neslyšících lidí ke komunikaci se slyšícími lidmi využívá.*“ Průměrný neslyšící člověk nemá k odezíráni větší vlohy a nadání než průměrný slyšící člověk (Marchark, 2007, s. 84). Odezíráni jde však zlepšovat tréninkem. Na odezíráni se však v komunikaci nemůžeme spoléhat, neboť se jedná spíše o hádání s velkým počtem potřebných informací. Odezírající člověk si musí zjistit téma rozhovoru, obsah řeči a chování mluvčí osoby což je pro něj velmi složité a náročné. Celkově lze z mluveného jazyka odezřít asi jednu třetinu, zbytek musí odezírající uhádnout. Neslyšící může odezřít pouze jedenáct tvarů úst z možných třiceti. Odezřít lze samohlásky, avšak nelze rozlišit, zda se jedná o samohlásku dlouhou či krátkou. „*Souhlásky mají šest mluvních obrazů a hlásky t, d, ň, j, k, g, h, ch nelze odezřít vůbec, protože se vyslovují buď vzadu v ústech, nebo až v krku*“ (Hudáková, 2005, s. 42-43). I při odezíráni anglického jazyka rodilými neslyšícími se uvádí, že lze odezřít pouze 30-40% anglického jazyka. Mnoho hlásek vypadá stejně, například P a B kdy jsou rty v identickém tvaru, dále zdroj uvádí, že odezírající musí být dopředu seznámen s tématem hovoru (Journal of the New York State Nurses Association, Spring/Summer 2009).

Zásady, které je nutno dodržovat při komunikaci s odezírajícím člověkem:

- Přiměřená vzdálenost (asi jeden až dva metry) mezi mluvčím a odezírajícím člověkem. Na velkou vzdálenost odezírající člověk „nedohlédne“ na jemné pohyby úst mluvčího, při velmi malé vzdálenosti nemá zase odezírající člověk možnost vidět „celé pohyby rtů“ mluvčího, o pohybech jeho těla, postoji, gestikulaci a mimice ani nemluvě.
- Mluvčí stojí čelem k odezírajícímu člověku, udržuje s ním neustálý oční kontakt.
- Přibližně stejná výšková úroveň hlavy mluvčího a odezírajícího člověka (oba sedí, oba stojí, mluvčí „sedí na bobku“ u ležícího odezírajícího člověka apod.).
- Přiměřené osvětlení místnosti (ne moc, ne málo).
- Za mluvčím není žádný oslňující zdroj světla (lampa, slunce v okně apod.).
- Než mluvčí začne mluvit, upozorní na to odezírajícího člověka vizuálně (navázáním

očního kontaktu, zamáváním apod.) nebo hmatem (dotykem na rameno či paži).

- Upřesnění tématu před začátkem hovoru a upozornění na změnu tématu vždy v jeho průběhu.
- Odezírající člověk o probírané problematice „něco ví“.
- Pečlivá (ne však přehnaná) artikulace mluvčího, případně namalovaná ústa rtěnkou.
- Přirozené tempo a rytmus řeči mluvčího (ne drmolění, příliš pomalá mluva, skandování apod.) a mimika, gestikulace a pohyby mluvčího (ne přehnané, ne strnulé).
- Mluvčí používá přirozený jazyk (ne příliš strohý, ne příliš košatý) odpovídající situaci (jinak mluvíme doma při večeři a jinak při přednášení referátu na vědecké konferenci).
- Pokud odezírající člověk mluvčímu neporozumí, zopakuje mluvčí stejnou informaci znovu, zvolí ale jiná slova a větné konstrukce.

Dále Hudáková uvádí faktory, které odezíráni znemožňují. Patří mezi ně hluk, křik nebo šepot mluvící osoby, nesprávná výslovnost, překážka v ústech mluvící osoby (žvýkačka, zubní protéza, cigareta, sliny atd.), mluvící osoba je odezírajícímu neznámá, mluvčí je nervozní a spěchá, únava odezírající osoby, oční vada odezírající osoby (Hudáková, 2005, s. 44).

2.2.1 Komunikace ve vzdělávání neslyšících jedinců

Orální komunikace

Prostřednictvím zraku a hmatu neslyšícího jedince vytvořit mluvenou řeč se snaží systém orální komunikace. Dítě sleduje zrakem mluvčího a hmatem jeho ústa nebo krk, díky čemuž vnímá změny při jednotlivých hláskách. Aby došlo k dostatečnému objasnění významu daného pojmu, lze navíc využít kresbu, předmět a u starších dětí také prstovou abecedu nebo znakový jazyk. Děti se učí artikulovat a později i psát. Takto naučené artikulace je možné posléze využít pro prstovou abecedu. V současnosti se v systému orální komunikace rozlišuje několik typů komunikačních systémů. Jedná se o systémy čistě monoligvalní, o systémy doplněné vizuálně-motorickými markety slovní podstaty a o systémy permanentně doplňované vizuálně-motorickými znaky neslovního typu, které jsou označovány jako bimodální (Mukšnáblová, 2014, s.52).

Použití čistě orálních a auditivně monoligvních systémů klesá, protože jsou pomalé, nákladné,

a hlavně z hlediska rozvoje jazyka nejsou schopny respektovat fyziologické potřeby těžce sluchově postižených. Nejsou při nich využívány možnosti vyplývající z vizualizace mluveného jazyka. V orálních systémech, které jsou doplňované vizuálně motorickými markety slovní podstaty, jde nejčastěji o doplňování vizuálními prstovými abecedy typu daktylní abecedy jednoruční, obouruční nebo smíšené, pomocnými artikulačními znaky a psanou podobu řeči. V případě tohoto komunikačního systému dominuje vizualizace mluvené řeči, čímž se vylučuje nepřesnost a únavnost odezírání mluvy ze rtů využitím přesných, a hlavně jednoznačných marketů pro morfologické znaky jazyka. Se stoupajícím jazykovým rozvoje klesá využití morfologických marketů, protože samotný jazykový rozvoj umožňuje dokonalejší vizuální vnímání mluvy, které je srovnatelné s vnímáním auditivním. Dochází k rozvoji mluvení, jazykové struktury, pojmotvorných procesů a usnadňuje se rozvoj procesů kognitivních. Bimodální systémy jsou systémy smíšené, jejichž východiskem je vysoká komunikativní hodnota znaku, gesta, mimicko-gestikulačních možností. Cílem těchto systémů je také rozvoj mluveného jazyka. Bimodální systémy stimulují verbální rozvoj, zlepšují vnímání mluvy a podporují komunikaci, avšak jejich nedostatkem je absence morfologických znaků, a často nepřesnost pojmového vymezení, pochopení a zapamatování znaků dříve než slov. To může přivodit problémy při obsahové asociaci s později vnímanými slovy (Krahulcová, 2014, s. 39-40).

Systém simultánní komunikace

V tomto systému se používá většinový jazyk dané oblasti, tedy mluvený národní jazyk, který je paralelně doplněn o další nejruznější komunikační formy. Funkcí těchto doplňujících forem je zpřesňování výpovědi a jsou nejčastěji vizuálně motorického charakteru. Formami simultánní komunikace může být národní znakový jazyk, prstová abeceda, pomocné artikulační znaky, psaná podoba jazyka, pantomima, gesta, mimika atd. Všechny tyto metody splňují základní požadavek vizualizace většinového jazyka. Jako progresivní se tyto systémy ukázaly být u těžce sluchově postižených dětí v rodinách, které nemluví majoritním jazykem státu, kde žijí, u dětí s dalším postižením a u dětí, jejichž rodiče mají aktivní snahu naučit se znakovému jazyku. Simultánní komunikace sice výrazně zlepšuje ranou komunikaci, avšak bez přispění k osvojování si morfologie a syntaxe hláskového jazyka. Pro vzdělávací programy sluchově postižených je vhodná pouze částečně, protože souběžná komunikace v mluveném a znakovém jazyce je lingvisticky nekonzistentní a trvalá simultánní produkce

dvou rozdílných komunikačních kódů vyvolává kognitivní přetížení (Krahulcová, 2014, s. 42- 43).

Systém totální komunikace

Definice systému totální komunikace říká, že jde o „komplexní komunikační systém, který v sobě spojuje všechny použitelné komunikační formy (akustické, vizuální, slovní, neslovní, manuální atd.) k dosažení účinného a obousměrného dorozumívání se sluchově postiženými a mezi nimi navzájem. Obecně používaný termín totální komunikace je vyvolaný spíše mechanickým překladem z angličtiny. Významově přesnější je v českém jazyce název globální komunikace, nebo celostní komunikace. Výběr komunikačních forem je přísně individuální“ (Krahulcová, 2014, s. 43-44).

Systém totální komunikace je postaven na několika základních předpokladech. Za prvé je to skutečnost, že člověka člověkem nedělá schopnost mluvy, ale především schopnost myšlení, přičemž myšlení není závislé na slovech. Za druhé kritické období vývoje dítěte je zhruba do šesti, a pokud se v tomto období nedostane dítěti dostatku podnětů, už navždy bude poznamenáno ve svém citovém sociálním vývoji. Pokud do tohoto věku dítě nezíská nějakou skutečnou řeč, ať již mluvenou nebo znakovou, již nikdy nebude schopné chápat syntax a nebude nikdy dobře číst. Za třetí je třeba respektovat dětství dítěte, ani dětství neslyšícího dítěte nemůže být pouze tvrdý dril. Za čtvrté je právem každého neslyšícího dítěte používat všechny dostupné komunikační prostředky, které mu umožní získat jazykovou kompetenci. Mělo by získat příležitost naučit se jak orální, tak manuální komunikační dovednosti – tedy naučit se používat mluvu, znaky, přirozené posunky, řeč těla, prstovou abecedu, odezírání, čtení a psaní. Stejně tak by se mu mělo dostat maximum péče, která umožní rozvoj všech využitelných zbytků sluchu (Hrubý, 1999, s. 62-63).

Totální komunikace není klasickou vyučovací metodou, ale je ve skutečnosti filosofií komunikace. Dítě se díky ní učí všechny složky komunikace, které spojuje a uplatňuje. V systému totální komunikace není žádná metoda vyzdvihována nebo naopak upozaďována. Převaha metod závisí z větší části na věku dítěte, v raném věku mají převahu vizuálně- motorické prostředky, v pozdějším věku se rozvíjí výslovnost a odezírání. Totální komunikace umožňuje rehabilitaci a integraci, usiluje o integraci do světa neslyšících i slyšících. Cílem je optimální komunikaci zabránit v omezení vývoje dítěte (Mukšnáblova, 2014, s.58).

Systém totální komunikace má svoje charakteristické rysy, které jsou dle Světové federace neslyšících následovné:

- Základním prvkem je respektování práva neslyšícího dítěte na optimální a neomezený rozvoj. Není možné, aby se pouze neslyšící dítě díky své nezaviněné odlišnosti muselo přizpůsobovat majoritní komunikaci. Slyšící jedinci v okolí dítěte musí uznat tuto odlišnost a přizpůsobovat se minoritní komunikaci dítěte. Překonávání komunikační bariéry pouze a výhradně ze strany neslyšícího dítěte je považováno za nehumánní.
- Totální komunikace znamená použití všech známých komunikačních forem, metod a prostředků. Využívají se všechny expresivní i receptivní formy komunikace, dbá se na využití zbytků sluchu, na důkladné využívání mluvené řeči. Žádná forma nebo metoda komunikace není povinná, všechny formy jsou využívány rovnocenně a výběrově.
- Všechny komunikační prostředky musí být využívány i osobami v okolí dítěte. Jedná se zejména o všechny pedagogy, personál, členy rodiny. Všechny komunikační prostředky musí využívat i v případě, že hovoří sami mezi sebou. Jedině tímto způsobem je možné poskytnout neslyšícímu dítěti stejné podmínky k rozvoji řeči jako dítěti slyšícímu a předcházet tak poruchám psychického vývoje a rozvoje kognitivních funkcí.
- Totální komunikace je nezbytné uskutečňovat od co nejranějšího věku dítěte, přičemž v útlém věku mají převahu vizuálně motorické komunikační prostředky. Rozvoj řeči může probíhat u neslyšícího dítěte stejně jako u slyšícího, pouze u neslyšícího probíhá dvojazyčně – orálně a vizuálně motoricky.
- Totální komunikaci lze uplatňovat na všech stupních vzdělávání pro neslyšící a k podpoře rehabilitace a sociální a pracovní integrace neslyšících jedinců. Všechny komunikační prostředky jsou rovnocenné a musí se využívat k upevnění předávaných informací a vědomostí trvale a intenzivně.
- Integrace, o kterou usiluje totální komunikace stejně jako o rehabilitaci, se musí uskutečnit obousměrně, tedy do světa slyšících i do světa neslyšících. Pro oba směry je vhodná co nerozsáhlejší rehabilitace pomocí vzdělání. To je pro většinu jedinců se sluchovou vadou možné jen tehdy, pokud jsou využívány všechny komunikační

i didaktické prostředky, které jsou k dispozici.

- Velice důležitá je možnost volby komunikační formy podle vlastního rozhodnutí. To zvyšuje efektivnost vzdělávacího procesu zejména u neslyšících s vysloveně jednostranným nadáním nebo specifickým omezením. Je třeba se však vyvarovat jednostranné preferenci určité komunikační formy, protože ta podle pedagogických zkušeností limituje ve vzdělávacím procesu optimální a individuální sdělování informací jako prostředku k využívání všech schopností těžce sluchově postižených (Krahulcová, 2014, s. 45-47).

Bilingvální vzdělávání

Bilingvální vzdělávání ponechává v platnosti všechny výchozí předpoklady a argumenty totální komunikace s výjimkou důrazu totální komunikace na použití znakovaných mluvených národních jazyků. Vychází přitom z argumentu lingvistiky, že znakový národní jazyk ve skutečnosti žádným jazykem není, jedná se pouze o uměle vytvořený systém bez vlastních atributů jazyka. Oproti tomu národní znakový jazyk má všechny charakteristiky uceleného jazyka a je mu proto přiznáván stejný statut jako národnímu mluvenému jazyku. Bilingvální vzdělávání vychází z předpokladu, že dítěti se musí dostat plnohodnotného jazyka co nejdříve, aby se mohlo normálně vyvíjet a později i normálně číst a psát. Takovým rychle nabytým plnohodnotným jazykem může být u dětí se sluchovou vadou pouze znakový jazyk, ten umožňuje rozvoj odpovídajících mozkových center stejně jako mluvená řeč. Naproti tomu znakovaná čeština plnohodnotným jazykem není a její používání je pro rozvoj synaktického centra v mozku velice riskantní. Druhým základním předpokladem bilingválního vzdělání je fakt, že dítě se po celý svůj život bude pohybovat ve dvou světech, ve světě slyšících jedinců a ve světě neslyšících jedinců, a v obou těchto světech se dítě bude muset umět domluvit na co nejvyšší úrovni (Hrubý, 1999, s. 63-64).

Bilingvální komunikace je přenos informací ve dvou jazykových kódech, a to ve znakovém jazyce pro neslyšící a mluveném jazyce, a to jak mezi neslyšícími vzájemně, tak mezi neslyšícími a slyšícími jedinci. Tyto jazyky nejsou užívány současně nebo bezprostředně a přesně překládány. Hlavním úkolem slyšícího pedagoga je působit jako vzor pro osvojení si mluvené řeči, zároveň má i funkci socializační a integrační a zdůrazňuje využití psané podoby národního jazyka. Úkolem neslyšícího učitele je pak rozvoj znakového jazyka, slovní zásoby a myšlení (Horáková, 2012, s. 68).

Metoda bilingvní komunikace je považována v současnosti za nejprogresivnější. Rodiče i jejich neslyšící dítě jsou společně motivováni k tomu, aby se naučili znakový jazyk a později mluvenou řeč. Tento přístup se začal rozvíjet od 80. let minulého století a v roce 1993 byla bilingvní metoda podpořena na kongresu Světové federace neslyšících a znakový jazyk byl uznán jako první a mateřský jazyk neslyšících. V ČR se programy založené na bilingvní komunikaci začaly realizovat od roku 1995. Výhody této metody jsou zvláště patrné u neslyšících dětí pocházejících ze slyšících rodin (Mukšnáblova, 2014, s. 59).

Vzdělávací programy bilingvního typu mají za cíl dosáhnout rozvoje jazyka a myšlení, a to nezávisle na kvalitách mluvené řeči. Charakteristické pro tento typ vzdělávání je dodržování nedirektivních metod výuky znakového i národního jazyka, upřednostňování znakových jazyků v raném věku a podpora zejména psané podoby národního jazyka. Hlavními přednostmi bilingvních vzdělávacích programů je vytvoření bezbariérových podmínek komunikace, zrychlený rozvoj poznávacích procesů, podpora sociální aktivit, výrazná stimulace komplexních čtenářských schopností, využívání netradičních vyučovacích metod a plastičnost předmětových metodik ve vyučování. Pojetí bilingvní podstaty komunikace je v souladu se závěry Světové federace neslyšících z roku 1993. Ty jsou následující a bilingvní vzdělávání z nich vychází:

- Znakový jazyk je jazyk lingvisticky uznáný a vizuálně gestický, založený na užití rukou, paží, obličeje, očí a celého těla.
- Znakový jazyk je prvním jazykem neslyšících lidí.
- Neslyšící jedinci mají stejné právo na uznání svého znakového jazyka jako ostatní lidé na své jazyky při své plné účasti na životě společnosti ve všech oblastech.
- Národní jazyk je druhým jazykem neslyšících. Vzhledem k tomu, že ho nemohou užívat spontánně, seznamují se s ním až v průběhu vzdělávání.
- Neslyšící jedinci jsou bilingvní, protože ve většině využívají znakový jazyk a jazyk národní, a to v mluvené i psané podobě, v každodenním životě.
- Neslyšící jedinci by měli být vzděláváni ve všech předmětech či vědních oborech ve znakovém jazyce.
- Vzhledem k tomu, že psaná forma mluveného jazyka je pro neslyšící jedince plně

přístupná, učí se neslyšící národnímu jazyku nejlépe v psané formě. Znakový jazyk má nezastupitelnou roli při výuce všech jazykových parametrů jazyka mluveného (Krahulcová, 2014, s. 52-53).

Cílem bilingválních komunikačních a vzdělávacích strategií je rozvoj komunikačního a kognitivního potenciálu sluchově postižených jedinců v maximálním rozsahu a v komunikačně optimálních podmínkách. Bilingválně komunikující mluvčí je jedinec, který se již od nejranějšího dětství učil dvěma jazykům od přirozených mluvčích, a je proto schopen užívat oba dva jazyky na stejné srovnatelné úrovni. Tento jedinec se vnitřně identifikuje s bilingvismem, tedy se dvěma sociálně i kulturně odlišnými prostředími, a identifikuje se s ostatními bilingvními. Bilingválně komunikující jedinec plně využívá oba jazyky v plném rozsahu, s plným porozuměním, a může užívat dva jazyky v závislosti na situaci a komunikačních partnerech v psané nebo mluvené formě. Aby bylo možné cílů bilingválního vzdělávání dosáhnout je potřeba respektovat klíčové komponenty bilingválního speciálního programu a respektovat jeho časovou posloupnost. Zvládnutí znakového jazyka musí probíhat jako zvládnutí přirozeného jazyka v přirozených podmínkách, i když jsou samozřejmě vedeny a připravovány profesionálně. Dále musí probíhat rozvoj jazykových dovedností nejen v rovině znakového jazyka, ale také i orálního mluveného jazyka, propracování a zvládnutí metalingvistických schopností. Se souběžným rozvojem metalingvistických schopností souvisí i výuka překladu a transformace. Výuka psané podoby jazyka vždy musí postupovat nejprve od globálního čtení přes analyticko-syntetické čtení a psaní až po psané texty ve funkci dorozumívací. Posledním komponentem bilingválního speciálního programu je aplikace získaných schopností pro další vzdělávání. Časová posloupnost, která musí být v bilingválním speciálním programu respektována a zachována, začíná osvojením si přirozeného jazyka, tedy znakového jazyka neslyšících. Na toto osvojení navazuje osvojování pojmů, tedy základů pojmotvorného procesu, a socializace. Následuje osvojení si druhého jazyka, tedy českého jazyka mluveného. Přes interakci s dospělými a dětmi dochází následně ke zvládnutí obsahu vyučování. Na základě získané gramotnosti pak může dojít k dalšímu sebevzdělávání (Krahulcová, 2014, s. 59).

2.3 Komunikační bariéry ve vztahu k jedincům s těžkým sluchovým postižením

Obecně pod pojmem bariéra vidíme překážku, která je zřejmá a patrná a něčemu nebo někomu v něčem brání. U jedinců se sluchovým postižením však většinou bariéry nejsou hmatatelné, nejsou vidět, jedná se o bariéry skryté, protože slyšící většina si je většinou vůbec neuvědomuje. Ačkoli překážek v životě jedinců se sluchovým postižením je celá řada, většina z nich se týká bariér v mezilidském dorozumívání a při získávání informací. Hovoříme tedy o komunikačních bariérách, které vycházejí ze samé podstaty postižení jedinců se sluchovou vadou. Tyto komunikační bariéry dělíme na následující typy:

- **Technické bariéry** – informace a sdělení jsou přenášena pro příjemce nedostupným způsobem. Typickým případem jsou různá zařízení, která vyžadují pouze akustické dorozumívání, vizuální překážky při odezírání, při použití pohybových znaků a prstové abecedy. V současnosti jsou velice častým příkladem bezplatné telefonní linky, které mnoho společností využívá pro sdělování informací, úpravu služeb apod., přičemž neexistuje jiná možnost komunikace.
- **Orientační bariéry** – jedná se například o nedostatečně označené interiéry veřejných budov, o nefunkční displeje prostředků hromadné dopravy a další.
- **Informační bariéry** – jsou způsobeny omezenými možnostmi příjmu informací, které jsou přenášeny výhradně akusticky, přičemž sluchová vada omezuje i náhodné učení. Sluchově postiženým tak mohou chybět všeobecné informace, které dávají význam některým prvkům okolního dění. Výsledkem jsou častá nedorozumění v různých životních situacích.
- **Jazykové bariéry** – u prelingválně neslyšících a nedoslýchavých jedinců jejich vada neumožňuje plnohodnotný přístup k mluvenému jazyku. Nedostatečná znalost českého jazyka pak negativně ovlivňuje schopnost efektivně odezírat a porozumět jazyku psanému.
- **Bariéry psychogenní, postojové** – prvotně se jedná o omezení nebo přerušování komunikace vlivem postojů a vztahových poruch slyšící populace vůči jedincům se sluchovou vadou. Druhotně se jedná o přílišnou obtížnost při dorozumívání, která vede k tomu, že jedinec se raději začne komunikaci úplně vyhýbat, uzavírá se sám do

sebe a izoluje se.

- Bariéry legislativní – chybí prováděcí předpisy k zákonům, a také ve většině i systém kontroly dodržování deklarovaných práv (Skákalová, 2016, s.69-70).

Mezi nejčastější bariéry, se kterými se neslyšící jedinec setká patří bariéry ve veřejné dopravě na úřadech či u lékaře. Na neslyšícím jedinci na první pohled nepoznáme, že má nějaké sluchové postižení. Lidé v jejich okolí tedy předpokládají, že se při cestování veřejnými dopravními prostředky budou chovat tak, jak je to běžné u většiny lidí. To znamená, že budou reagovat patřičným způsobem na informace z veřejných tlampačů, že budou respektovat oznámení o ustoupení za bílou přerušovanou čáru na nástupištích metra nebo že se přesunou na příslušné nástupiště, je-li hlášena změna odjezdu vlaku z jiné koleje, že ukončí nástup a výstup, když se dveře zavírají, že je upozorní hluk přijíždějící soupravy a nebo že budou reagovat na jiná zvuková znamení. Neslyšícím jedincům se při plánování bezbariérovosti nevěnuje dostatečná pozornost či se na ně úplně zapomíná. Málokdo si uvědomí, že i neslyšící jedinci mají při cestování problémy. Jde zejména o informační, komunikační a technické bariéry. Tyto bariéry jsou založeny na zvukových informacích či signálech, které neslyšící lidé nemohou vnímat (Ruce.cz, 2007).

I při běžné návštěvě lékaře naráží neslyšící jedinec na komunikační problém. Dochází často k nedorozumění mezi zdravotnickým personálem a neslyšícími pacienty. Tato nedorozumění však mohou mít fatální následky. V nemocnicích chybí personál, který by ovládal alespoň základy znakového jazyka pro akutní případy, kdy není čas na přivolání tlumočníka. (Florence.cz, 2013). Stejný problém s komunikací u lékařů mají i ve Spojených státech amerických. Lékaři jsou nedostatečně připraveni na komunikaci s neslyšícím pacientem. Autor uvádí, že by se měla tato problematika uvádět již do učebních osnov při studiu na zdravotnický personál (Barnett, 2002, online).

Dalším velkým problémem v souvislosti s komunikací neslyšících jedinců je jejich uplatnění na trhu práce. Potenciální zaměstnavatelé a další zúčastněné strany by měly vědět, že neslyšící jedinci mají státem uzákoněný nárok na tlumočnické služby. Rozvíjející technika a technologie umožňují širší možnosti pracovního uplatnění jedinců se sluchovým postižením, a to nejen díky dostupnosti kompenzačních pomůcek, ale i vhodným přizpůsobením pracovního prostředí a pracovních podmínek (Praceprozp, 2011).

2.4 Možnosti odstraňování komunikační bariéry

S projektem „Odstraňujeme komunikační bariéry“ přišla na podzim roku 2017 jako první Plzeňská unie neslyšících. Projektem se tak snaží odstranit bariéry mezi světem slyšícím a světem neslyšících jedinců. Tohoto semináře se již zúčastnilo zhruba 1200 žáků a studentů z Plzeňského kraje. Plzeňská unie neslyšících chce tímto projektem dosáhnout seznamování veřejnosti s problematikou sluchového postižení v rámci školy znakového jazyka, pořádáním besed ve své kavárně a vzdělávacích seminářů ve školách či na úřadech.

Do škol v Plzeňském kraji dochází vždy slyšící a neslyšící lektorka a interaktivní formou seznamují žáky základních a studenty středních, vyšších odborných i vysokých škol s tím, kdo jsou vlastně jedinci se sluchovým postižením a jak s nimi komunikovat. Účastníci vzdělávacích seminářů často přijdou do kontaktu s neslyšícím jedincem úplně poprvé. Ze semináře si tak odnáší nejen nové poznatky, ale i zajímavou životní zkušenost. Žáci a studenti nejvíce oceňují to, že mají možnost se s neslyšícím jedincem setkat osobně, vyzkoušet si tak jak s tímto jedincem komunikovat a mají možnost se ho zeptat na zajímavosti z jeho života se sluchovým postižením. O vzdělávací seminář „Odstraňujeme komunikační bariéry“ je velký zájem. Žáci, studenti i sami pedagogové a zástupci škol jsou s jeho obsahem a formou nadmíru spokojeni. Plzeňská unie neslyšících připravila celkem 54 vzdělávacích seminářů pro 67 tříd v 21 různých školách nejen v Plzni, ale i v celém Plzeňském kraji. O problematice sluchového postižení se takto dozvědělo bezmála 1200 žáků a studentů (Helpnet, 2017, online).

Dalším velkým problémem jsou technické a informační bariéry při cestování hromadou dopravou. Jedinec se sluchovým postižením není schopen zareagovat při nečekaných změnách, výlukách hromadné dopravy, které nastanou těsně před cestou nebo během cesty. Například změna kolejí u vlakové dopravy, změna nástupiště, zpoždění či zrušení spoje, jízda odklonem, náhradní doprava jiným dopravním prostředkem a podobně. Tyto změny bývají sdělovány pouze hlášením na nástupišti staničním rozhlasem. Často se stává, že slyšící lidé po oznámení změn přejdou na jiné nástupiště zatímco jedinci se sluchovým postižením zůstanou na místě a marně čekají na svůj spoj. Po dlouhé době čekání vzdají a jdou se zeptat na informace, co se stalo, pokud se úspěšně domluví s pracovníkem dopravy, tak se dozví, že spoj již před půlhodinou odjel z jiné koleje a že to bylo řádně ohlášeno rozhlasem. Pokud nějaká změna nastane v průběhu jízdy, vlakvedoucí nebo průvodčí vlaku to oznámí cestujícím

vlakovým rozhlasem. Vlakovým rozhlasem jsou hlášeny stanice, zpoždění a další informace. Ve starších vlacích projde průvodčí jednotlivá kupé a do prostoru nahlas vysvětlí, co se stalo a jaká je náhradní doprava. Pouze jedinec se sluchovým postižením se nic nedozví (Ruce.cz, 2007, online).

Vhodným řešením pro jedince se sluchovým postižením jsou digitální informační systémy, které vizuální cestou informují nejen o plánovaných příjezdech a odjezdech, ale také o veškerých mimořádných změnách. Na vlakových a autobusových nádražích by měla být obecně zavedena digitalizace informačních systémů, kde si každý může vyhledat svůj spoj a kde by se měl také dozvědět o mimořádných změnách, které jsou v daném okamžiku známe. V nádražních či autobusových čekárnách by měly být tyto vizuální informační panely nejméně na dvou stěnách, naproti sobě. Cestující si v téměř obsazené čekárně logicky sedne tam, kde je volné místo, proto musí být na informační panely vidět ze kteréhokoliv místa. Neslyšícímu člověku nestačí jen se jednou podívat, kdy jeho spoj jede a pak už jen čekat, protože pokud dojde k nějakým změnám, ostatní se to dozvědí ze zvukového hlášení automaticky, ať už si informačního panelu všímají nebo ne, kdežto neslyšící člověk je závislý pouze na informaci z panelu. Na nástupišti metra by bylo potřeba nainstalovat více promítacích ploch, aby zprávy na nich byly viditelné z různých míst. Nyní jsou tam promítány různé zajímavosti, ale dají se využít i pro informaci o mimořádných změnách v dopravě (Ruce.cz, 2007, online).

Na vlakových a autobusových nádražích je cestující oddělen od personálu na informacích a u prodeje jízdenek plexisklem. Personál je za přepážkou z plexiskla a je otočen k cestujícímu profilem, kdy sleduje počítač. Při hovoru někdy vůbec neotočí hlavu k cestujícím. Očekává se komunikace přes mikrofon, což je pro neslyšícího nemožné. Plexisklo navíc brání jedincům se sluchovým postižením v poslechu odpovědí (zvuk je mikrofonem zkreslen). Podobná situace je u okének, kde se prodávají jízdenky. Při upozornění, že neslyšící cestující potřebuje odezírat, jeví zaměstnanci dopravce nervozitu, ale často nejsou schopni či ochotni komunikaci usnadnit.

V metru lze s dispečerem komunikovat pouze přes tmavé zrcadlové sklo, nelze s ním navázat zrakový kontakt a odezírat. Okénka, přes které se má mluvit, bývají někdy ve výši ramen, někde dokonce ve výši pasu, je znemožněno jedinci se sluchovým postižením odezírat. Neslyšící lidé potřebují při komunikaci vzájemný vizuální kontakt. Ale někteří dispečeri

reagují na výzvu, aby otevřeli dveře, nepříjemně. Ne každý z nich je ochoten poskytnout i písemnou informaci.

Je zřejmé, že některé technické bariéry lze překonat pouze za podmínky, že je personál dopravce ochoten vycházet neslyšícím jedincům vstříc (Ruce.cz, 2007, online).

II. Praktická část

3 Metodologické aspekty práce

3.1 Cíle práce

Hlavním cílem praktické části je zjistit možnosti odstranění komunikační bariéry z různých pohledů účastníků komunikace. Na základě zjištění budou stanoveny vhodné možnosti vedoucí k odstranění či zmírnění těchto bariér. Dílčí cíle byly na základě hodnocení stanoveny takto:

- popsat komplikace v komunikaci slyšících jedinců s jedinci se sluchovým postižením,
- popsat komunikační bariéry z různých pohledů účastníků komunikace,
- popsat, zda vnímají jedinci se sluchovým postižením komunikaci se slyšícími jedinci jako komplikovanou,
- popsat možnosti odstranění komunikačních bariér.

3.2 Stanovené výzkumné otázky

Výzkumné otázky

Výzkumná otázka č. 1:

Jaké komunikační bariéry se vyskytují v komunikaci mezi slyšícími jedinci a jedinci se sluchovým postižením?

Výzkumná otázka č. 2:

Jakým způsobem se dají formulované bariéry v komunikaci odstranit?

Výzkumná otázka č. 3:

Jaké jsou z pohledu respondentů důvody k zařazení/nezařazení znakového jazyka do povinné výuky na běžných školách?

Výzkumná otázka č. 4:

Jaké jsou z pohledu respondentů důvody k uzákonění/neuzákonění znakového jazyka v České republice jako jazyka úředního?

3.3 Charakteristika výzkumného vzorku a metody sběru dat

Jednotlivé metody sběru dat autorka charakterizuje níže. Výzkum byl realizován pomocí dotazníkového šetření, autorka rozeslala tři dotazníky, aby mohla zkoumat komunikační bariéry z různých úhlů pohledů účastníků komunikace. Užití metody se staly stěžejním prostředkem k získání potřebných dat. Metodu sběru dat autorka charakterizuje níže.

3.3.1 Dotazník

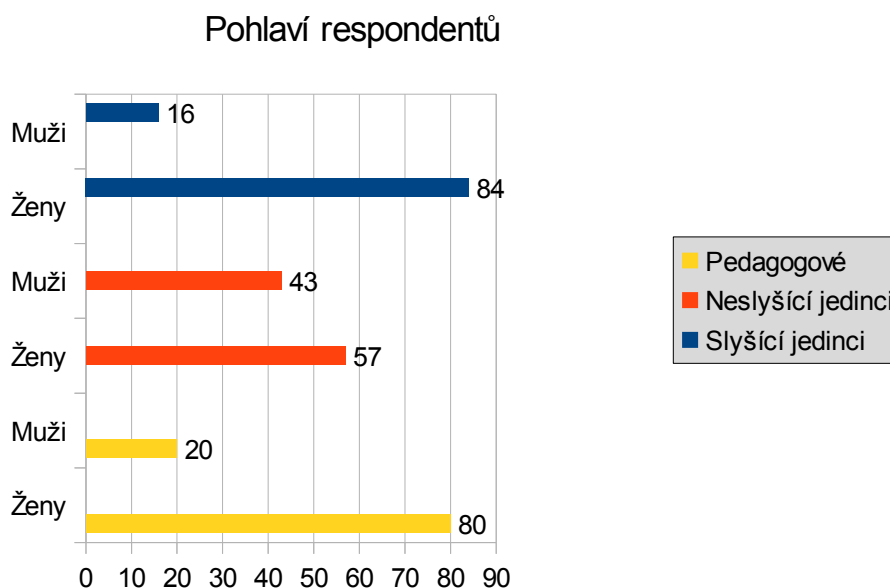
Jedná se o nejfrekventovanější metodu zjišťování údajů. Metoda se provádí dotazováním s otázkami. Je to způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí. Dotazník je určen především pro hromadné zjišťování údajů (Gavora, 2010, s. 121). Autorka použila tuto metodu, aby oslovila co nejvíce slyšících jedinců, pedagogů pracujících s dětmi se sluchovým postižením. Autorka rozeslala elektronicky prostřednictvím survio formuláře dva dotazníky. Anonymní dotazník č. 1 určený pro slyšící jedince vyplnilo 50 respondentů, dotazník č. 2 určený pro pedagogy pracujících s dětmi se sluchovým postižením vyplnilo 30 respondentů. Třetí anonymní dotazník, určený jedincům se sluchovým postižením si autorka nechala přeložit do znakového jazyka, aby autorka oslovila, co nejvíce jedinců se sluchovým postižením. Dotazník byl přeložen figurantem panem Janem Šimůnkem. Dotazník byl také rozeslán elektronicky prostřednictvím google formuláře. Dotazník určený pro jedince se sluchovým postižením vyplnilo 81 respondentů.

Odkaz na přetlumočený dotazník uvádí autorka zde:
<https://goo.gl/forms/XxvN2IA4JhWOT6Qu1>

3.3.3 Charakteristika výzkumného vzorku

Dotazník č. 1 byl zaslán intaktní společnosti v rámci celé České republiky. Tento dotazník nám tedy ukazuje odpovědi z úhlu pohledu intaktní společnosti. Z dotazníkového šetření vyplývá, že na dotazník odpověděly především ženy 84 % se

středním vzděláním s maturitou nebo s vysokoškolským vzděláním. Malé procento tvořili i muži 16 %, také se středním vzděláním s maturitou nebo s vysokoškolským vzděláním. Nejvíce respondentů je ve věku od 36-45 let 44 % (22). Dále ženy i muži ve věku 26-35 let 28 % (14) , 46-55 let 20 % (10) a do 25 let 8 % (4). 76 % (38) respondentů bydlí ve městě a 24 % (12) na vesnici. Údaje v závorce nám uvádějí skutečný počet odpovědí.

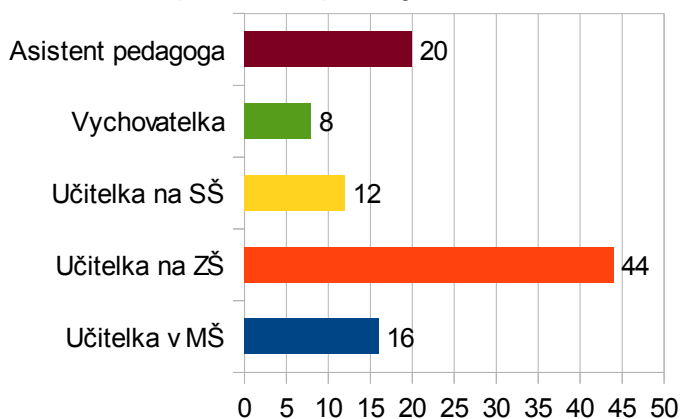
Graf. č. 1 Pohlaví respondentů

Graf č. 1 nám ukazuje, že na dotazník č. 1 určený pro intaktní společnost odpovědělo 84 % (42) žen a 16 % (8) mužů, na dotazník č. 2 určený pro pedagogy pracujících s dětmi se sluchovým postižením odpovědělo 80 % (24) žen a 20 % (6) mužů a na dotazník č. 3, který byl určený pro jedince se sluchovým postižením odpovědělo 57 % (46) žen a 43 % (35) mužů. Z tohoto grafu vyplývá, že se dotazníkového šetření zúčastnily převážně ženy. Údaje v závorce ukazují skutečný počet odpovědí.

Dotazník č. 2 byl zaslán pedagogům, kteří pracují s dětmi se sluchovým postižením v rámci celé České republiky. Tento dotazník nám tedy ukazuje úhel pohledu pedagogů, kteří pracují s dětmi se sluchovým postižením. Z dotazníkového šetření vyplývá, že na dotazník odpověděly především ženy 80 % především s vysokoškolským vzděláním. Menší procento tvořili i muži 20 %, také především s vysokoškolským vzděláním. Malé procento respondentů mělo středoškolské vzdělání s maturitou. Nejvíce respondentů je ve věku od

25- 36 let 32 % (9). Dále ženy i muži ve věku 36 – 45 let 28 % (8), 46 - 55 let 24 % (7) a do 25 let 16 % (6). 88 % (25) respondentů bydlí ve městě a 12 % (5) na vesnici. Údaje v závorce nám uvádějí skutečný počet odpovědí.

Profese respondentů pracujících s dětmi se sluchovým postižením

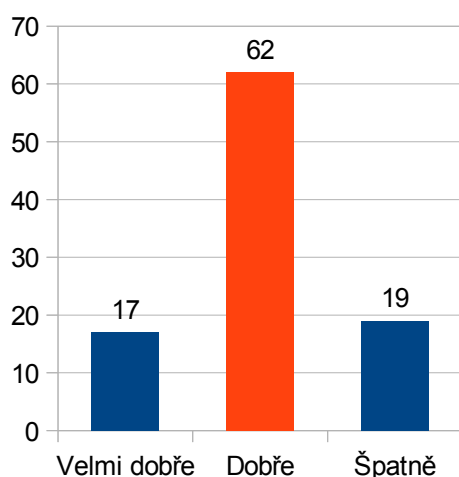
Graf č. 2: Profese respondentů pracujících s dětmi se sluchovým postižením

Graf č. 1 nám ukazuje, že 44 % (12) respondentů pracuje s dětmi se sluchovým postižením jako učitelka na základní škole, 20 % (6) pracuje jako asistent pedagoga, 16 % (5) jako učitelka v mateřské škole, 12 % (4) jako učitelka na střední škole a 8 % (3) jako vychovatelka. Údaje v závorce nám uvádějí skutečný počet odpovědí.

Dotazník č. 3 byl zaslán jedincům se sluchovým postižením v rámci celé České republiky, ukazuje nám tedy úhel pohledu jedinců se sluchovým postižením. Z dotazníkového šetření vyplývá, že na dotazník odpověděly především ženy 57 % především se středoškolským vzděláním s maturitou. Menší procento tvořili muži 43 %, také především se středoškolským vzděláním, respondenti se středoškolským vzděláním tvoří 47 %. 33 % respondentů je vyučeno, 10 % má vysokoškolské nebo základní vzdělání. Nejvíce respondentů 30 % (24) je ve věku od 36-45 let. Dále ženy i muži ve věku do 25 let 24 % (19), 24 % (19) ve věku od 26-35 let, 46-55 let 12 % (10), 6 % (5) nad 65 a více let a 56-65 let 5 % (4). 69 % (56) respondentů je neslyšících, 24 % (19) je nedoslýchavých a 8 % (6) je ohluchlých. 83 % (67) respondentů se vzdělávalo na základní škole pro sluchově postižené a 17 % (14) se vzdělávalo na běžné základní škole. 78 % (63) respondentů má slyšící rodiče a 19 % (15) má neslyšící rodiče a 4 % (3) má neslyšící matku a slyšícího otce. 94 % (76) respondentů je schopno se domluvit písemnou formou a 6 % (5) není schopno se domluvit

písemnou formou. Údaje v závorce nám uvádějí skutečný počet odpovědí. Jak už autorka uváděla výše pro jedince se sluchovým postižením je český jazyk cizím jazykem a proto mají někteří jedinci se sluchovým postižením problém ovládat gramatiku českého jazyka a z tohoto důvodu byla položena otázka jak dobře zvládají gramatiku českého jazyka, který je pro odstranění komunikačních bariér důležitý.

Gramatika českého jazyka

Graf č. 3 Gramatika českého jazyka

Graf č. 3 nám ukazuje, jak dobře jedinci se sluchovým postižením ovládají gramatiku českého jazyka. 65 % (52) respondentů se sluchovým postižením uvedlo, že gramatiku českého jazyka ovládá dobře, 19 % (15) ovládá gramatiku českého jazyka špatně a pouze 17 % (14) respondentů uvedlo, že gramatiku českého jazyka ovládá velmi dobře. Gramatika je písemné komunikaci mezi slyšícími jedinci a mezi jedinci se sluchovým postižením velmi důležitá kvůli vzájemnému porozumění. Údaje v závorce nám ukazují skutečný počet odpovědí.

3.4 Analýza a interpretace dat

3.4.1 Interpretace dat z dotazníkového šetření

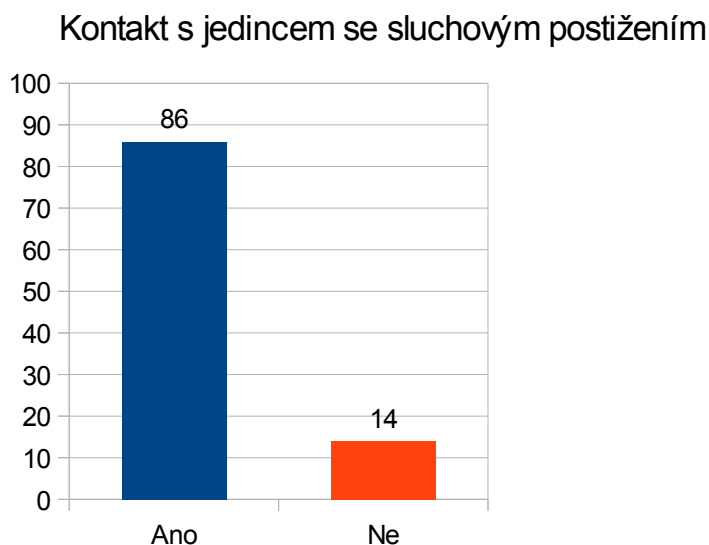
Data získaná prostřednictvím dotazníků, které byly vyplněny intaktní společností, pedagogy, kteří pracují s dětmi se sluchovým postižením a jedinci se sluchovým postižením byla získávána v rámci celé České republiky. Tato data byla zpracována do grafů a rozdělena do dvou oblastí.

Oblast č. 1

V této oblasti autorka vyhodnotí postupně data ze všech tří dotazníků, nejprve bude vyhodnocovat data z pohledu intaktní společnosti, potom z pohledu pedagogů pracujících s dětmi se sluchovým postižením a jako poslední si autorka nechá pohled na problematiku od jedinců se sluchovým postižením.

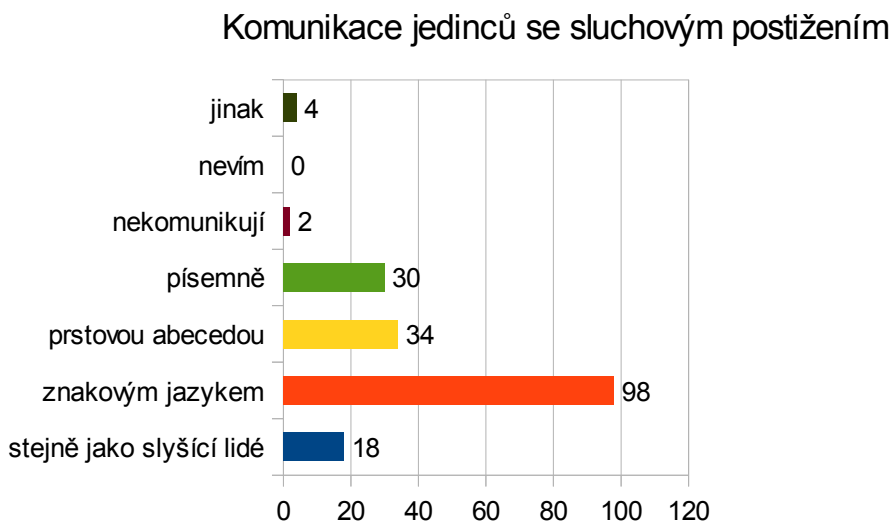
V této oblasti bylo také zjišťováno, zda se slyšící jedinec někdy setkal nebo komunikoval s jedincem se sluchovým postižením, jak komunikují neslyšící jedinci, jaké mezi sebou vnímají slyšící a neslyšící jedinci bariéry, jak by se daly komunikační bariéry odstranit, jak dokáže slyšící jedinec pomoci jedinci se sluchovým postižením, zda je komunikace mezi slyšícím a neslyšícím jedincem vnímána jako komplikovaná, zda mají jedinci se sluchovým postižením problém dorozumět se na úřadech či u lékaře, u pedagogů bylo zjišťováno s jakým typem sluchové vady se setkali, jak dlouho s jedinci se sluchovým postižením pracují, zda ovládají znakový jazyk a jak komunikují jejich žáci se svými rodiči a jak komunikují mimo výuku, zda jsou jejich žáci schopni se domluvit bez tlumočnicka znakového jazyka a jaké vnímají komunikační bariéry mezi slyšícími jedinci a jedinci se sluchovým postižením.

Autorka nejprve vyhodnotí data z dotazníku č. 1, který byl určen intaktní společnosti a ukazuje nám názory na problematiku z pohledu slyšícího jedince.

Graf č. 4 Kontakt s jedincem se sluchovým postižením

Graf č. 4 ukazuje, že 86 % (43) slyšících respondentů potvrzuje, že mělo možnost setkat se s jedincem se sluchovým postižením. 14 % (7) respondentů se nikdy nesetkalo s jedincem se sluchovým postižením. Z tohoto grafu také vyplývá, že většina slyšících jedinců si uvědomuje přítomnost jedinců se sluchovým postižením. Údaje v závorce nám ukazují skutečný počet odpovědí.

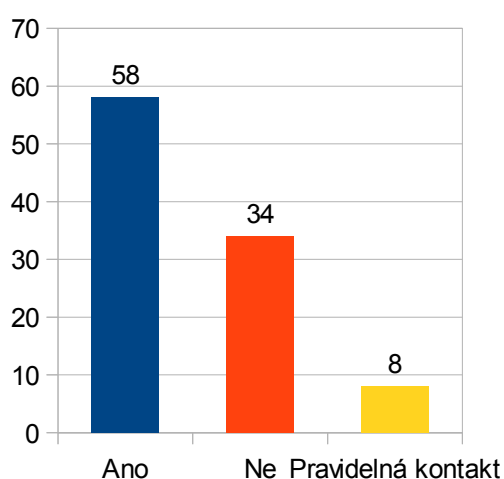

Graf č. 5 Komunikace jedinců se sluchovým postižením

Graf č. 5 ukazuje, že 98 % (49) slyšících respondentů se domnívá, že jedinci se sluchovým

postižením mezi sebou komunikují pomocí znakového jazyka, 34 % (17) respondentů se domnívá, že jedinci se sluchovým postižením mezi sebou komunikují pomocí prstové abecedy. 30 % (15) respondentů se domnívá, že jedinci se sluchovým postižením mezi sebou komunikují písemně 18 % (9) respondentů se domnívá, že jedinci se sluchovým postižením mezi sebou komunikují stejně jako slyšící lidé, 4 % (2) respondentů se domnívá, že jedinci se sluchovým postižením mezi sebou komunikují jinak, než je uvedeno v dotazníku například AAK nebo odezírají a 2 % (1) respondentů se domnívá, že jedinci se sluchovým postižením mezi sebou nekomunikují vůbec. Dále nám z grafu vyplývá, že slyšící jedinci vnímají, že jedinci se sluchovým postižením mezi sebou komunikují znakovým jazykem. Údaje v závorce nám ukazují skutečný počet odpovědí.

Komunikace s jedincem se sluchovým postižením

Graf č. 6 Komunikace s jedincem se sluchovým postižením

Graf č. 6 ukazuje, že 58 % (29) slyšících respondentů někdy komunikovalo s jedincem se sluchovým postižením. 34 % (17) respondentů nikdy nekomunikovalo s jedincem se sluchovým postižením a 8 % (4) respondentů má pravidelný kontakt s jedincem se sluchovým postižením. Údaje v závorce nám ukazují skutečný počet odpovědí.

Tabulka č. 3 Jak pomůžu jedinci se sluchovým postižením

		Počet odpovědí
Umím znakový jazyk	10,00%	5
Pomocí tužky a papíru	46,00%	23
Pomocí prstové abecedy	24,00%	12
Mluvím pomalu a zřetelně, aby jedinec se sluchovým postižením mohl odezírat	68,00%	34
Jinak	8,00%	4

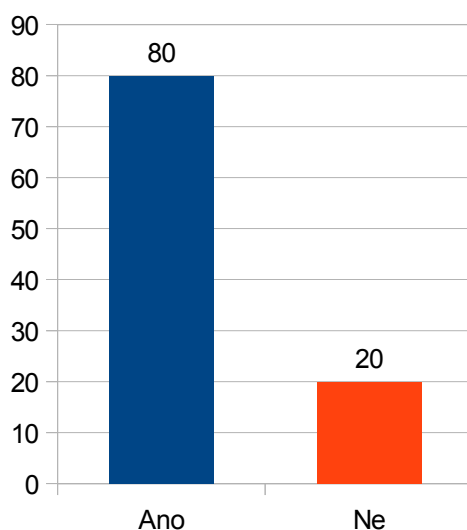
Tabulka č. 3 nás seznamuje s tím jak reagují slyšící jedinci na žádost o pomoc od jedince se sluchovým postižením. 68 % respondentů odpovědělo, že mluví pomalu a zřetelně, aby mohl jedinec se sluchovým postižením odezírat, tady u této odpovědi si mnoho slyšících jedinců neuvědomuje, že přehnanou artikulací a pomalou mluvou spíše znemožňují neslyšícímu jedinci odezírání a tím znemožňují komunikaci. 46 % respondentů by si vzalo na pomoc tužku a papír, tato odpověď umožňuje oběma stranám se dorozumět, ovšem zde si také slyšící jedinec neuvědomuje, že ne každý jedinec se sluchovým postižením ovládá gramatiku českého jazyka a umí psát, 24 % respondentů by se snažilo dorozumět se s jedincem se sluchovým postižením pomocí prstové abecedy, 10 % respondentů ovládá znakový jazyk a 8 % respondentů by volilo tlumočníka ZJ, psaní na mobilní telefon a nebo znají pár znaků ze znakového jazyka. Žádný z respondentů nezvolil odpovědi nevím jak se s takovým jedincem domluvit, raději dělám, že nic nevidím, nic neslyším a jdu dál nebo nevím, jak jí mám pomoci, ale snažím se sehnat pomoc. Respondenti měli možnost zaškrtnout více odpovědí.

Tabulka č. 4 Jak se zachovám, pokud mě jedinec se sluchovým postižením nerozumí

		Počet odpovědí
Jsem trpělivý a pomocí ZJ této osobě vše vysvětlím	4,00%	2
Jsem trpělivý a pomocí psaní na papír této osobě vše vysvětlím	48,00%	24
Jsem trpělivý a pomocí prstové abecedy této osobě vše vysvětlím	6,00%	3
Snažím se mluvit pomaleji a srozumitelněji, aby daná osoba pochopila, co se snažím udělat	36,00%	18
Nerozumím této osobě a raději odcházím	2,00%	1
Jinak	4,00%	2

Tabulka č. 4 nás seznamuje s tím, jak se zachová slyšící jedinec, pokud se snaží pomoci jedinci se sluchovým postižením, ale i přes to mu tento jedinec nerozumí a nechápe co se mu snaží sdělit. 48 % slyšících respondentů je trpělivých a pomocí psaní na papír tomuto jedinci vše vysvětlí. 36 % se snaží mluvit pomaleji a srozumitelně, aby daný jedinec pochopil, co se snaží udělat, zde ovšem opět narážíme na situaci, kdy přehnanou artikulací můžeme ztížit jedinci se sluchovým postižením odezírání a komunikaci, 6 % respondentů je trpělivých a pomocí prstové abecedy se snaží jedinci se sluchovým postižením vše vysvětlit. 4 % jsou trpěliví a pomocí znakového jazyka danému jedinci vše vysvětlí a 4 % pomohou jinak a to, že poprosí jinou osobu, aby jim pomohla a nebo mají v mobilu aplikaci znakový jazyk. 2 % respondentů jedinci se sluchovým postižením nerozumí a raději odchází.

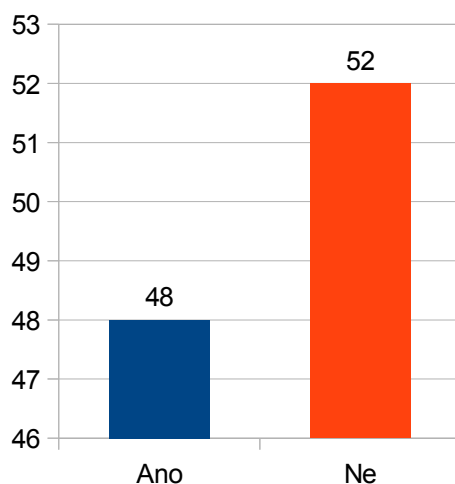
Komplikace v komunikaci neslyšícího a slyšícího jedince

Graf č. 7 Komplikace v komunikaci neslyšícího a slyšícího jedince

Graf č. 7 nám ukazuje, zda slyšící jedinci vnímají komplikace v komunikaci s jedincem se sluchovým postižením. 80 % (40) slyšících respondentů se domnívá, že jedinec se sluchovým postižením může vnímat komunikaci se slyšícími jedinci jako komplikovanou. 20 % (10) respondentů se domnívá, že jedinec se sluchovým postižením nevnímá komunikaci se slyšícími jedinci jako komplikovanou. Údaje v závorce nám ukazují skutečný počet odpovědí.

Vyhledávají neslyšící jedinci komunikaci

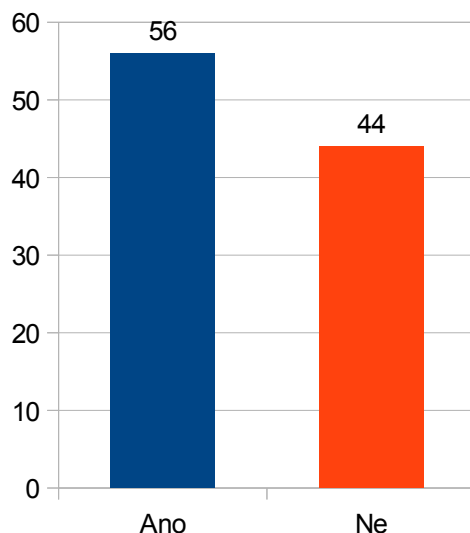

Graf č. 8 Vyhledávají neslyšící jedinci komunikaci

Graf č. 8 ukazuje, že 52 % (26) slyšících respondentů si myslí, že jedinci se sluchovým

postižením nevyhledávají komunikaci se slyšícími jedinci a 48 % (24) respondentů si myslí opak. Údaje v závorce nám ukazují skutečný počet odpovědí.

Vyhýbají se slyšící jedinci komunikaci s neslyšícím jedincem

Graf č. 9 Vyhýbají se slyšící jedinci komunikaci s neslyšícím jedincem

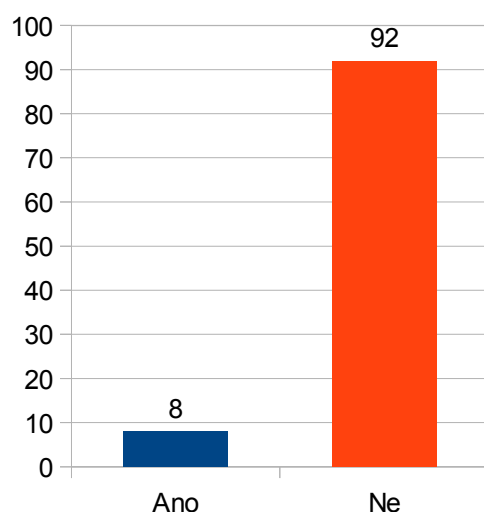
Graf č. 9 ukazuje, že 56 % (28) slyšících respondentů si myslí, že se slyšící jedinci vyhýbají komunikaci s neslyšícím jedincem. 44 % (22) respondentů se nedomnívá, že se slyšící jedinci vyhýbají komunikaci s neslyšícím jedincem. V tomto grafu vidíme, že slyšící jedinci mají obavy ze společné komunikace a že si uvědomují jisté nástrahy této komunikace. Konkrétní odpovědi autorka uvádí níže. Údaje v závorce nám ukazují skutečný počet odpovědí.

Nejčastější odpovědi slyšících respondentů:

- lidé v dnešní době jsou sobečtí a myslím si, že je to obtěžuje,
- proč se snažit někomu porozumět. Lidé se obávají čehokoliv a kohokoliv odlišného, je to pro ně neznámé,
- díky nízké informovanosti laické veřejnosti převládne obava a strach z kontaktu,
- slyšící osoby nevědí, jak se zachovat a proto se raději vyhýbají komunikaci,
- neznalost znakového jazyka a prstové abecedy,

- bojí se, že bude komunikace složitá nebo budou špatně pochopeni.

Je komunikce s jedincem se sluchovým postižením nepříjemná

Graf. č. 10 Je komunikace s jedincem se sluchovým postižením nepříjemná

Graf č. 10 ukazuje, že 92 % (46) slyšícím respondentům není nepříjemné komunikovat s jedincem se sluchovým postižením a jen 8 % respondentů uvádí, že jim je komunikace nepříjemná. Údaje v závorce nám ukazují skutečný počet odpovědí. Respondenti měli možnost uvést důvod proč si tak myslí.

Odpovědi slyšících respondentů:

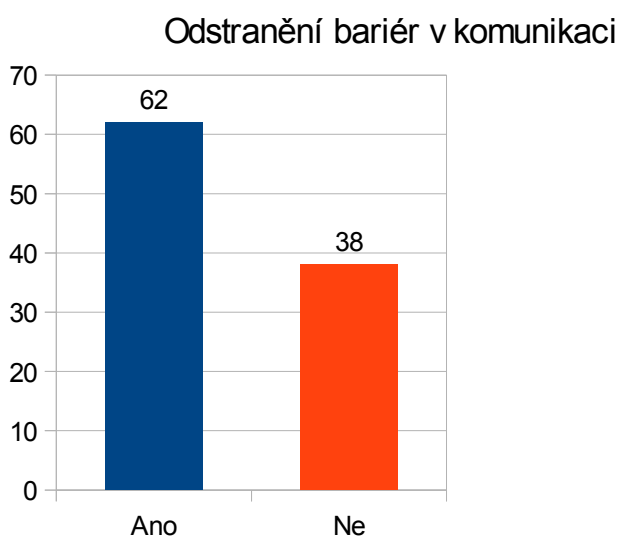
- nevěřím ve svou schopnost s neslyšícím jedincem komunikovat,
- musím křičet a je mi nepříjemné, že mi neslyšící jedinec nerozumí,
- mám strach, že nedokážu pomoci,
- neumím znakový jazyk.

Tabulka č. 5 Vyskytující se komunikační bariéry v komunikaci s jedincem se sluchovým postižením.

		Počet odpovědí
Neznalost jazyka neslyšících osob	80,00%	40
Špatná srozumitelnost řeči člověka se sluchovým postižením	58,00%	29
Nedostatečná slovní zásoba lidí se sluchovým postižením	24,00%	12
Těžká rozpoznatelnost osoby se sluchovým postižením	18,00%	9
Netrpělivost v komunikaci ze strany slyšících lidí	56,00%	28
Nedůvěra v bezproblémovou komunikaci mezi slyšícím člověkem a neslyšící osobou	38,00%	19
Neznalost zásad správné komunikace s lidmi se sluchovým postižením	54,00%	27
Přehnaná až nesprávná artikulace slyšících lidí v komunikaci s neslyšící osobou	26,00%	13
Malá informovanost slyšících lidí o správné pomoci osobám	66,00%	33

se sluchovým postižením		
Ne nevyskytují	0,00%	0

Tabulka č. 5 nás seznamuje s tím, jaké komunikační bariéry nejčastěji vnímají slyšící jedinci v komunikaci s jedincem se sluchovým postižením. 80 % respondentů uvádí neznalost jazyka neslyšících, 66 % uvádí, že nejsou dostatečně informováni o správné pomoci osobám se sluchovým postižením, 58 % respondentů uvádí špatnou srozumitelnost řeči člověka se sluchovým postižením, 56 % uvádí netrpělivost slyšícího jedince při komunikaci, 54 % uvádí neznalost zásad komunikace s osobou se sluchovým postižením, 38 % uvádí nedůvěru v bezproblémovou komunikaci mezi slyšícím člověkem a neslyšící osobou, 26 % uvádí přehnanou až nesprávnou artikulaci slyšících lidí v komunikaci s neslyšící osobou, 24 % uvádí nedostatečnou slovní zásobu lidí se sluchovým postižením a 18 % respondentů uvádí těžkou rozpoznatelnost osoby se sluchovým postižením. Údaje v této tabulce nám zároveň odpovídají na výzkumnou otázku č. 1.

Graf č. 11 Odstranění bariér v komunikaci

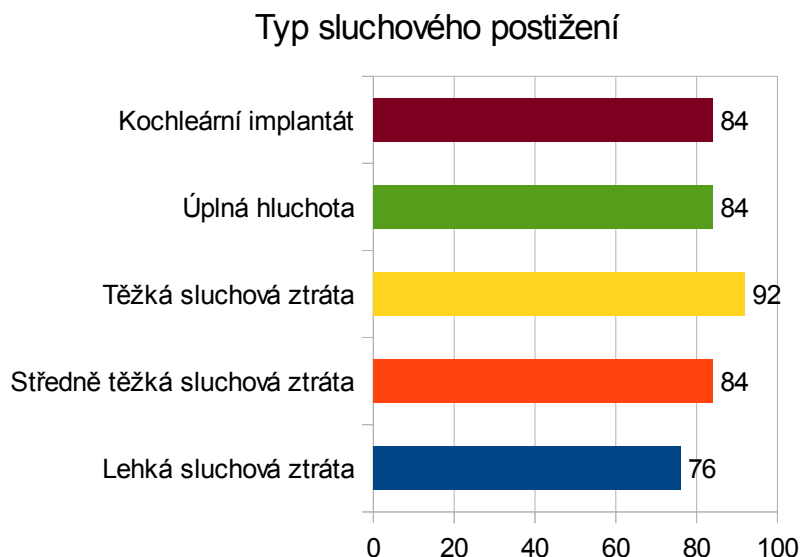
Graf č. 11 nám ukazuje, že 62 % (31) slyšících respondentů vnímá komunikační bariéry mezi slyšícími jedinci a jedinci se sluchovým postižením a má návrhy jak tyto bariéry odstranit. 38 % (19) respondentů nemá návrhy na odstranění bariér. Údaje v závorce nám ukazují skutečný počet odpovědí. Respondenti měli možnost napsat návrhy na zmírnění komunikační bariéry.

Jejich odpovědi nám zároveň odpovídají na výzkumnou otázku č. 2.

Nejčastější návrhy slyšících respondentů na odstranění komunikační bariéry:

- větší osvěta o lidech s tímto postižením,
- neslyšící jedinec může mít u sebe "malou komunikační knihu",
- informace jak s jedinci se sluchovým postižením komunikovat,
- přednášky již na základních školách,
- více si tuto problematiku nastudovat, je řada publikací, které se touto problematikou zabývá
- místa společného setkávání slyšících jedinců a neslyšících jedinců,
- aspoň částečně společná školní výuka,
- větší informovanost veřejnosti a větší integrace neslyšících mezi slyšící,
- workshopy, internetové besedy, semináře, plakáty v MHD, brožury, články na internetu, diskuze s odborníky v televizi, medializace, osvětová kampaň, kurzy
- na základních školách základní výuka znakového jazyka,
- znalost zásad komunikace s neslyšícím jedincem.

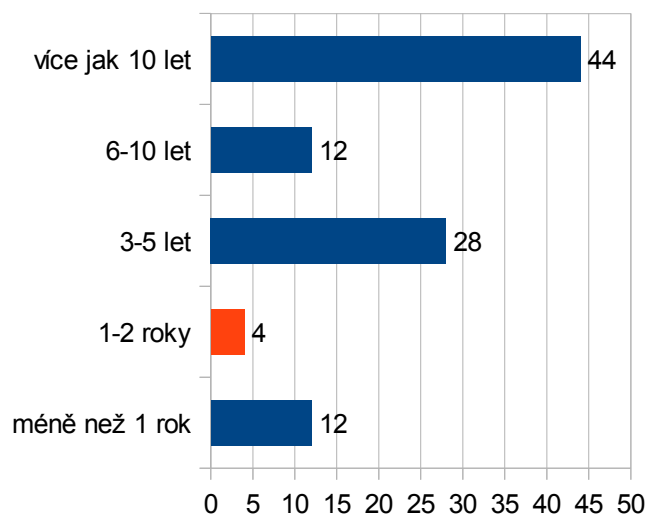
Níže autorka vyhodnotí data z dotazníku č. 2, který byl určen pedagogům, kteří pracují s dětmi se sluchovým postižením a také nám ukazuje jejich názory a úhel pohledu na danou problematiku.

Graf č. 12 Typ sluchového postižení

Graf č. 12 nám ukazuje, že 92 % (23) respondentů, kteří pracují s dětmi se sluchovým postižením se ve své profesi setkala s těžkou sluchovou ztrátou, 84 % (21) se středně těžkou sluchovou ztrátou, úplnou hluchotou a kochleárním implantátem a 76 % (19) respondentů se setkala s lehkou sluchovou ztrátou. Respondenti měli možnost zaškrtnout více odpovědí. Údaje v závorce nám ukazují skutečný počet odpovědí.

Délka praxe ve vzdělávání žáků se sluchovým postižením

Grat č. 13 Délka praxe ve vzdělávání žáků se sluchovým postižením

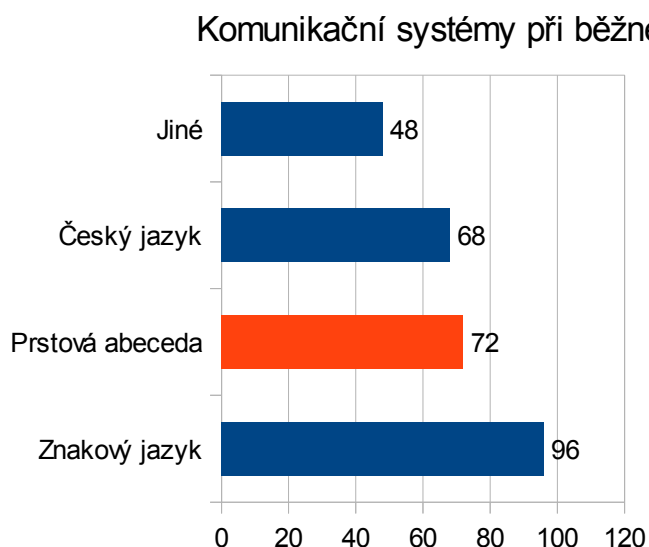
Graf č. 13 nám ukazuje, že jak dlouho respondenti pracují s dětmi se sluchovým postižením. Nejvíce respondentů odpovědělo, že 44% (13) pracují více jak 10 let s dětmi se sluchovým postižením. 28 % (8) respondentů pracuje s dětmi 3-5 let, 12 % (4) pracují s dětmi 6-10 let a méně než 1 rok a 4 % respondentů (1) uvádí 1-2 roky.

Graf č. 14 Znalost znakového jazyka

Graf č. 14 nám ukazuje, že 96 % (29) respondentů, kteří pracují s dětmi se sluchovým postižením ovládá znakový jazyk a 4 % (1) respondentů znakový jazyk neovládá. Většina

respondentů odpověděla, že se znakový jazyk se naučila při studiu na VŠ, na kurzech ZJ nebo jsou rodilí mluvčí. Údaje v závorce nám ukazují skutečný počet odpovědí.

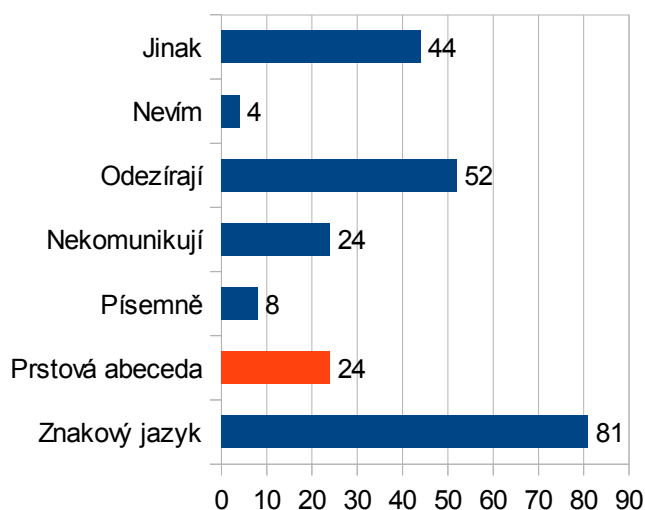

Graf č. 15 Komunikační systémy při běžné výuce

Graf č. 15 nám ukazuje, jaké komunikační systémy používají respondenti ve škole při běžné výuce. 96 % (24) respondentů využívá při výuce znakový jazyk, 72 % (18) využívají prstovou abecedu, 68 % (17) využívá český jazyk a 48 % (12) využívá jiné komunikační systémy. Respondenti měli možnost zaškrtnout více odpovědí. Tento graf nám ukazuje, že respondenti při běžné výuce kombinují více komunikačních systémů, je to zcela individuální, záleží s jakým typem sluchového postižení pracují. Údaje v závorce ukazují skutečný počet odpovědí. Mezi jiné komunikační systémy nejčastěji respondenti zařadili:

- totální komunikaci,
- VOKS, piktogramy, obrázky, fotky
- psaná forma ČJ
- znakovaná ČJ

Komunikace žáků se svými rodiči

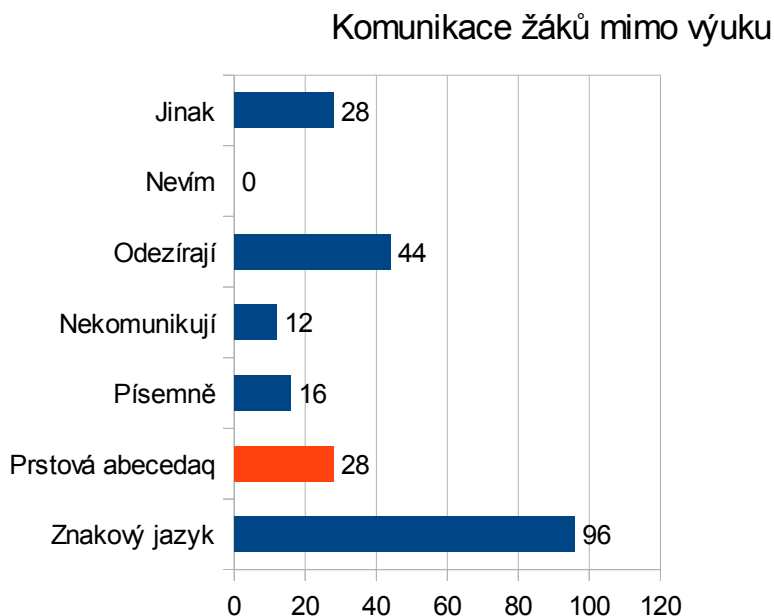

Graf č. 16 Komunikace žáků se svými rodiči

Graf č. 16 nám ukazuje, že 81 % (21) respondentů, odpovědělo, že děti, které učí komunikují se svými rodiči znakovým jazykem, 52 % (13) dětí odezírá, 44 % (11) mluví se svými rodiči jinak, 24 % (6) dětí nekomunikují nebo komunikují prstovou abecedou, 8 % (2) písemně a 4 % (1) pedagogů neví. Respondenti měli možnost označit více odpovědí. Údaje v závorce nám ukazují skutečný počet odpovědí.

Odpovědi jak jinak komunikují žáci se svými rodiči:

- je to různé, podle toho, jak jsou uvědomělí rodiče,
- mluvením - pokud se jedná o jedince s KI,
- kombinace znakového jazyka a mluvení,
- orální komunikace,
- intuitivně.

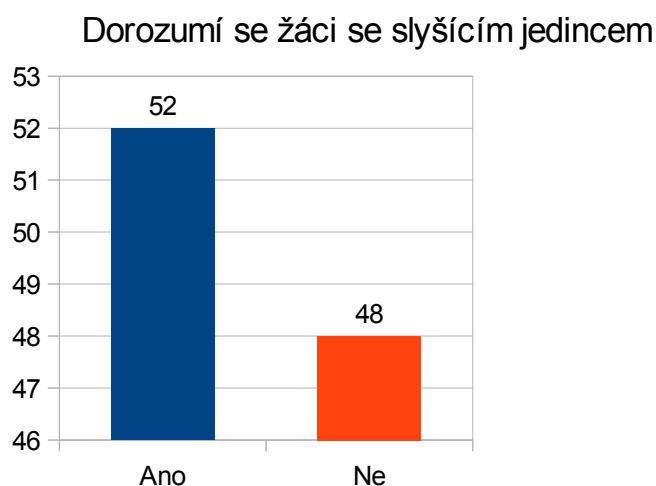

Graf č. 17 Komunikace žáků mimo výuku

Graf č. 17 nám ukazuje, že 96 % (24) respondentů uvádí, že děti, které učí, komunikují mimo výuku znakovým jazykem, 44 % (11) dětí odezírá, 28 % (7) mluví jinak nebo prstovou abecedou, 16 % (4) komunikuje písemně, 12 % (3) dětí nekomunikují vůbec. Respondenti měli možnost zaškrtnout více odpovědí. Údaje v závorce nám ukazují skutečný počet odpovědí.

Odpovědi jak jinak komunikují žáci mimo výuku:

- dle sluchové vady, někdo mluví, někdo ČZJ,
- znakovaná čeština,
- mluvením - pokud se jedná o jedince s KI,
- znakový jazyk,
- orální komunikace,
- intuitivně,
- pantomimou.

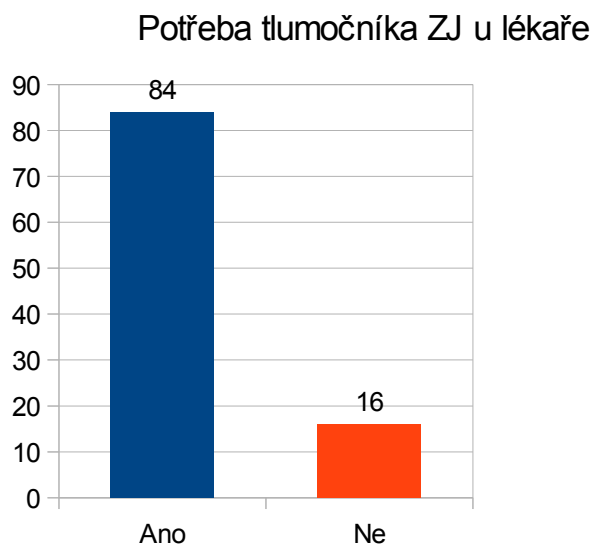

Graf č. 18 Dorozumí se žáci se slyšícím jedincem

Graf č. 18 nám ukazuje, že 52 % (16) respondentů, kteří vyučují děti se sluchovým postižením se domnívá, že jejich žáci jsou schopni se domluvit se slyšícím jedincem, 48 % (14) respondentů si myslí opak. Údaje v závorce nám ukazují skutečný počet odpovědí. Respondenti měli možnost zdůvodnit svou odpověď.

Nejčastější odpovědi respondentů:

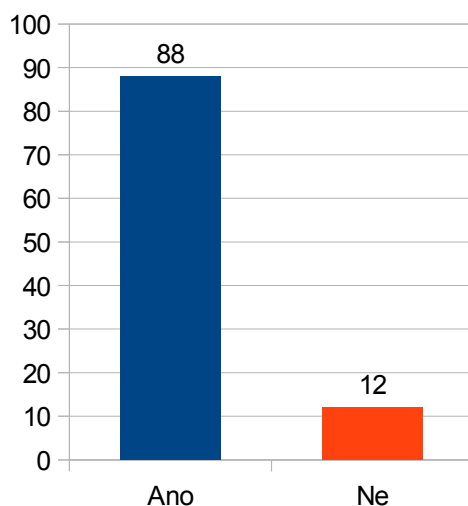
- někdo poměrně dobře, někdo s obtížemi, někdo absolutně ne,
- záleží na typu sluchové vady, ti s těžkým sluchovým postižením ne, pokud slyšící neovládá znakový jazyk,
- většina slyšících jedinců špatně pochopí co neslyšící žáci znakují,
- záleží na inteligenci žáka (pokud žák je snaživý porozumět s ním, tak rozumí),
- pouze částečně, určitě nerozumí odborným termínům,
- slyšící jedinci neovládají ZJ a děti zase ČJ,

Graf č. 19 Potřeba tlumočníka ZJ u lékaře

Graf č. 19 nám ukazuje, že 84 % (26) respondentů, kteří pracují s dětmi se sluchovým postižením uvádí, že děti se u lékaře bez tlumočníka ZJ nedomluví. 16 % (4) respondentů uvádí, že se děti domluví bez tlumočníka ZJ. Údaje v závorce nám ukazují skutečný počet odpovědí.

Bariéry mezi intaktní společností a jedinci se sluchovým postižením

Graf č. 20 Bariéry mezi intaktní společností a jedinci se sluchovým postižením

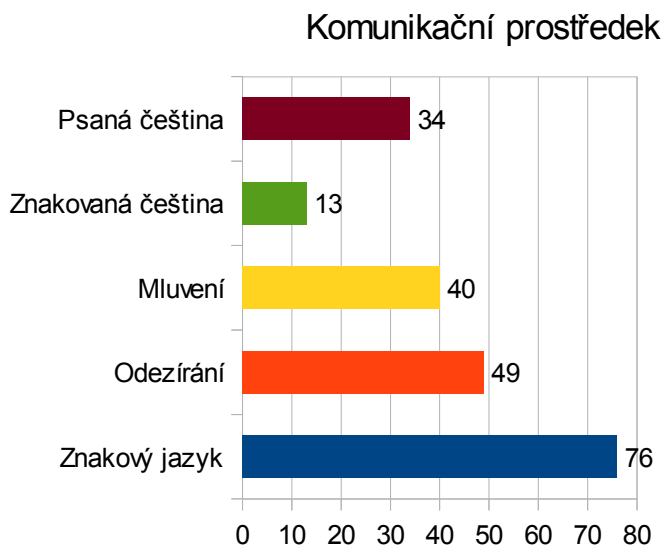
Graf č. 20 nám ukazuje, zda respondenti, kteří pracují s dětmi se sluchovým postižením vnímají mezi intaktní společností a jedinci se sluchovým postižením komunikační bariéry. 88 % (26) respondentů pracujících s dětmi se sluchovým postižením odpovědělo, že vnímá

komunikační bariéry mezi intaktní společností a jedinci se sluchovým postižením a 12 % (4) respondentů bariéry nevnímá. Údaje v závorce nám ukazují skutečný počet odpovědí. Respondenti měli možnost napsat jaké bariéry vnímají.

Odpovědi respondentů pracujících s dětmi se sluchovým postižením:

- intaktní společnost neovládá znakový jazyk a cítím i jistou neochotu Neslyšících komunikovat orálně,
- většina slyšících se zalekne neznalosti znakového jazyka,
- neslyšící někdy působí jako zvláštní,
- komunikační bariéra zde bude vždy, jelikož Neslyšící ke komunikaci používají jiný komunikační kanál,
- bariéry jsou všude přítomné, začíná to zejména nízkou kompetencí Neslyšících v českém jazyce (slovní zásoba),
- společnost neumí jednat s jedinci se sluchovým postižením, i když je dnes mnoho možností jak s jedinci komunikovat,
- intaktní společnost se moc nepřizpůsobuje společnosti Neslyšících,
- v komunikaci, smyslu pro humor, rozdílná mentalita, nepochopení,
- neinformovanost slyšících o povaze ZJ, ostych,
- nevědomost jak se chovat i k tlumočnickovi,
- bariéry v dopravě.

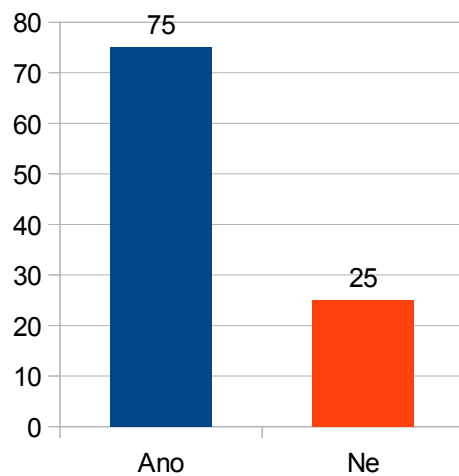
Jako poslední vyhodnotí autorka data z dotazníku č. 3, který byl určen jedincům se sluchovým postižením a ukazuje nám názory na problematiku z pohledu jedinců se sluchovým postižením.

Graf č. 21 Komunikační prostředek

Graf č. 21 nám ukazuje, jaký komunikační systém respondenti se sluchovým postižením používají ke komunikaci. Graf ukazuje, že 75 % (61) respondentů se sluchovým postižením užívá jako komunikační prostředek znakový jazyk, 49 % (40) respondentů odezírání, 41 % (33) mluví, 36 % (29) respondentů užívá ke své komunikaci psanou češtinu a 12 % (10) respondentů používá znakovanou češtinu. Respondenti měli možnost zaškrtnout více odpovědí. Údaje v závorce nám uvádí skutečný počet odpovědí.

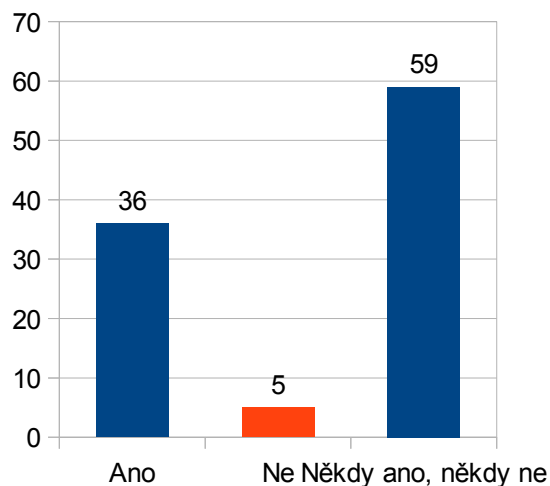
Žádost o pomoc slyšícího jedince

Graf č. 22 Žádost o pomoc slyšícího jedince

Graf č. 22 nám ukazuje, zda někdy jedinec se sluchovým postižením požádal o pomoc slyšícího jedince. 75 % (61) respondentů se sluchovým postižením odpovědělo, že někdy požádalo o pomoc slyšícího jedince, 25 % (20) respondentů nikdy o pomoc nepožádalo. Údaje v závorce nám ukazují skutečný počet odpovědí.

Domluvil jste se vždy se slyšícím jedincem

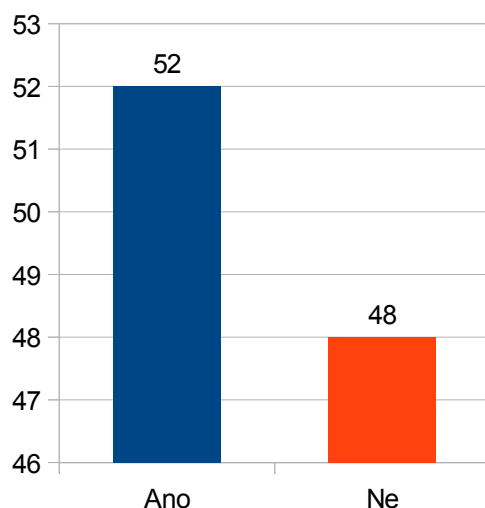

Graf č. 23 Domluvil jste se vždy se slyšícím jedincem

Graf č. 23 nám ukazuje, že 59 % (48) respondentů se sluchovým postižením uvedlo možnost,

že někdy měli, někdy neměli problém se domluvit se slyšícím jedincem, 36 % (29) respondentů uvádí, že se se slyšícím jedincem domluvili a 5 % (4) respondentů uvádí, že se nedomluvílo. Údaje v závorce nám ukazují skutečný počet odpovědí.

Vyhýbají se slyšící jedinci komunikaci s neslyšícím jedincem

Graf č. 24 Vyhýbají se slyšící jedinci komunikaci s neslyšícím jedincem

Graf č. 24 nám ukazuje, že 52 % (42) neslyšících respondentů se domnívá, že se slyšící jedinci vyhýbají komunikaci s neslyšícím jedincem a 48 % (39) respondentů se domnívá, že se slyšící jedinci nevyhýbají komunikaci s neslyšícím jedincem. Konkrétní odpovědi autorka uvádí níže. Údaje v závorce nám ukazují skutečný počet odpovědí

Nejčastější odpovědi neslyšících respondentů:

Neochota komunikovat písemně, nerozumíme si. Nechtějí mít s námi nic společného a připadáme jim primitivní. Stydí se, strach z nepochopení.

Někdy se najdou lidi, kteří se snaží komunikovat bezproblémově. Pokud zjistí, že je člověk neslyšící, tak nevědí jak se s ním domluvit. Nikdy si neuvědomí, že na internetu je několik rad jak komunikovat s neslyšícím uživatelem.

Pokud si nerozumíme, tak slyšící uživatel to vždycky vzdá a to se mi nelíbí. Nejsou si jistí, jak komunikovat a bojí se, že se nedomluví nebo že se ztrapní.

Fifi (specifický znak ve znakovém jazyce, který znamená, že slyšící jedinci jsou líní, nechce se jim). Prostě oni si myslí, že nezvládnou komunikovat. Slyšící jsou netrpěliví, mají pocit, že jim

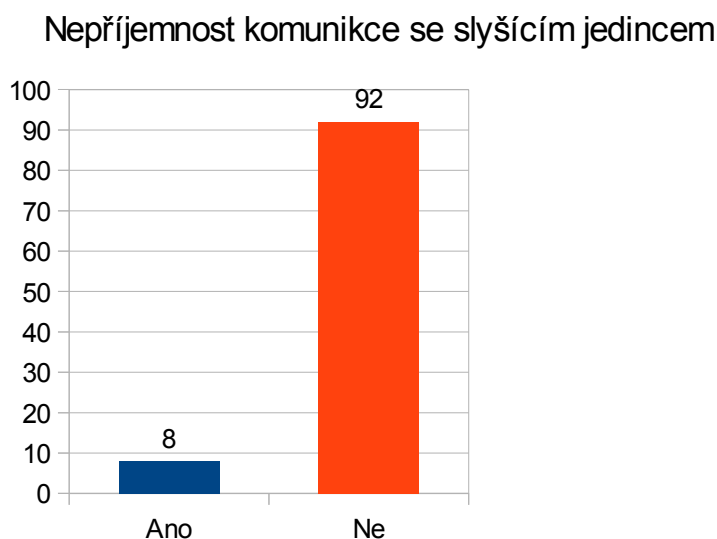
utíká čas.

Slyšící, tzv. zdraví lidé si neuvědomují, že handicap přímo donutí člověka s postižením k větší vnímavosti, tak neslyšící vnímají i to, co slyšícím uniká, nebo se tím nezabývají. Když je upozorním, že jsem neslyšící, tak ztrácejí ochotu se mnou komunikovat, protože nás berou jako invalidní.

Málokdy je napadne, že by mohli používat psanou češtinu nebo mluvit pomalu, abychom mohli odezírat, ale neznají základní pravidla (nepřehánět, moc nehýbat s hlavou a podobně).

Většina lidí si neví rady, tak proto raději s neslyšícími nekomunikují. Někdy to vypadá, jako by od nás rychle utíkali, jako bychom byli nemocní. Strach z nedorozumění.

Xenofobie. Kulturní konflikty. Chybí plnohodnotné informace. Slyšící jedinci mluví moc rychle.

Graf. č. 25 Nepříjemnost komunikace se slyšícím jedincem

Graf č. 25 nám ukazuje, že 58 % (47) neslyšících respondentů uvádí, že jim komunikace se slyšícím jedincem nepříjemná není. 42 % (34) respondentů uvádí, že jim je komunikace nepříjemná. Údaje v závorce nám ukazují skutečný počet odpovědí. Respondenti měli možnost uvést důvod proč si tak myslí.

Odpovědi neslyšících respondentů:

Občas na mě civí, že jsem nějaká divná, hloupá apod. Prostě jejich předsudky nesnáším. Jsem nedoslýchavý a tak oni řeknou, že jsem hluchoněmý. Nerozumím dobře.

Vadí mi, když mají muži vousy, není jim pak rozumět. Komunikace je pro mě namáhavá a většinou neúplná. Netrpělivost ze strany slyšících jedinců. Neochota slyšících psát na papír.

Inteligentní slyšící člověk by měl znát, rozdíl mezi hluchotou a nedoslýchavostí a z toho plynoucí odlišné potřeby.

Je velmi nepříjemné vysvětlovat, že potřebuji něco napsat, když odezírám a nato mě odezírání unaví, nemohu tak dál komunikovat a slyšící člověk se jen hloupě diví, nebo mě podezírá, že "neposlouchám", co mi říká.

Pokud nějak nerozumím, poprosím, aby mě to ještě jednou opakoval a on začal být trochu protivný.

Pokud se člověk nesnaží, abych mu rozuměla, jako bych tam nebyla, tak je komunikace nepříjemná. Většinou je komunikace v pohodě, najdou se však také lidé, kteří si asi myslí, že hluchý je blbý.

Autorka níže uvede pár neupravených odpovědí od jedinců se sluchovým postižením, aby si čtenář utvořil představu o českém jazyce neslyšících.

Kvůli slyšící někdy naštvání o neslyšící nerozuměl komunikace.

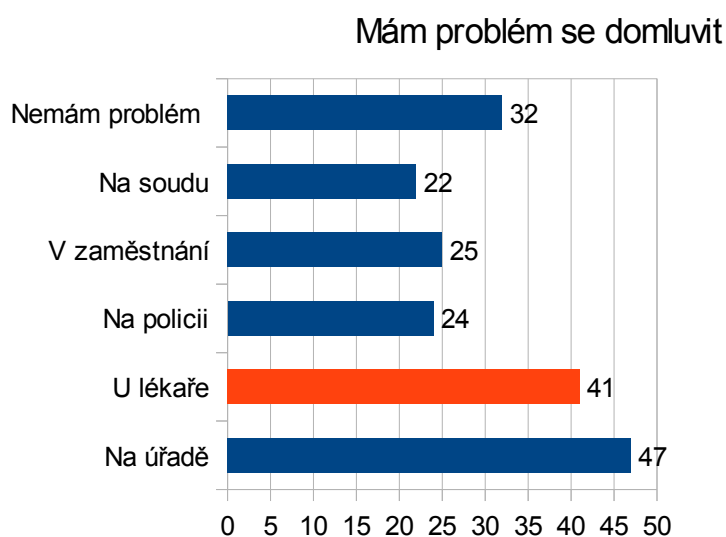
Nechtějí mít společného a připadá jim primitivně. Ano někdy se najdou lidé, kteří normálně rozbije bariery a společně snaží komunikovat bezproblémové.

Oni myslí že nedopadne dobře domluva či promluvit.

Těžko se slyšícíma vysvětlit

Není plnohodnotný informace, chci získat stejnou plnohodnotnou informaci o čem mluví, a jiné..

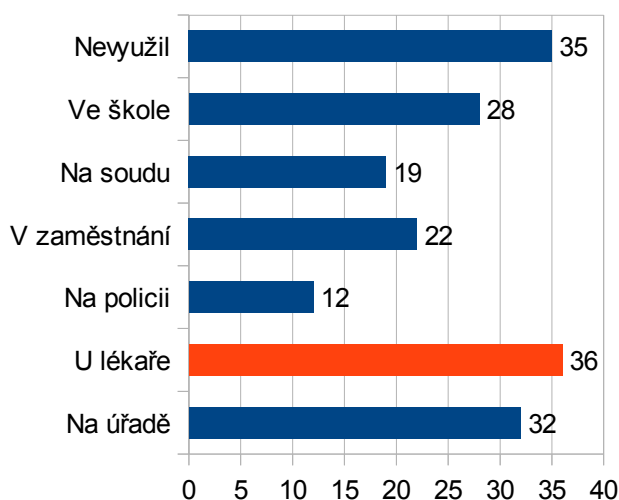
Nemá čas kvůli v práci někde komunikaci přednost slyšící než neslyšící např. obchod pokladna

Graf č. 26 Mám problém se domluvit

Graf č. 26 nám ukazuje, že 48 % (39) respondentů se sluchovým postižením má problém se domluvit na úřadě, 42 % (34) u lékaře, 31 % (25) respondentů nemá problém se domluvit, 26 % (21) má problém se domluvit v zaměstnání, 25 % (20) na policii, a 22 % (18) na soudu. Respondenti měli možnost zaškrtnout více odpovědí. Údaje v závorce nám ukazují skutečný počet odpovědí. V tomto grafu se nám také ukazuje, kde všude mají jedinci se sluchovým postižením komunikační problémy a na jakých místech musejí využít služeb tlumočnicka znakového jazyka. V současné době funguje i takzvané online tlumočení, což jedincům se sluchovým postižením usnadňuje překonat komunikační bariéru v naléhavých případech, kdy nemají po ruce tlumočnicka.

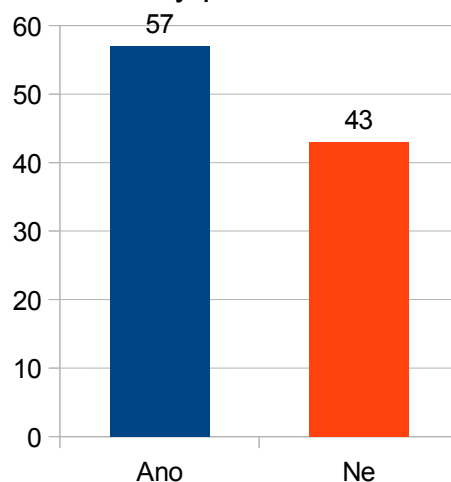
Využití tlumočnicka znakového jazyka

Graf č. 27 Využití tlumočnicka znakového jazyka

Graf č. 27 nám ukazuje, kde všude respondenti se sluchovým postižením využili služeb tlumočnicka znakového jazyka. 36 % (29) respondentů využilo někdy tlumočnicka znakového jazyka u lékaře, 35 % (28) respondentů zatím nevyužilo služeb tlumočnicka, 32 % (26) na úradě, 28 % (23) ve škole, 22 % (18) v zaměstnání, 19 % (15) na soudu, 12 % (10) na policii. Respondenti měli možnost zaškrtnout více odpovědí. Údaje v závorce nám ukazují skutečný počet odpovědí.

Bariéry při cestování hromadnou dopravou

Graf č. 28 Bariéry při cestování hromadnou dopravou

Graf č. 28 nám ukazuje, že 57 % respondentů se sluchovým postižením nevnímá bariéry při cestování hromadou dopravou a 43 % (35) respondentů bariéry vnímá. Údaje v závorce ukazují skutečný počet odpovědí.

Respondenti měli možnost svou odpověď zdůvodnit. Většina dotázaných respondentů se shoduje na tom, že pokud je změna, zpoždění nebo nějaká výluka vlaku, metra či autobusu, vždy to hlásí pouze rozhlasem a k jedincům se sluchovým postižením se informace nedostanou vůbec.

Tabulka č. 6 Vyskytující se komunikační bariéry se slyšícím jedincem.

		Počet odpovědí
Neznalost znakového jazyka	54,00%	44
Slyšící jedinec často křičí, mluví pomalu nebo slabikuje slova	35,00%	28
Netrpělivost ze strany slyšících jedinců	55,00%	45
Ignorace a přehlížení slyšícího jedince	33,00%	26
Nenavázání očního kontaktu	30,00%	24
Nedůvěra v bezproblémovou komunikaci mezi slyšícím a neslyšícím jedincem	28,00%	22
Neznalost zásad správné komunikace s jedinci se sluchovým postižením	42,00%	33
Přehnaná až nesprávná artikulace slyšících lidí v	34,00%	27

komunikaci s neslyšící osobou		
Malá informovanost slyšících jedinců o správné pomoci jedincům se sluchovým postižením	43,00%	35
Neochota sdělovat stejné informace několikrát za sebou	27,00%	21
Slyšící jedinci spěchají, nemají čas	35,00%	28
Žádné bariéry nevnímám	10,00%	8

Tabulka č. 6 nás seznamuje s tím, jaké komunikační bariéry nejčastěji vnímají jedinci se sluchovým postižením v komunikaci se slyšícím jedincem. 56 % uvádí netrpělivost slyšícího jedince při komunikaci, 54 % respondentů uvádí neznalost jazyka neslyšících, 43 % uvádí, že slyšící jedinci nejsou dostatečně informováni o správné pomoci osobám se sluchovým postižením, 42 % respondentů uvádí neznalost slyšících jedinců zásad správné komunikace s jedinci se sluchovým postižením, 35 % uvádí, že slyšící jedinci často křičí, mluví pomalu a slabikují, spěchají, nemají čas, 34 % uvádí, že nesprávně artikulují, 33 % uvádí ignoraci a přehlížení ze strany slyšících jedinců, 30 % slyšících jedinců nenaváže oční kontakt, 28 % uvádí nedůvěru v bezproblémovou komunikaci mezi slyšícím člověkem a neslyšící osobou, 27 % uvádí neochotu slyšících jedinců sdělovat stejné informace několikrát za sebou, 10 % respondentů žádné komunikační bariéry nevnímá. Respondenti měli možnost zaškrtnout více odpovědí. Údaje v této tabulce nám také odpovídají na výzkumnou otázku č. 1.

V jedné z otázek v dotazníkového šetření měli respondenti se sluchovým postižením možnost napsat návrhy na odstranění komunikačních bariér. Nejčastější návrhy uvádí autorka níže.

Návrhy neslyšících respondentů na odstranění komunikačních bariér:

- větší osvěta, informace v médiích,
- informační tabule na nádražích, informace ve znakovém jazyce, překlady důležitých

informací do znakového jazyka,

- rovnost v komunikaci, aby vznikla vyhláška nebo zákon, která nařizuje povinný předmět v každé škole o kultuře neslyšících a jejich jazyku.
- více informací o neslyšících již od základní školy, aby v budoucnu lidi věděli jak komunikovat s neslyšícím jedincem,
- aby se slyšící jedinci učili od neslyšících jedinců český znakový jazyk.
- výuka alespoň základů znakového jazyka, zavést znakový jazyk jako výuku do běžných základních škol.
- znalost pravidel jak komunikovat s neslyšícím jedincem,
- více tlumočnicků, aby zdravotní sestry a úředníci ovládali znakový jazyk.

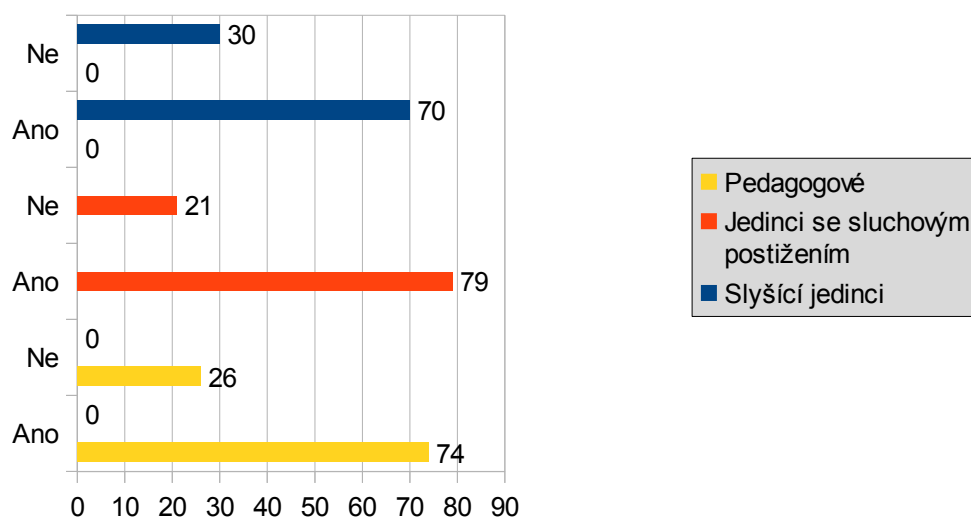
Názor jedince se sluchovým postižením, se který autorce a moc se líbí a který ukazuje, že jedinci se sluchovým postižením vnímají velmi citlivě tyto komunikační bariéry:

Učte se, že nám nepomáháte žít. Porozuměním a tolerancí našich potřeb nám pouze umožníte žít důstojným životem. Jsme na Zemi doma stejně jako vy, neztěžujte nám život. Přeji si, aby většina lidí uměla ovládat znakový jazyk, alespoň základy.

Oblast č. 2

V této oblasti byly zjišťovány a porovnávány data ze všech třech dotazníků, čili ze třech různých úhlů pohledů, kdy byly položeny všem respondentům stejné otázky. Ukazuje nám pohledy intaktní společnosti, pohledy jedinců se sluchovým postižením a pohledy pedagogů pracujících s dětmi se sluchovým postižením Tato oblast zjišťuje také názory na otázky, zda by měl být na úřadě nebo v nemocnici jeden zaměstnanec ovládající znakový jazyk, zda funguje informovanost ze stran institucí, zda by měla být zaveden výuka znakového jazyka do běžných typů škol a zda by měl být znakový jazyk uzákoněn v České republice jako jazyk úřední.

Výuka znakového jazyka na běžných školách.

Graf č. 29 Výuka znakového jazyka na běžných školách

Graf č. 29 nám ukazuje názory všech dotazovaných respondentů na zavedení výuky znakového jazyka na běžné základní škole. Pro lepší přehlednost vytvořila autorka jeden graf pro všechny dotazované respondenty. Z grafu č. 18 vyplývá že 70 % (34) slyšících respondentů si myslí, že by se měl na základních školách učit znakový jazyk a 30 % (16) respondentů si to nemyslí. 79 % (62) neslyšících respondentů si myslí, že by se měl na základních školách učit znakový jazyk a 21 % (33) respondentů si to nemyslí. 74 % (22) pedagogů pracujících s dětmi se sluchovým postižením si myslí, že by se měl na běžných základních školách učit znakový jazyk, 26 % (8) respondentů si to nemyslí. Údaje v závorce nám ukazují skutečný počet odpovědí. Na tomto grafu vidíme, že se respondenti shodují a že většina dotázaných je pro zavedení výuky znakového jazyka na běžné škole. Respondenti měli zdůvodnit svou odpověď. Níže autorka uvede nejčastější názory respondentů na zavedení či nezavedení výuky znakového jazyka. Tento graf nám zároveň odpovídají na výzkumnou otázku č. 3 a to důvod pro zavedení/nezavedení znakového jazyka do výuky běžné školy.

Zdůvodnění slyšících respondentů:

- každý by měl mít minimálně základy i prodavač v pekárně,
- člověk se se sluchově postiženým může setkat kdykoli a kdekoli,

- myslím si, že i kdybych uměla znakový jazyk, nebude příliš velká příležitost jej použít – zapomenou,
- Neslyšící jsou součástí naší společnosti, mělo by se to vyučovat (min. základy znakového jazyka),
- právě z důvodu schopnosti komunikovat s neslyšícím jedincem, základy mohou pomoci v základní komunikaci,
- dodání sebevědomí pro tuto komunikaci,
- je to zbytečné pro běžného člověka, tak často se s neslyšícím nesetkává a zapomněl by to,
- jako zájmový nebo volitelný kroužek,
- prolomila by se bariéra mezi intaktní společností a neslyšícími,
- na všech typech škol asi ne,
- nikdy se to neztratí a může se to do budoucna hodit,
- umět ho můžeme, používat nemusíme,
- může odstranit komunikační bariéru,
- ano, ale pouze dobrovolně.

Zdůvodnění respondentů se sluchovým postižením:

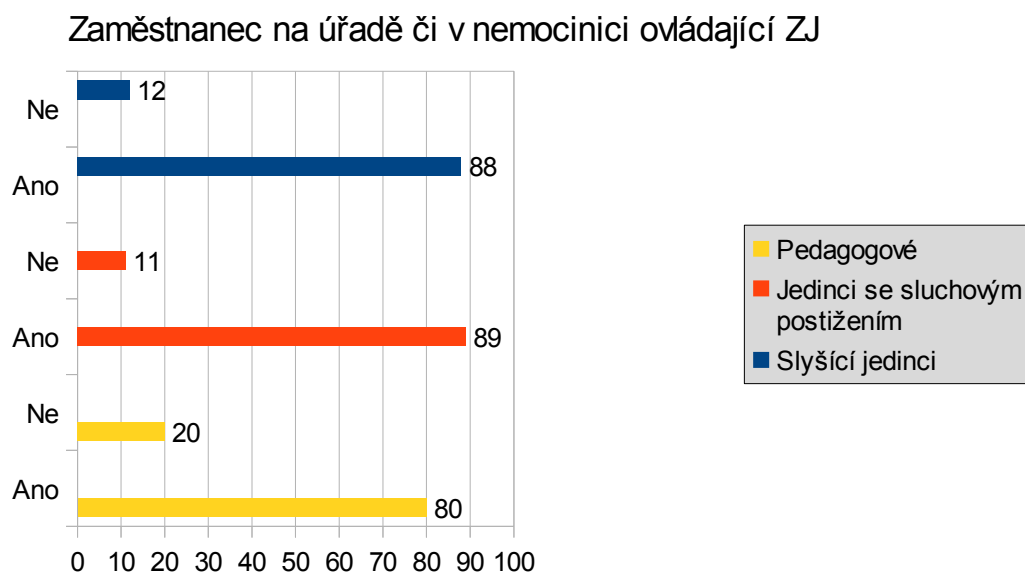
- nová zkušenost s vizuálním jazykem,
- základy nestačí, je třeba i praktikovat,
- vzájemná spolupráce mezi slyšícími i neslyšícími dětmi,
- pokud člověk v budoucnu ztratí sluch může se mu znalost znakového jazyka hodit,
- prolomilo by to počáteční obavy nebo stud a vytvořil by se příjemnější/teplejší úvod do rozhovoru,
- empatii mají lidé rozvíjet, ne ji ztrácet, či považovat za přežitek.
- děti by neměly být neslyšícím člověkem překvapení, ale mít nějaké znalosti, jak s ním

komunikovat,

- usnadnila by se komunikace, ale přijde mi zbytečné se učit znakový jazyk na běžné škole,
- slyšící se pak nebudou stydět komunikovat s neslyšícím, pokud budou vedeni od malička přijde jim to normální,
- na Novém Zélandu to mají zavedené a je vidět, že to děti baví, bylo by dobré, kdyby se děti na ZŠ učily, jak komunikovat s handicapovanými, nejen s neslyšícími.
- bylo by to dobré pro všechny. Znakový jazyk je plnohodnotný přirozený jazyk a není pouze pro neslyšící, ale v různé situaci ho využije každý.

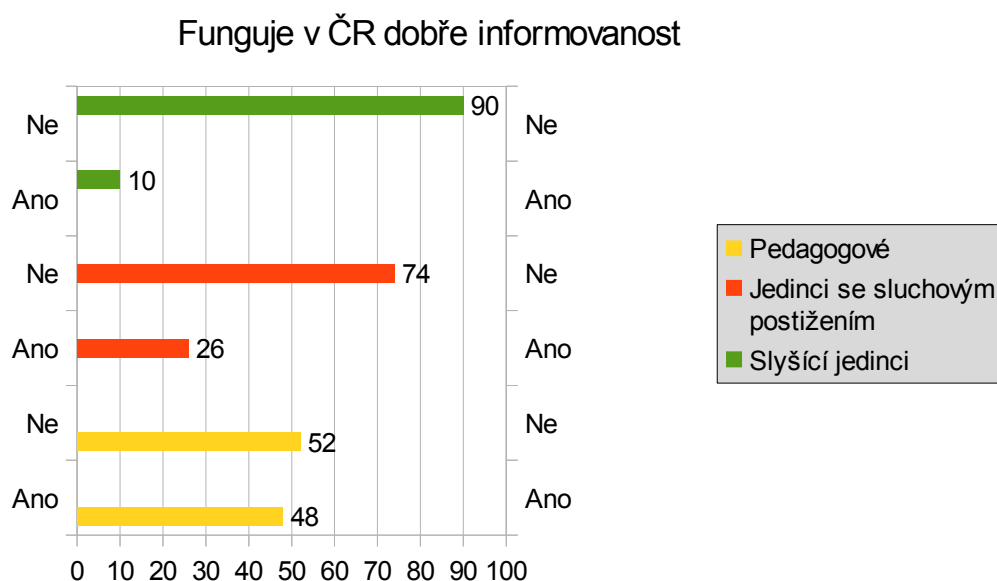
Zdůvodnění pedagogů pracujících s dětmi se sluchovým postižením:

- samozřejmě, moc bych přál, aby se mohl na školách vyučovat nejen znakový jazyk, ale taky jejich kultura,
- jen jako nepovinný a volitelný předmět,
- pokud povinně, pak by se muselo učit i Braillovo písmo apod.,
- měl by se vyučovat pouze na školách, kde je předpoklad, že absolventi budou pokračovat ve speciální pedagogice,
- na speciálních školách pro SP ano, ale tam už to je praxe, na běžných základkách je to podle mého nereálné, proč by měl? Bylo by to na úkor jiných předmětů,
- je to zajímavý jazyk a dá se využít i pro jiné příležitosti, než jen ke kontaktu s neslyšícími, rapidně přibývá seniorů (se sluchovým postižením), z toho důvodu základy ČZJ jsou důležité,
- slyšela jsem, že v Kanadě je znakový jazyk 3. v pořadí četnosti výuky cizích jazyků, nejen základy, ale prostě mít předmět znakový jazyk jako ostatní předměty,
- je to další cizí jazyk pro slyšící populaci místo AJ,
- bylo by to lepší pro odstranění komunikační bariéry, alespoň jako volitelný předmět,
- ne mohl, ale měl, povinně, jako nepovinný cizí jazyk.

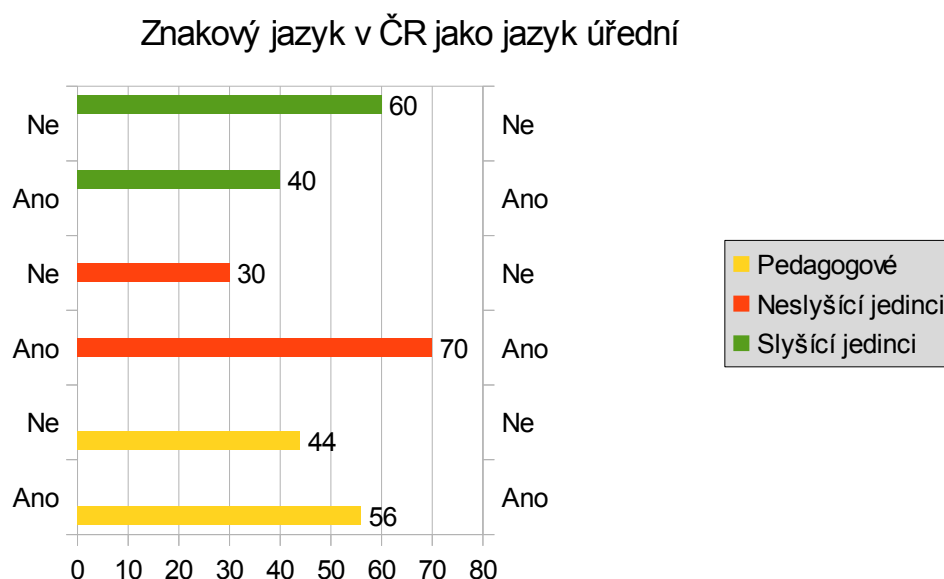
Graf č. 30 Zaměstnanec na úřadě či v nemocnici ovládající znakový jazyk

Graf č. 30 nám ukazuje, zda by měl být na úřadě či v nemocnici alespoň jeden zaměstnanec ovládající znakový jazyk. 88 % (44) slyšících respondentů, 89 % (70) respondentů se sluchovým postižením a 80 % (24) respondentů, kteří pracují s dětmi se sluchovým postižením si myslí, že by na úřadě či u lékaře měl být alespoň jeden zaměstnanec, který ovládá znakový jazyk. 12 % (6) slyšících respondentů, 11 % (9) respondentů se sluchovým postižením a 20 % (6) pedagogů si to nemyslí. Údaje v závorce ukazují skutečný počet odpovědí. Na této tabulce vidíme, že většina dotázaných respondentů je pro to, aby byl v nemocnici nebo na úřadě alespoň jeden zaměstnanec ovládající znakový jazyk.

Graf č. 31 Funguje v České republice dobře informovanost

Graf č. 31 nám ukazuje, zda v České republice funguje dobře informovanost ze strany institucí o jedincích se sluchovým postižením. 90% (45) slyšících respondentů, 74% (58) respondentů se sluchovým postižením a 52% (16) respondentů pracujících s dětmi se sluchovým postižením se domnívá, že v České republice nefunguje informovanost ze strany institucí o jedincích se sluchovým postižením. 10% (5) slyšících respondentů, 26% (21) respondentů se sluchovým postižením a 48% (14) pedagogů se domnívá, že v České republice funguje dobře informovanost ze strany institucí. V této tabulce vidíme shodu většiny slyšících a neslyšících jedinců, kteří se domnívají, že v České republice nefunguje informovanost o jedincích se sluchovým postižením ze strany institucí.

Graf č. 32 Znakový jazyk v ČR jako jazyk úřední

Graf č. 32 nám ukazuje názory všech dotazovaných respondentů na uzákonění/neuzákonění znakového jazyka v České republice. Pro lepší přehlednost vytvořila autorka jeden graf pro všechny dotazované respondenty. Z grafu č. 32 vyplývá, že 40 % (20) respondentů si myslí, že má být v České republice znakový jazyk uzákoněn jako jazyk úřední a 60 % (30) slyšících respondentů si myslí, že uzákoněn být nemá. Dále nám ukazuje, že 70 % (55) respondentů se sluchovým postižením si myslí, že v České republice má být znakový jazyk uzákoněn jako jazyk úřední a 40 % (24) respondentů si myslí, že být uzákoněn nemá. 56 % (17) respondentů pracujících s dětmi se sluchovým postižením si myslí, že v České republice má být znakový jazyk uzákoněn jako jazyk úřední a 44 % (13) respondentů si myslí, že uzákoněn být nemá. Údaje v závorce nám ukazují skutečný počet odpovědí. Svou odpověď měli respondenti zdůvodnit. Graf č. 32 nám zároveň odpovídá na výzkumnou otázku č. 4.

Odpovědi slyšících respondentů:

- existují i opravdu malé úřady, bylo by maximálně nákladné všude zabezpečit znakovou řeč,
- jedinců se sluchovým postižením je hodně, zbytečně jsou vyčleňovány ze společnosti slyšících jedinců,
- nevím, co vše by to obnášelo, nejsem schopná zhodnotit,

- znakový jazyk je právoplatný jazykem, tak proč ne,
- respektujeme je, ale nezavádějme stále nové normy.

Odpovědi respondentů se sluchovým postižením:

- *snaží se o to EU a máme právo na ZJ,*
- *je to náš mateřský jazyk, proč bychom my jako neslyšící nemohli mít uzákoněný jazyk, nevím přesně, co by to obnášelo, ale myslím si, že to není až tak nutné, navíc by neslyšící měli ovládat češtinu alespoň v písemné podobě,*
- *je to náš mateřský jazyk a uzákonění ho jako úředního jazyka by výrazně dopomohlo k tomu, aby byl vyučován ve škole a brán jako rovnoprávným jazykem (nebylo by to jen v papírech, ale i v praxi),*
- *opakovaně se domáhat vyhovující a potřebné formy komunikace je velmi vyčerpávající a vůbec, diskriminující,*
- *ano, aby neslyšící jedinci neměli stres a nemuseli by čekat na tlumočníka,*
- *existují Neslyšící a mají svůj ČZJ, tak ať konečně je ZJ úředně, a uzákonit i "deaf komunitu", jako národnostní menšinu, která má svůj jazyk, kulturu atd, avšak pod jiným názvem, než všeobecným slovem (přivlastněným "neslyšící"),*
- *více lidí by pak ovládalo znakový jazyk, urychlila by se komunikace, bylo by to dobré pro všechny,*
- *bude méně komunikační bariéry a dostaneme 100% informací jako ostatní "běžní" lidé, ať slyšící mohou s neslyšícími komunikovat a dozvědět se informací, co se děje v okolí, je to rovnoprávné,*
- *je nedostatek tlumočnicků, kéž by, doufám v to.*
- *Neslyšící mají podle mezinárodních smluv (Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod + Úmluva o právech osob se zdravotním postižením) právo na využívání znakového jazyka.*

Odpovědi respondentů pracujících s dětmi se sluchovým postižením:

- neslyšící jsou menšina, to by musel být uzákoněn i jakýkoli další v ČR užívaný jazyk,

- prakticky neproveditelné, spíše bych to viděla na technické řešení (alespoň převod mluva-písmo), ale ČR na to není připravena,
- pro komunitu Neslyšících je to mateřský jazyk,
- jedinci se sluchovým postižením by to měli jednodušší,
- neslyšící by byli rádi,
- každý nemá kapacitu a vlohby se to učit,
- Neslyšící by nebyli diskriminováni.

4 Zhodnocení výzkumu

V této části autorka provedla hodnocení stanovených cílů. Po celou dobu výzkumu autorka zjišťovala komplikace v komunikaci a možnosti odstranění komunikačních bariér z různých úhlů pohledů účastníků komunikace. Autorka zjišťovala pohledy intaktní společnosti, jedinců se sluchovým postižením a pedagogů pracujících s dětmi se sluchovým postižením. Cílů, které si autorka stanovila v této práci bylo tedy dosaženo. Výzkum autorka prováděla pomocí dotazníkového šetření.

Výzkumné otázky

Komunikační bariéry z pohledu slyšících a neslyšících jedinců a pedagogů, pracujících s dětmi se sluchovým postižením

Je velmi těžké pro slyšící jedince si představit problémy v komunikaci jedinců se sluchovým postižením. Jedinci se sluchovým postižením neslyší mluvenou řeč, nechápou mluvní spojení a nerozumí abstraktním pojmům používaných v mluvené řeči. Dále se autorka domnívá, že i pro jedince se sluchovým postižením je těžké vcítit se do slyšícího jedince. Slyšící jedinec má z takové komunikace také určité obavy. Z dotazníkového šetření vyplývá, že všichni oslovení respondenti vnímají mezi sebou komunikační bariéry.

Slyšící jedinci vnímají nejčastěji tyto komunikační bariéry:

- neznalost znakového jazyka,
- malá informovanost o správné pomoci osobám se sluchovým postižením,
- špatná srozumitelnost řeči člověka se sluchovým postižením,
- netrpělivost slyšícího jedince při komunikaci,
- neznalost zásad komunikace s osobu se sluchovým postižením,
- nedůvěra v bezproblémovou komunikaci mezi slyšícím jedincem a jedincem se sluchovým postižením,
- přehnaná až nesprávná artikulace slyšících jedinců v komunikaci s neslyšícím jedincem,
- nedostatečnou slovní zásobu jedinců se sluchovým postižením,

- respondentů uvádí těžkou rozpoznatelnost osoby se sluchovým postižením.

Jedinci se sluchovým postižením nejčastěji vnímají tyto bariéry:

- neznalost znakového jazyka,
- netrpělivost ze strany slyšících jedinců,
- nedostatečná informovanost o správné pomoci jedincům se sluchovým postižením,
- neznalost zásad správné komunikace s jedinci se sluchovým postižením,
- slyšící jedinci často křičí, mluví pomalu a slabikují, spěchají, nemají čas,
- nesprávná artikulace,
- ignorace a přehlížení ze strany slyšících jedinců,
- nenavázání očního kontakt,
- nedůvěra v bezproblémovou komunikaci mezi slyšícím jedincem a neslyšícím jedincem,
- neochota slyšících jedinců sdělovat stejné informace několikrát za sebou.

Pedagogové učící děti se sluchovým postižením nejčastěji vnímají tyto bariéry:

- intaktní společnost neovládá znakový jazyk
- neochotu Neslyšících komunikovat orálně,
- společnost neumí jednat s jedinci se sluchovým postižením,
- špatná informovanost slyšících jedinců o jedincích se sluchovým postižením.

Jak už autorka uvedla výše všichni oslovení respondenti mezi sebou vnímají komunikační bariéry. Slyšící jedinci se domnívají, že jsou nedostatečně informováni, neznají zásady správné komunikace s jedincem se sluchovým postižením. Velkou komunikační bariérou je i neznalost znakového jazyka. Dle dotazníkového šetření mají slyšící i neslyšící jedinci obavy a strach z bezproblémové komunikace. Toto zjištění potvrzují i jedinci se sluchovým postižením, kdy v dotazníkovém šetření odpovídali, že slyšící jedinci se jich zřejmě obávají, myslí si o nich, že jsou hloupý. Z odpovědí jedinců se sluchovým postižením vyplývá, že problém je hlavně v informacích o jedincích se sluchovým postižením. I pedagogové uvádějí

neznalost zásad správné komunikace a neinformovanost slyšících jedinců. V těchto názorech vidíme shodu ve všech úhlech pohledu.

Výzkumná otázka „*Jaké komunikační bariéry se vyskytují v komunikaci mezi slyšícími jedinci a jedinci se sluchovým postižením?*“ byla zodpovězena.

Odstranění komunikační bariéry

Během výzkumu se autorka dotazovala respondentů na návrhy odstranění výše uvedených komunikačních bariér. Návrhy respondentů uvádí autorka níže. Z odpovědích slyšících jedinců a jedinců se sluchovým postižením vyplývá, že všichni oslovení respondenti by uvítali větší osvětu, více informací, výuku znakového jazyka a informace o zásadách komunikace s jedincem se sluchovým postižením. V pohledu jedinců se sluchovým postižením se nám ještě ukazuje informační bariéra při cestování hromadnou dopravou. Neslyšící jedinci by uvítali písemné informace o změnách spojů nebo překlady důležitých informací do znakového jazyka. Tuto informační bariéru si slyšící jedinci nemohou vůbec uvědomit vzhledem k tomu, že slyší.

Nejčastější návrhy slyšících respondentů na odstranění komunikačních bariér:

- větší osvěta o jedincích se sluchovým postižením (přednášky, workshopy, semináře, besedy)
- větší integrace jedinců se sluchovým postižením
- plakáty v MHD, brožury, články na internetu, diskuze s odborníky v televizi,
- více informací jak s jedinci se sluchovým postižením komunikovat,
- výuka znakového jazyka,
- znalost zásad komunikace s neslyšícím.

Nejčastější návrhy neslyšících respondentů na odstranění komunikačních bariér:

- větší osvěta, média, tv, informační tabule na nádražích,
- informace ve znakovém jazyce,
- více informací o neslyšících již od základní školy,
- výuka znakového jazyka,

- zásady jak komunikovat s neslyšícím jedincem,
- překlady důležitých informací do znakového jazyka,
- zdravotní sestry a úředníci, kteří by ovládali znakový jazyk,
- zavést znakový jazyk jako výuku do běžných základních škol.

Výzkumná otázka „*Jakým způsobem se dají formulované bariéry v komunikaci odstranit?*“ byla zodpovězena.

Důvody pro zařazení/nezařazení znakového jazyka do výuky běžné základní školy

Během výzkumu se autorka dotazovala všech respondentů, zda by měla být zavedena výuka znakového jazyka na běžných základních školách. Většina dotazovaných respondentů by uvítala výuku znakového jazyka na běžných školách a to z důvodu usnadnění komunikace mezi slyšícími a neslyšícími jedinci a k odstranění bariér. Z odpovědí vyplývá, že zavedení znakového jazyka by si nejvíce přáli jedinci se sluchovým postižením. Je vidět, že jedinci se sluchovým postižením nechtějí být izolováni od intaktní společnosti. Dále pak pedagogové, kteří si uvědomují potřebu komunikace a zařazení se do společnosti jedince se sluchovým postižením. Autorka se domnívá, že slyšícím jedincům je to jedno a to z důvodu malé informovanosti o jedincích se sluchovým postižením a jejich potřebách. Autorka se dále domnívá, že slyšící jedinci nejsou ochotní přijímat jakékoliv změny a odlišnosti. Dále, že slyšícím jedincům chybí zájem, mají malou motivaci se o jedince se sluchovým postižením vůbec zajímat.

Nejčastější odpovědi slyšících respondentů:

- základy by mohl umět každý
- dodání sebevědomí pro komunikaci s jedincem se sluchovým postižením
- je to zbytečné
- pouze jako volitelný předmět
- prolomila by se bariéra

Nejčastější odpovědi respondentů se sluchovým postižením:

- dobrá zkušenost s vizuálním jazykem,

- základy nestačí, je třeba i praktikovat,
- pokud jedinec v budoucnu ztratí sluch může se jím znalost znakového jazyka hodit,
- prolomení počáteční obavy nebo stud a vytvoří se příjemnější/teplejší úvod do rozhovoru,
- lidé by neměly být neslyšícím člověkem překvapeni, ale mít nějaké znalosti, jak s ním komunikovat,
- usnadnila by se komunikace,
- je to zbytečné učit znakový jazyk na běžné škole,
- znakový jazyk je plnohodnotný přirozený jazyk a není pouze pro neslyšící, ale v různé situaci ho využije každý.

Zdůvodnění pedagogů pracujících s dětmi se sluchovým postižením:

- na školách by se mohl vyučovat nejen znakový jazyk, ale také kultura Neslyšících,
- jen jako nepovinný a volitelný předmět,
- měl by se vyučovat pouze na školách, kde je předpoklad, že absolventi budou pokračovat ve speciální pedagogice,
- na speciálních školách pro SP
- je to zajímavý jazyk a dá se využít i pro jiné příležitosti, než jen ke kontaktu s neslyšícími, rapidně přibývá seniorů (se sluchovým postižením),
- základy, ale prostě mít předmět znakový jazyk jako ostatní předměty, je to další cizí jazyk pro slyšící populaci,
- bylo by to lepší pro odstranění komunikační bariéry, alespoň jako volitelný předmět.

Výzkumná otázka „*Jaké jsou z pohledu respondentů důvody k zařazení/nezařazení znakového jazyka do povinné výuky na běžných školách*“ byla zodpovězena.

Důvody k uzákonění/neuzákonění znakového jazyka v České republice jako jazyka úředního

Během výzkumu se autorka také dotazovala všech respondentů, zda by měl být v České

republike uzákoněn znakový jazyk jako jazyk úřední. Z odpovědí vyplývá, že nejvíce respondentů se sluchovým postižením by chtělo zavést znakový jazyk jako jazyk úřední. Z jejich odpovědí číší určitá hrdost a právo na vlastní jazyk a na jejich kulturu. Jedinci se sluchovým postižením se domnívají, že pokud mají zákonem uznané právo na svůj mateřský jazyk, tak mají právo i na to, aby byl znakový jazyk jazykem úředním. Pedagogové a slyšící jedinci si uvědomují nákladnost a nepřipravenost České republiky na přijetí takového zákona. Vzhledem k množství tlumočnicků znakového jazyka v České republice, je dle autorky přijetí takového zákona zatím nereálné.

Odpovědi slyšících respondentů:

- bylo by maximálně nákladné všude zabezpečit znakovou řeč
- znakový jazyk je právoplatný jazykem,
- respektujeme je, ale nezavádějíme stále nové normy.

Odpovědi respondentů se sluchovým postižením:

- snaží se o to EU a máme právo na znakový jazyk,
- znakový jazyk je náš mateřský jazyk,
- není až tak nutné, navíc by neslyšící měli ovládat češtinu alespoň v písemné podobě,
- opakovaně se domáhat vyhovující a potřebné formy komunikace je velmi vyčerpávající a diskriminující,
- ano, aby neslyšící jedinci neměli stres a nemuseli by čekat na tlumočníka,
- urychlila by se komunikace, bylo by to dobré pro všechny,
- Neslyšící mají podle mezinárodních smluv (Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod + Úmluva o právech osob se zdravotním postižením) právo na využívání znakového jazyka.

Odpovědi respondentů pracujících s dětmi se sluchovým postižením:

- neslyšící jsou menšina, to by musel být uzákoněn i jakýkoli další v ČR užívaný jazyk
- prakticky neproveditelné,

- ČR na to není připravena,
- pro komunitu Neslyšících je to mateřský jazyk,
- jedinci se sluchovým postižením by to měli jednodušší,
- Neslyšící by nebyli diskriminováni.

Výzkumná otázka „*Jaké jsou z pohledu respondentů důvody k uzákonění/neuzákonění znakového jazyka v České republice jako jazyka úředního?*“ byla zodpovězena.

5 Diskuze

Informace, které autorka pomocí dotazníkového šetření zjistila budou v této kapitole porovnány s názory odborníků, kteří se problematice jedinců se sluchovým postižením věnují a s názory již odborných prací na podobné téma. Respondenti v našem dotazníkovém šetření byli slyšící jedinci, jedinci se sluchovým postižením a pedagogové pracující s dětmi se sluchovým postižením. Bariér v životě jedinců se sluchovým postižením je mnoho, autorka se v této práci věnovala především bariérám komunikačním.

Skákalová ve své publikaci *Sluchová vada a její sociální dopady v dospělém věku* uvádí, že u osob se sluchovým postižením nejsou bariéry vidět, většinou se jedná o bariéry skryté, protože slyšící jedinci si je většinou vůbec neuvědomují. Ačkoli překážek v životě jedinců se sluchovým postižením je celá řada, většina z nich se týká bariér v mezilidském dorozumívání a při získávání informací. Hovoříme tedy o komunikačních bariérách, které vycházejí ze samé podstaty postižení jedinců se sluchovou vadou. Jak nám vyplynulo z dotazníkového šetření všichni účastníci výzkumu si uvědomují, že mezi intaktní společností a jedinci se sluchovým postižením se komunikační bariéry vyskytují. Jedinci se sluchovým postižením uváděli, že slyšící jedinci s nimi kolikrát nechtějí vůbec komunikovat a že se na ně koukají jako na postižené.

Také Strnadová ve své publikaci *Hádej, co říkám aneb Odezírání je nejisté umění* uvádí, že se s neslyšícím jedincem můžeme dorozumět pouze v případě, že na nás dobře vidí. Nejdříve jej však musíme upozornit, že se chystáme hovořit, aby se na nás mohl včas podívat. Musíme také navázat a udržovat zrakový kontakt. S tímto tvrzením může autorka jen souhlasit a potvrzují ho i výsledky dotazníkového šetření, kdy jedinci se sluchovým postižením uváděli jako jednu z možností komunikačních bariér, že slyšící jedinci s nimi nenaváží oční kontakt a že neznají zásady správné komunikace s jedincem se sluchovým postižením.

Janotová zase uvádí, jedinec se sluchovým postižením může teoreticky odezírat pouze tak jak ovládá český jazyk. Znalost českého jazyka prelingválně neslyšících není taková jako u nedoslýchavých či ohluchlých jedinců. Slyšící jedinci mají větší slovní zásobu i kompetence v českém jazyce už jen proto, že jsou s jazykem prakticky od narození v denním kontaktu a neustále ho používají v každodenní komunikaci. Jak už autorka uváděla, český jazyk je pro

neslyšící jedince cizí jazyk a český znakový jazyk je jejich mateřským jazykem. Český jazyk se neslyšící jedinec musí naučit. Proto se nemůžeme spolehnout, že se domluvíme přes tužku a papír. Pokud neslyšící jedinec neovládá český jazyk může lehce dojít k nedorozuměním a omylům, které pro něj mohou mít velmi vážné dopady. Našeho výzkumu se však účastnili převážně neslyšící jedinci, kteří český jazyk ovládají.

Během výzkumu měla autorka obavy, že nedostatečně zmapuje komunitu Neslyšících. Neslyšící jsou uzavřená komunita a slyšícímu jedinci se do ní špatně proniká. Díky pomoci pana Jana Šimůnka, který je sám Neslyšící a který autorce přeložil dotazník do znakového jazyka se podařilo získat mnoho názorů jedinců se sluchovým postižením. Slabé stránky svého výzkumu autorka spatřuje v dotazníkovém šetření pedagogů, kteří pracují s dětmi se sluchovým postižením. Bylo rozesláno 200 dotazníků, vrátilo se jich však jen 30. Autorka usuzuje, že pedagogové nechtějí vyplňovat dotazníky.

Jinak během výzkumu neprobíhaly žádné neplánované události a autorka je s výsledkem výzkumu spokojena.

Během výzkumu bylo zjištěno, že slyšící jedinci jsou nedostatečně informováni o jedincích se sluchovým postižením ze strany institucí a organizací. Díky neinformovanosti dochází v komunikaci s jedinci se sluchovým postižením k častým nedorozuměním.

Autorka dále také hledala v některých dalších odborných pracích a člancích na podobné téma a zjistila, že většina autorů, kteří se zabývali komunikační bariérou mezi intaktní společností a jedinci se sluchovým postižením, popisují stejné nebo hodně podobné komunikační bariéry. Zuzana Vaculíková ve své diplomové a bakalářské práci uvádí, že v komunikaci intaktní společnosti s jedinci se sluchovým postižením se objevují komunikační problémy, které jsou způsobeny neznalostí slyšících jedinců komunikačních prostředků jedinců se sluchovým postižením, neochotou či naopak přehnanou ochotou slyšících jedinců přizpůsobit se komunikaci s jedincem se sluchovým postižením, netrpělivostí intaktní společnosti při komunikaci s lidmi se sluchovým postižením, vyčleňováním těchto jedinců ze slyšící společnosti a dále nepříjemným vystupováním slyšících jedinců. Dále autorka uvádí, že největším problémem v komunikaci z pohledu neslyšících jedinců je snaha slyšících jedinců vyhnout se komunikaci s neslyšícím jedincem, netrpělivost slyšících jedinců v komunikaci s jedinci se sluchovým postižením, neznalost a nerespektování zásad správné komunikace

s jedinci se sluchovým postižením. Tato autorka ve své diplomové a bakalářské práci uvádí stejné komunikační bariéry, jaké se objevily v našem výzkumu.

Dle jedinců se sluchovým postižením se komunikační bariéry vyskytují také při cestování hromadou dopravou. Chybí podstatné informace o výlukách spojů. Pokud se zpozdí vlak nebo autobus je to hlášeno pouze rozhlasem a tak jedinec se sluchovým postižením nedostane potřebné informace.

6 Doporučení pro praxi

Na základě získaných informací během výzkumu lze říci, že mezi slyšícími jedinci a jedinci se sluchovým postižením se vyskytují komunikační bariéry. Slyšící jedinci jsou nedostatečně informováni, neznají zásady správné komunikace s jedincem se sluchovým postižením. Velkou komunikační bariérou je i neznalost znakového jazyka. Tuto skutečnost potvrzují i jedinci se sluchovým postižením. Kurzy znakového jazyka v České republice pořádá jen pár institucí například Pevnost, Trojrozměr, Česká unie neslyšících. Bohužel tyto instituce jsou jen ve velkých městech, tím je dostupnost kurzů znakového jazyka slyšícím jedincům ztížena. Tlumočnicků znakového jazyka je také velmi málo a jsou příliš vytíženi, než aby vedli kurzy znakového jazyka pro veřejnost. Autorka proto doporučuje, aby se znakový jazyk nabízel a vyučoval jako další cizí jazyk alespoň na pedagogických školách, pedagogických fakultách, kde je předpoklad, že absolventi se s jedinci se sluchovým postižením setkají.

Slyšící jedinci i jedinci se sluchovým postižením by uvítali společné setkávání, besedy, workshopy. Z daného výzkumu vyplývá, že obě strany by spolu rádi navázali bližší kontakt. Autorka navrhuje, aby instituce pro jedince se sluchovým postižením více informovaly intaktní společnost o sluchově postižených. Autorka proto doporučuje institucím pořádat pravidelně akce pro intaktní společnost, kde by se slyšící jedinci dozvíдали o komunitě Neslyšících, mohlo by zde docházet ke společnému setkávání a prolomování bariér. Na těchto setkáních by se slyšící jedinci mohli dozvědět zásady komunikace s jedincem se sluchovým postižením. Dále autorka navrhuje větší informovanost v médiích, připomenutí slyšícím jedincům, že Neslyšící jsou lidé jako my, kteří chtějí komunikovat, navazovat a pěstovat mezilidské vztahy.

O projektu „Odstraňujeme komunikační bariéry“, který pořádá Plzeňská unie neslyšících psala autorka již v teoretické části práce. Unie se projektem se snaží odstranit bariéry mezi světem slyšícím a světem neslyšících jedinců. Plzeňská unie neslyšících chce tímto projektem dosáhnout seznamování veřejnosti s problematikou sluchového postižení v rámci školy znakového jazyka, pořádáním besed ve své kavárně a vzdělávacích seminářů ve školách či na úradech. Do škol v Plzeňském kraji dochází vždy slyšící a neslyšící lektorka a interaktivní formou seznamují žáky základních a studenty středních, vyšších odborných i vysokých škol s tím, kdo jsou vlastně jedinci se sluchovým postižením a jak s nimi komunikovat. Účastníci

vzdělávacích seminářů často přijdou do kontaktu s neslyšícím jedincem úplně poprvé. Tento projekt se autorce velmi líbí a tak navrhuje, aby takové projekty pořádalo více institucí v České republice.

O jedincích se sluchovým postižením by se měli dozvídat již děti v mateřských školách. Autorka proto opět navrhuje, aby organizace pro sluchově postižené pořádali akce přímo v mateřských nebo základních školách. Je důležité, aby již malé děti měli kontakt se znakovým jazykem a aby děti věděli, že mezi námi jsou i jedinci se sluchovým postižením. Pokud budeme na děti cílit již od malička, budou to děti brát jako normu, jako normální, přirozené.

Díky dostatečné informovanosti se slyšící jedinci budou chovat k jedincům se sluchovým postižením jako k rovnocenným partnerům a nebude docházet k vzájemným konfliktům, urážkám a nedorozuměním. Autorka se také domnívá, že k odstranění bariér by také vedlo více empatie ze strany slyšících jedinců, snaha a chuť slyšících jedinců věnovat svůj čas jedincům se sluchovým postižením.

Dále autorka doporučuje pro odstranění informační bariéry v hromadné dopravě, aby všechna hlášení byla přepsána na informační tabule. V každém vlaku či autobuse jsou obrazovky na kterých by se případná změna nebo výluka měla napsat nebo přetlumočit do znakového jazyka. Jedincům se sluchovým postižením, by to velmi ulehčilo cestování.

Závěr

Diplomová práce je rozčleněna do třech kapitol, kdy první dvě se zabývají teoretickými východisky a čtvrtá kapitola se zabývá vlastním výzkumem. První kapitola popisuje základní terminologii a klasifikaci ve vztahu ke sluchovému postižení, popisuje pojem komunikace, zabývá se komunikací osob se sluchovým postižením a komunikačních bariér osob se sluchovým postižením. Ve třetí kapitole je popsán vlastní výzkum, který byl prováděn pomocí dotazníkového šetření. Výzkumný vzorek tvořili jedinci se sluchovým postižením, intaktní společnost a pedagogové pracující s dětmi se sluchovým postižením.

Hlavním cílem praktické části bylo zjistit a popsat možnosti odstranění komunikačních bariér z různých pohledů účastníků komunikace. Výsledky realizovaného výzkumu ukázaly, že všichni účastníci komunikace vnímají mezi sebou komunikační bariéry. Velký význam přikládají nedostatečné informovanosti ze strany institucí, neznalostí zásad komunikace s jedincem se sluchovým postižením a neznalostí slyšících jedinců komunikačních prostředků jedinců se sluchovým postižením. Jedinci se sluchovým postižením ještě uvádějí neochotu či naopak přehnanou ochotu slyšících jedinců přizpůsobit se komunikaci s jedinci se sluchovým postižením, netrpělivost intaktní společnosti při komunikaci s jedinci se sluchovým postižením, vyčleňování jedinců se sluchovým postižením ze společnosti slyšících jedinců a nepříjemným až pohrdavým vystupováním slyšících jedinců. Na základě zjištěných bariér byly navrženy možné způsoby vedoucí ke zmírnění problémů v komunikaci mezi intaktní společností a jedinci se sluchovým postižením. Pro slyšící jedince bylo navrženo navštěvování kurzů znakového jazyka, respektování zásad správné komunikace s jedinci se sluchovým postižením, společná setkávání. Pro společná setkávání a pro propojení světa slyšících a neslyšících jedinců vznikají po České republice kavárny, kde obsluhují Neslyšící a kde si slyšící jedinci mohou ve znakovém jazyce nebo písemně objednat třeba kávu. Autorka se domnívá, že tento typ kaváren nenásilně seznamuje a informuje slyšící jedince o znakovém jazyce a o komunitě Neslyšících.

Člověk je společenský tvor, který potřebuje ke svému životu komunikovat, dostávat či předávat informace. Všichni dohromady tvoříme jednu společnost. Díky komunikaci můžeme být součástí společnosti. Společenská komunikace je základní duševní potřebou pro normální rozvoj osobnosti. Informace získáváme a produkujeme čtením, psaním a orálním způsobem.

Jedinci se sluchovým postižením však díky své vadě nemohou informace získávat sluchem, produkovat orálním způsobem, ale mají své komunikační systémy. Vzhledem k tomu, že jedinci se sluchovým postižením nerozumí vždy dobře psanému projevu, hůře se jim integruje do intaktní společnosti. Pro jedince se sluchovým postižením je český jazyk cizím jazykem. Díky těmto skutečnostem dochází mezi slyšícími jedinci a jedinci se sluchovým postižením k nedorozumění a vznikají tím komunikační bariéry.

Opakované komunikační neúspěchy mohou nepříznivě ovlivnit duševní život jedince se sluchovým postižením a to jak v oblasti citové, volní, v oblasti motivací, záměrů, uvažování a rozhodování. Tyto skutečnosti mohou nepříznivě ovlivnit citové prožívání neúspěšných situací a mohou tak vyvolat u jedince se sluchovým postižením pesimistické očekávání neúspěchů při dalších rozhovorech. To může vést až k uzavření jedince se sluchovým postižením do sebe a vyhýbání se styku se slyšícími jedinci. Kdy následkem toho může u jedince se sluchovým postižením nastat pocit nepochopení a opuštěnosti.

Na závěr by autorka chtěla říci, že jedinci se sluchovým postižením jsou lidé jako my a jako my mají svá práva. Je škoda, že intaktní společnost na to nehledí. Jedinci se sluchovým postižením mají svoji uzavřenou komunitu, ale někteří z nich by si moc přáli, aby se mohli plně zařadit mezi slyšící jedince. Pokud se však slyšící jedinci nezačnou učit znakový jazyk je takové přání nereálné. Intaktní společnost je dnes zaměřena především na výkon a slyšící jedinci stále někam spěchají, na nic nemají čas. Z některých odpovědí jak neslyšící jedinci vnímají komunikaci se slyšícím jedincem bylo autorce smutno. Jak už autorka uváděla je důležité již od mateřských škol seznamovat, informovat slyšící děti, že mezi námi žijí a existují také jedinci neslyšící nebo jedinci s jiným typem postižení. Takto vychovávané děti budou odlišnost jedinců brát jako normální. Autorka se také domnívá, že k odstranění bariér by také vedlo více empatie ze strany slyšících jedinců, snaha a chuť slyšících jedinců věnovat svůj čas jedincům se sluchovým postižením.

Seznam použitých zdrojů

- BARNET, Steven MD, 2002. Communication with Deaf and Hard-of-hearing People: A Guide for Medical Education. In. *Academic medicine*. [online]. [vid. 22. 02. 2018]. Dostupné z https://journals.lww.com/academicmedicine/Fulltext/2002/07000/Communication_with_Deaf_and_Hard_of_hearing.9.aspx
- FIKEJS, Jan, 2005. Prstová abeceda, česká prstová abeceda. In. *Ruce.cz*. [online]. [vid. 22. 02. 2018]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/3-prstova-abeceda>
- FLORENCE, 2013. České zdravotnictví a neslyšící pacienti aneb proč docházet do kurzu českého znakového jazyka. In: *Florence*. [online]. [vid. 22. 02. 2018]. Dostupné z <http://www.florence.cz/zpravodajstvi/novinky-nasich-partneru/ceske-zdravotnictvi-a-neslysici-pacienti-aneb-proc-dochazet-do-kurzu-ceskeho-znakoveho-jazyka/>
- FREEMAN, Roger D., CARBIN, Clifton F., BOESE, Robert J., 1992. *Tvé dítě neslyší? Průvodce pro všechny, kteří pečují o neslyšící děti*. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených.
- GAVORA, Peter, 2010. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2. roz. České vydání. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-185-0.
- HELPNET, 2017. Odstraňujeme komunikační bariéry In. *Helpnet* [online]. [vid. 22. 02. 2018]. Dostupné z: <http://www.helpnet.cz/aktualne/odstranujeme-komunikacni-bariery>
- HORÁKOVÁ, Radka, 2012. *Sluchové postižení: úvod do surdopedie*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0084-0.
- HRONOVÁ, Anna, HUDÁKOVÁ, Andrea, 2005. *Ve světě sluchového postižení*. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených - Středisko rané péče Tamtam pro rodiny s dětmi se sluchovým nebo kombinovaným postižením. ISBN 80-86792-27-7.
- HUDÁKOVÁ, Andrea, 2005. *Ve světě sluchového postižení*. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených - Středisko rané péče Tamtam pro rodiny s dětmi se sluchovým nebo kombinovaným postižením. ISBN 80-86792-27-7.

- HRUBÝ, Jaroslav, 1998. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu 2. díl*. 1. vydání. Praha: Septima. ISBN 80-7216-075-3.
- HRUBÝ, Jaroslav, 1999. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu 1. díl*. 1. vydání. Praha: Septima. ISBN 80-7216-096-6.
- HOUDKOVÁ, Zuzana, 2005. *Sluchové postižení u dětí – komplexní péče*. Praha: Triton. ISBN 80-7254-623-6.
- JANOTOVÁ, Naděžda, 1996. *Reedukace sluchu sluchově postižených dětí v předškolním věku*. 1. vydání. Praha: Septima. ISBN 80-85801-90-6.
- JUNGWIRTHOVÁ, Iva, 2015. *Dítě se sluchovým postižením v MŠ a ZŠ*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0944-7.
- KRAHULCOVÁ, Beáta, 2014. *Komunikační systémy sluchově postižených*. 1. vydání. Praha: Beakra. ISBN 978-80-903863-2-7.
- KUTÁLKOVÁ, Dana, 2009. *Průvodce vývojem dětské řeči*. 5. přepracované vydání. Praha: Galén. ISBN 978-80-7262-598-7.
- KUTÁLKOVÁ, Dana, 2010. *Vývoj dětské řeči krok za krokem*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3080-6.
- MUKŠNÁBLOVÁ, Martina, 2014. *Péče o dítě s postižením sluchu*. 1. vydání. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5034-7.
- PRACEPROZP, 2011. Sluchové postižení. In. *Praceprozp*. [online]. [vid. 22. 02. 2018]. Dostupné z <http://www.praceprozp.cz/hledam-praci/vhodne-pracovni-pozice/sluchove-postizeni>
- PROCHÁZKOVÁ, Věra, VYSUČEK, Petr, 2007. *Jak komunikovat s neslyšícím klientem*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí. ISBN 978-80-86991-18-4.
- PULDA, Miloš, 1999. *Sluchová výchova u sluchově postižených dětí*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-2077-6.
- ROUČKOVÁ, Jarmila, 2006. *Cvičení a hry pro děti se sluchovým postižením*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 80-7367-158-1.

RUCE.CZ, 2007. Bariéry pro neslyšící ve veřejné dopravě. In. *Ruce.cz*. [online]. [vid. 22. 02. 2018]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/214-bariery-pro-neslysici-ve-verejne-doprave>

SCHEIER, Donna B., 2009. Barriers to health care for people with hearing loss: A review of the literature. In. *Journal of the New York State Nurses Association*. [online]. [vid. 22. 02. 2018]. Dostupné z http://76.12.69.209/images/pdfs/communications/journal/spg_smr09.pdf#page=6

SKÁKALOVÁ, Tereza, 2016. *Sluchová vada a její sociální dopady v dospělém věku*. 1.vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, Univerzita Hradec Králové. ISBN 978-80-7435-628-5

SLOWÍK, Josef, 2007. *Speciální pedagogika*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing. ISBN 978- 80-247-1733-3.

SOURALOVÁ, Eva, 2007. *Manuál základních postupů jednání při kontaktu s osobami se sluchovým postižením*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 978-80-244-1630-4.

STRNADOVÁ, Věra, 1998. *Hádej, co říkám aneb Odezírání je nejisté umění*. Praha: Ministerstvo zdravotnictví ČR. ISSN 0323-0732.

STRNADOVÁ, Věra, 2001. *Jak se úspěšně vyrovnat se ztrátou sluchu. Díl 1. Náhlá ztráta sluchu*. 1. vydání. Praha: ASNEP. ISBN 80-903035-2-8.

STRNADOVÁ, Věra, 2007. Desatero komunikace s osobami se sluchovým postižením. In. *Ruce.cz*. [online]. [vid. 22. 02. 2018]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/252-desatero-komunikace-s-osobami-se-sluchovym-postizenim>

PIPEKOVÁ, Jarmila, et al., 2010. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3. přepracované a rozšířené vydání. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-198-0.

VACULÍKOVÁ, Zuzana, 2012. *Komunikační problémy osob se sluchovým postižením a možnosti jejich zmírnění*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova.

VACULÍKOVÁ, Zuzana, 2014. *Komunikační problémy majoritní společnosti se skupinou neslyšících*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova.

VANĚČKOVÁ, Vlasta, 1996. *Výchova řeči sluchově postižených dětí v předškolním věku*. 1. vydání. Praha: Septima. ISBN 80-85801-82-5.

Seznam příloh

Příloha č. 1 Dotazník č. 1

Příloha č. 2 Dotazník č. 2

Příloha č. 3 Dotazník č. 3

Příloha č. 4 Desatero komunikace s jedinci se sluchovým postižením

Příloha č. 5 Dvouruční prstová abeceda

Příloha č. 6 Jednoruční prstová abeceda

Příloha č. 1

Dotazník č. 1 Možnosti odstranění komunikační bariéry u jedinců se sluchovým postižením I (Pohled intaktní společnosti)

Vážení respondenti,

jsm studentkou Technické univerzity v Liberci, kde studuji na katedře speciální pedagogiky obor studia Speciální pedagogika. Chtěla bych Vás požádat o vyplnění krátkého dotazníku. V letošním školním roce budu zpracovávat diplomovou práci na téma „Možnosti odstranění komunikační bariéry u jedinců s těžkým sluchovým postižením.“ Dotazníkové šetření bude sloužit ke zpracování praktické části diplomové práce, tedy k zjišťování komunikačních bariér slyšící společnosti s lidmi se sluchovým postižením. Následně bude na základě výpovědí navržen možný postup vedoucí k eliminaci těchto komunikačních bariér. V jednotlivých položkách je možné označit vždy pouze jednu variantu. V položkách, ve kterých je vyžadováno označení více variant, je toto uvedeno v zadání.

Dotazník prosím vyplňujte pravdivě a svědomitě. Pro potřeby diplomové práce za osobu se sluchovým postižením považujeme takovou osobu, která má sluchovou vadu od narození, nebo se u ní sluchová vada rozvinula v průběhu života, a která ke své komunikaci užívá český znakový jazyk.

Za upřímné a pravdivé vyplnění dotazníku předem děkuji, Bc. Jana Pavlíková

1. Pohlaví

- žena
- muž

2. Věk

- do 25 let
- 26- 35 let

- 36- 45 let
- 46- 55 let
- 56- 65 let
- 65 a více let

3. Bydliště

- vesnice
- město

4. Počet obyvatel

- do 1.000
- do 10.000
- do 50.000
- do 100.000
- nad 100.000

5. Nejvyšší dosažené vzdělání

- základní
- vyučen
- střední s maturitou
- vysokoškolské

6. Setkal (a) jste se již s osobou se sluchovým postižením

- ano
- ne

7. Jak mezi sebou osoby se sluchovým postižením komunikují? Můžete zatrhnout více odpovědí.

- stejně jako slyšící lidé
- znakovým jazykem
- prstovou abecedou
- písemně
- nekomunikují
- nevím
- jinak

.....

.....

.....

8. Komunikoval (a) jste někdy s osobou se sluchovým postižením?

- ano
- ne
- pravidelný kontakt

.....

.....

9. Na ulici Vás osoba se sluchovým postižením požádá o pomoc, jak jí pomůžete?

- umím znakový jazyk, zeptám se, co potřebuje a pomůžu
- pomocí tužky a papíru se domluvíme, jak jí můžu pomoci
- pomocí prstové abecedy se domluvíme, jak jí můžu pomoci
- mluvím pomalu a zřetelně, aby osoba se sluchovým postižením mohla odezírat a já jí tak mohl/a pomoci
- nevím, jak se s takovou osobou domluvit, raději dělám, že nic nevidím a nic neslyším a jdu dál
- nevím, jak jí mám pomoci já, ale snažím se sehnat pomoc
- jinak (uved'te jak)

.....

.....

.....

10. I přes Vaši snahu této osobě pomoci, se může stát, že Vám osoba se sluchovým postižením nerozumí, nechápe, co se snažíte udělat. Jak se zachováte?

- jsem trpělivá/ý a pomocí znakového jazyka této osobě vše vysvětlím
- jsem trpělivá/ý a pomocí komunikace psaní na papír této osobě vše vysvětlím
- jsem trpělivá/ý a pomocí prstové abecedy této osobě vše vysvětlím
- snažím se mluvit ještě pomaleji a srozumitelněji, aby daná osoba pochopila, co se snažím udělat
- jsem netrpělivý a na osobu křičím, aby pochopila a hlavně rozuměla co chci říct

- nevím, co mám udělat, raději odcházím
- nerozumím této osobě a raději odcházím
- jinak (uved'te jak)

.....

.....

.....

11. Domníváte se, že by mohly osoby se sluchovým postižením vnímat komunikaci se slyšícími lidmi jako komplikovanou?

- ano
- ne

12. Myslíte si, že se slyšící osoby vyhýbají komunikaci s osobou neslyšící. Pokud ano uveďte proč si tak myslíte

- ano
- ne

.....

.....

.....

13. Je pro Vás komunikace se neslyšící osobou nepříjemná. Pokud ano uveďte důvod

- ano
- ne

.....

.....

.....

14. Myslíte si, že osoby se sluchovým postižením vnímají komunikaci se slyšícími jako komplikovanou

- ano
- ne

14. Vyhledávají podle Vás osoby se sluchovým postižením komunikaci se slyšícími lidmi?

- ano
- ne

15. Vyskytují se v komunikaci mezi slyšícími lidmi a lidmi se sluchovým postižením nějaké komunikační bariéry?

- neznalost znakového jazyka slyšících lidí
- špatná srozumitelnost řeči člověka se sluchovým postižením
- nedostatečná slovní zásoba lidí se sluchovým postižením
- těžká rozpoznatelnost osoby se sluchovým postižením
- netrpělivost v komunikaci ze strany slyšících lidí
- nedůvěra v bezproblémovou komunikaci v komunikačním procesu slyšícího člověka a člověka se sluchovým postižením
- neznalost komunikačních zásad správné komunikace s lidmi se sluchovým postižením
- přehnaná až nesprávná artikulace slyšících lidí v komunikaci s osobou se sluchovým postižením

- malá informovanost slyšících lidí o správné pomoci lidem se sluchovým postižením

- jiné

.....

.....

.....

16. Napadá Vás, jak by se tyto bariéry v komunikaci daly odstranit? Pokud ano, uveďte.

- ano

- ne

.....

.....

.....

17. Domníváte se, že osoby se sluchovým postižením mají problém se dorozumět na úřadech či u lékaře?

- ano

- ne

**18. Domníváte se, že by se mohl na školách vyučovat znakový jazyk (alespoň základy)?
Vaši odpověď zdůvodněte.**

- ano

- ne

.....

.....

19. Domníváte se, že by na úřadech nebo v nemocnici mohl být alespoň jeden zaměstnanec, který ovládá znakový jazyk?

- ano
- ne

20. Domníváte se, že Vás instituce dostatečně informují v otázkách týkajících komunikačních bariér osob se sluchovým postižením?

- ano
- ne

21. Domníváte se, že by v České republice (po vzoru Islandu a Rakouska) měl být uzákoněn znakový jazyk jako jazyk úřední? Svou odpověď zdůvodněte.

- ano
- ne

Příloha č. 2

Dotazník č. 2 Možnosti odstranění komunikační bariéry u jedinců se sluchovým postižením II (Pohled pedagogů pracujících s dětmi se sluchovým postižením)

Vážení respondenti,

jsem studentkou Technické univerzity v Liberci, kde studuji na katedře speciální pedagogiky obor studia Speciální pedagogika. Chtěla bych Vás požádat o vyplnění krátkého dotazníku. V letošním školním roce budu zpracovávat diplomovou práci na téma „Možnosti odstranění komunikační bariéry u jedinců s těžkým sluchovým postižením.“ Dotazníkové šetření bude sloužit ke zpracování praktické části diplomové práce, tedy k zjišťování komunikačních bariér slyšící společnosti s lidmi se sluchovým postižením. Následně bude na základě výpovědí navržen možný postup vedoucí k eliminaci těchto komunikačních bariér. V jednotlivých položkách je možné označit vždy pouze jednu variantu. V položkách, ve kterých je vyžadováno označení více variant, je toto uvedeno v zadání.

Dotazník prosím vyplňujte pravdivě a svědomitě. Za upřímné a pravdivé vyplnění dotazníku předem děkuji, Bc. Jana Pavlíková

1. Pohlaví

- žena
- muž

2. Věk

- do 25 let
- 26- 35 let
- 36- 45 let

- 46- 55 let
- 56- 65 let
- 65 a více let

3. Bydliště

- vesnice
- město

4. Počet obyvatel

- do 1.000
- do 10.000
- do 50.000
- do 100.000
- nad 100.000

5. Nejvyšší dosažené vzdělání

- základní
- vyučen
- střední s maturitou
- vysokoškolské

6. Pracujete s dětmi se sluchovým postižením jako

- učitelka v mateřské škole
- učitelka na základní škole
- vychovatelka
- pedagog asistent

7. Ovládáte znakový jazyk? Pokud ano uveďte kde jste se ho naučila

- ano
- ne

.....

.....

.....

8. Jak dlouho pracujete s dětmi se sluchovým postižením?

- méně než 1 rok
- 1 – 2 roky
- 2 – 5 let
- 6 – 10 let
- více jak 10 let

9. Vzděláváte se ve svém volném čase ve znakovém jazyce?

- ano
- ne

**10. Podporuje Vás Váš zaměstnavatel v dalším vzdělávání se ve znakovém jazyce?
Pokud ano napište jak.**

- ano
- ne

.....

.....

.....

11. Jaké komunikační systémy používáte ve třídě při běžné výuce?

- znakový jazyk
- prstovou abecedu
- český jazyk
- jiné (uved'te jaké)

.....

.....

.....

12. Jaký komunikační systém používali vaši žáci při vstupu do MŠ či ZŠ?

- znakový jazyk
- prstovou abecedu
- písemná komunikace
- nekomunikovali
- nevím

- jinak (uved'te jak)

.....

.....

.....

13. Jak komunikují vaši žáci se svými rodiči?

- znakovým jazykem
- prstovou abecedou
- písemně
- nekomunikují
- nevím
- jinak (uved'te jak)

.....

.....

.....

14. Jak komunikují vaši žáci mimo výuku?

- znakovým jazykem
- prstovou abecedou
- písemně
- nekomunikují
- nevím

- jinak (uved'te jak)

.....

.....

.....

15. Rozumíte žákům pokud komunikují mezi sebou?

- ano
- ne

16. Myslíte si, že jsou vaši žáci schopni se dorozumět se slyšící osobou? Pokud ne vysvětlíte proč.

- ano
- ne

.....

.....

.....

17. Jsou schopni se vaši žáci u lékaře domluvit bez tlumočníka ZJ?

- ano
- ne

18. Vnímáte komunikační bariéry mezi intaktní společností a společností Neslyšících? Pokud ano napište jaké.

- ano
- ne

.....
.....
.....

**19. Domníváte se, že by se mohl na školách vyučovat znakový jazyk (alespoň základy)?
Vaši odpověď zdůvodněte.**

- ano
 - ne
-
.....
.....

20. Domníváte se, že by na úřadech nebo v nemocnici mohl být alespoň jeden zaměstnanec, který ovládá znakový jazyk?

- ano
- ne

21. Domníváte se, že instituce v České republice dostatečně informují intaktní společnost v otázkách týkajících komunikačních bariér osob se sluchovým postižením?

- ano
- ne

22. Domníváte se, že by v České republice (po vzoru Islandu a Rakouska) měl být uzákoněn znakový jazyk jako jazyk úřední? Svou odpověď zdůvodněte.

- ano
- ne

Příloha č. 3

Dotazník č. 3 Možnosti odstranění komunikační bariéry u jedinců se sluchovým postižením III (Pohled jedinců se sluchovým postižením).

Vážení respondenti,

jsem studentkou Technické univerzity v Liberci, kde studuji na katedře speciální pedagogiky obor studia Speciální pedagogika. Chtěla bych Vás požádat o vyplnění krátkého dotazníku. V letošním školním roce budu zpracovávat diplomovou práci na téma „Možnosti odstranění komunikační bariéry u jedinců s těžkým sluchovým postižením.“ Dotazníkové šetření bude sloužit ke zpracování praktické části diplomové práce, tedy k zjišťování komunikačních bariér slyšící společnosti s lidmi se sluchovým postižením. Následně bude na základě výpovědí navržen možný postup vedoucí k eliminaci těchto komunikačních bariér. V jednotlivých položkách je možné označit buď jednu nebo více variant.

Za upřímné a pravdivé vyplnění dotazníku předem děkuji, Bc. Jana Pavlíková

*Povinné pole

1. Pohlaví *

Označte jen jednu elipsu.

A) žena

B) muž

Jiné:

<http://youtube.com/watch?v=nhd2W3dTevs>

2. Věk *

Označte jen jednu elipsu.

A) do 25 let

B) 26–35 let

C) 36–45 let

D) 46–55 let

E) 56–65 let

F) 65 let a více

<http://youtube.com/watch?v=0JwRf7GMPP4>

3. Bydliště *

Označte jen jednu elipsu.

A) město

B) vesnice

<http://youtube.com/watch?v=uvNytiMpjDU>

4. Počet obyvatel *

Označte jen jednu elipsu.

A) do 1.000

B) do 10.000

C) do 50.000

D) do 100.000

E) nad 100.000

<http://youtube.com/watch?v=P4O0CGdtxgE>

5. Typ sluchového postižení *

Označte jen jednu elipsu.

A) nedoslýchavý

B) ohluchlý

C) neslyšící

<http://youtube.com/watch?v=HWkvJwR0gIs>

6. Nejvyšší dosažené vzdělání *

Označte jen jednu elipsu.

A) základní

- B) vyučen
- C) střední s maturitou
- D) vysokoškolské

<http://youtube.com/watch?v=lSp5jyBMMr0>

7. Vzdělával jste se v běžné základní škole nebo ve škole pro sluchově postižené? *

Označte jen jednu elipsu.

- A) běžná základní škola
- B) škola pro sluchově postižené

<http://youtube.com/watch?v=GO5Ud61wL7Y>

8. Vaši rodiče jsou *

Označte jen jednu elipsu.

- A) slyšící
- B) neslyšící
- C) matka slyšící, otec neslyšící
- D) matka neslyšící, otec slyšící

<http://youtube.com/watch?v=zYFaqzPQI8Y>

9. Váš komunikační prostředek? *

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- A) znakový jazyk
- B) odezírání
- C) mluvení
- D) znakovaná čeština
- E) psaná čeština

Jiné:

<http://youtube.com/watch?v=-9X2DL1JO0o>

10. Jste schopen se domluvit písemnou formou (na papír)? *

Označte jen jednu elipsu.

A) ano

B) ne

<http://youtube.com/watch?v=Lkf4WmaEKs4>

11. Jak dobře ovládáte gramatiku českého jazyka? *

Označte jen jednu elipsu.

A) velmi dobře

B) dobře

C) špatně

D) vůbec ne

<http://youtube.com/watch?v=atO7q51AnKQ>

12. Požádal jste někdy o pomoc slyšící osobu?

Označte jen jednu elipsu.

A) ano

B) ne

http://youtube.com/watch?v=8utynw_TWTM

13. Byli jste schopni se domluvit (porozumět si)? *

Označte jen jednu elipsu.

A) ano

B) ne

C) někdy ano, někdy ne

<http://youtube.com/watch?v=wE4JH0FPRuI>

14. Myslíte si, že se slyšící osoby vyhýbají komunikaci s osobou neslyšící? *

Označte jen jednu elipsu.

A) ne

B) ano

Pokud ano uveďte proč si tak myslíte.

<http://youtube.com/watch?v=92yEgZDUmw0>

15. Je pro Vás komunikace se slyšící osobou nepříjemná? *

Označte jen jednu elipsu.

A) ne

B) ano

Pokud ano uveďte důvod.

<http://youtube.com/watch?v=JzHUyosHqys>

16. Kde máte problém se domluvit? *

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

A) na úřadě

B) u lékaře

C) na policii

D) v zaměstnání

E) na soudu

F) nemám problém se domluvit

Jiné:

<http://youtube.com/watch?v=Zl9gNt3qs3k>

17. Využil jste někdy služby tlumočníka ZJ? *

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

A) na úřadě

B) u lékaře

C) na policii

- D) v zaměstnání
- E) na soudu
- F) ve škole
- G) ne nevyužil

Jiné:

<http://youtube.com/watch?v=m6hXm2AMSfc>

18. Využil jste někdy online tlumočení? *

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- A) na úřadě
- B) u lékaře
- C) na policii
- D) v zaměstnání
- E) na soudu
- F) ne nevyužil

Jiné:

<http://youtube.com/watch?v=Y-lon9XWQTA>

19. Vnímáte technické a komunikační bariéry při cestování hromadnou dopravou? *

Označte jen jednu elipsu.

- A) ne
- B) ano

Pokud jste na výše uvedenou otázku odpověděl ano, napište prosím jaké technické a komunikační bariéry vnímáte při cestování hromadou dopravou.

<http://youtube.com/watch?v=DuleD2-ymuI>

20. Vnímáte komunikační bariéry mezi společnostmi Neslyšících a slyšících osob? *

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- A) slyšící osoby neznají znakový jazyk
- B) slyšící osoba v komunikaci často křičí, mluví pomalu nebo slabikuje slova
- C) netrpělivost slyšících osob v komunikaci s neslyšící osobou
- D) nedůvěra v bezproblémovou komunikaci v komunikačním procesu slyšícího člověka a člověka se sluchovým postižením
- E) neznalost slyšících osob komunikačních zásad správné komunikace s lidmi se sluchovým postižením
- F) přehnaná až nesprávná artikulace slyšících lidí v komunikaci s osobou se sluchovým postižením
- G) malá informovanost slyšících lidí o správné pomoci lidem se sluchovým postižením
- H) ignorace a přehlížení ze strany slyšící osoby
- I) nenavázání očního kontaktu ze strany slyšící osoby
- J) neochota ze strany slyšících sdělovat několikrát za sebou stejné informace
- K) slyšící osoby spěchají, nemají čas
- L) žádné komunikační bariéry nevnímám
- Jiné:

<http://youtube.com/watch?v=IXpVpiG1z3M>

21. Máte nějaké návrhy na zmírnění či odstranění komunikačních bariér?

<http://youtube.com/watch?v=UgAUUyX1YIk>

22. Domníváte se, že by se mohl na základních školách vyučovat znakový jazyk (alespoň základy)? *

Označte jen jednu elipsu.

- A) ano
- B) ne
- C) Vaši odpověď zdůvodněte.

<http://youtube.com/watch?v=tJfRiUJ52pU>

23. Domníváte se, že by na úřadech nebo v nemocnicích mohl být alespoň jeden zaměstnanec, který ovládá znakový jazyk? *

Označte jen jednu elipsu.

A) ano

B) ne

<http://youtube.com/watch?v=v6tF204GbXE>

24. Myslíte si, že v České republice dobře funguje informovanost o osobách se sluchovým postižením? *

Označte jen jednu elipsu.

A) ano

B) ne

<http://youtube.com/watch?v=tUJcgmGdixc>

25. Domníváte se, že by v České republice (po vzoru Islandu) měl být uzákoněn znakový jazyk jako jazyk úřední? *

Označte jen jednu elipsu.

A) ano

B) ne

Svou odpověď zdůvodněte.

<http://youtube.com/watch?v=vw1BWFbfRPM>

Příloha č. 4

Desatero komunikace s osobami se sluchovým postižením

1. „Před rozhovorem navážeme s člověkem se sluchovým postižením zrakový kontakt. Pokud se na nás nedívá, můžeme jej upozornit lehkým dotykem na rameno, paži nebo předloktí, že s ním chceme hovořit. Vzájemný zrakový kontakt udržujeme po celou dobu rozhovoru.
2. Každého člověka se sluchovým postižením se zeptáme, zda chce mluvit, odezírat, psát nebo používat znakový jazyk. Otázku můžeme i napsat.
3. Odezírání bez pomoci sluchu není spolehlivá metoda vnímání mluvené řeči, dochází při ní často k omylům. Úspěšnost odezírání je velmi snížena při fyzické či psychické nepohodě. Odezírající osobě předem sdělíme téma hovoru. Mluvíme obrácení čelem k ní, naše tvář musí být osvětlena, nesmíme pohybovat hlavou nebo si zakrývat ústa. Dbáme na zřetelnou výslovnost a mluvíme volnějším tempem při zachování přirozeného rytmu řeči. Zdůrazňujeme klíčová slova. V případě potřeby opakujeme sdělení jinými slovy.
4. Při hovoru s nedoslýchavým člověkem nezvyšujeme hlas a nekřičíme. Zajistíme vhodné poslechové podmínky bez okolního hluku.
5. Doprovází-li člověka se sluchovým postižením tlumočník či jiná osoba, vždy oslovujeme přímo člověka, se kterým jednáme, nikoliv jeho doprovod.
6. Člověku se sluchovým postižením předem naznačíme, o čem budeme hovořit, případně jakou spolupráci od něj budeme potřebovat.
7. Důležité dotazy raději opakujeme. Neváháme použít písemnou formu. U neslyšících uživatelů znakového jazyka je bezpečnější počkat na tlumočníka.
8. Občas požádáme, aby nám člověk se sluchovým postižením svými slovy sdělil, co nám rozuměl. Nikdy se neptáme, zda nám rozuměl, ale co nám rozuměl. Ptáme se zásadně vždy po každém důležitém sdělení.
9. Při neúspěšné komunikaci máme na paměti, že jde o důsledek sluchového postižení. Proto k takovému člověku přistupujeme se stejným respektem a ohledem na důstojnost jako

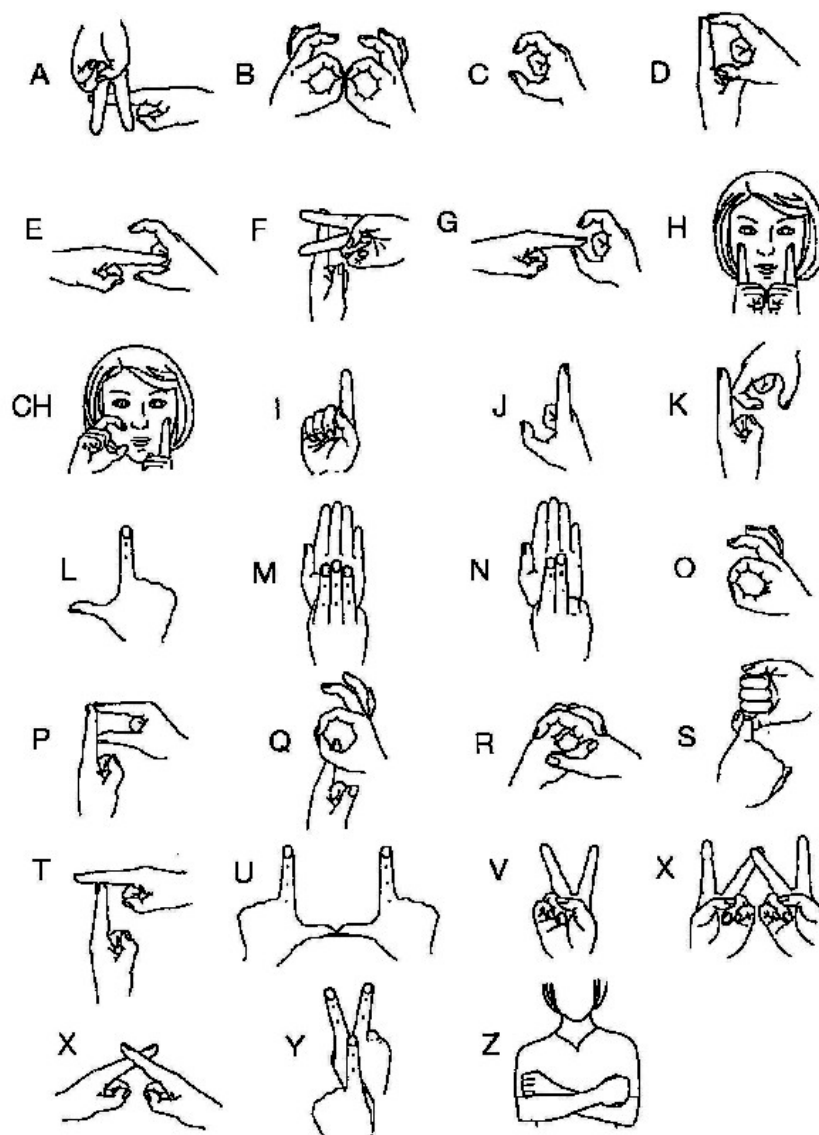
k člověku bez postižení. Neprojevujeme netrpělivost, neomezujeme komunikaci, ale snažíme se najít cesty, jak se vzájemně lépe dorozumívat.

10. Komunikační preference každé osoby se sluchovým postižením jsou individuální. Proto je nutno projevít vstřícnost a ochotu přizpůsobit se dorozumívacím možnostem každého člověka se sluchovým postižením.“

Příloha č. 5

Dvouruční prstová abeceda

Prstová abeceda pro dvě ruce

Příloha č. 6

Jednoruční prstová abeceda

Prstová abeceda pro jednu ruku

